

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการศึกษาเปรียบเทียบรายรับ – รายจ่าย ของสมาชิกเกษตรอินทรีย์
เพื่อเป็นฐานในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตนำไปสู่การพึ่งตนเอง
กรณีศึกษา : เกษตรกรสมาชิกเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผึ้ง หมู่ 4 และหมู่ 8
กลุ่มเกษตรกรทำนาข้าวไร่ ตำบลปากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

โดย

นางสาวหนูพิศ อุดมเกษแก้ว และคณะ

พฤษภาคม 2549

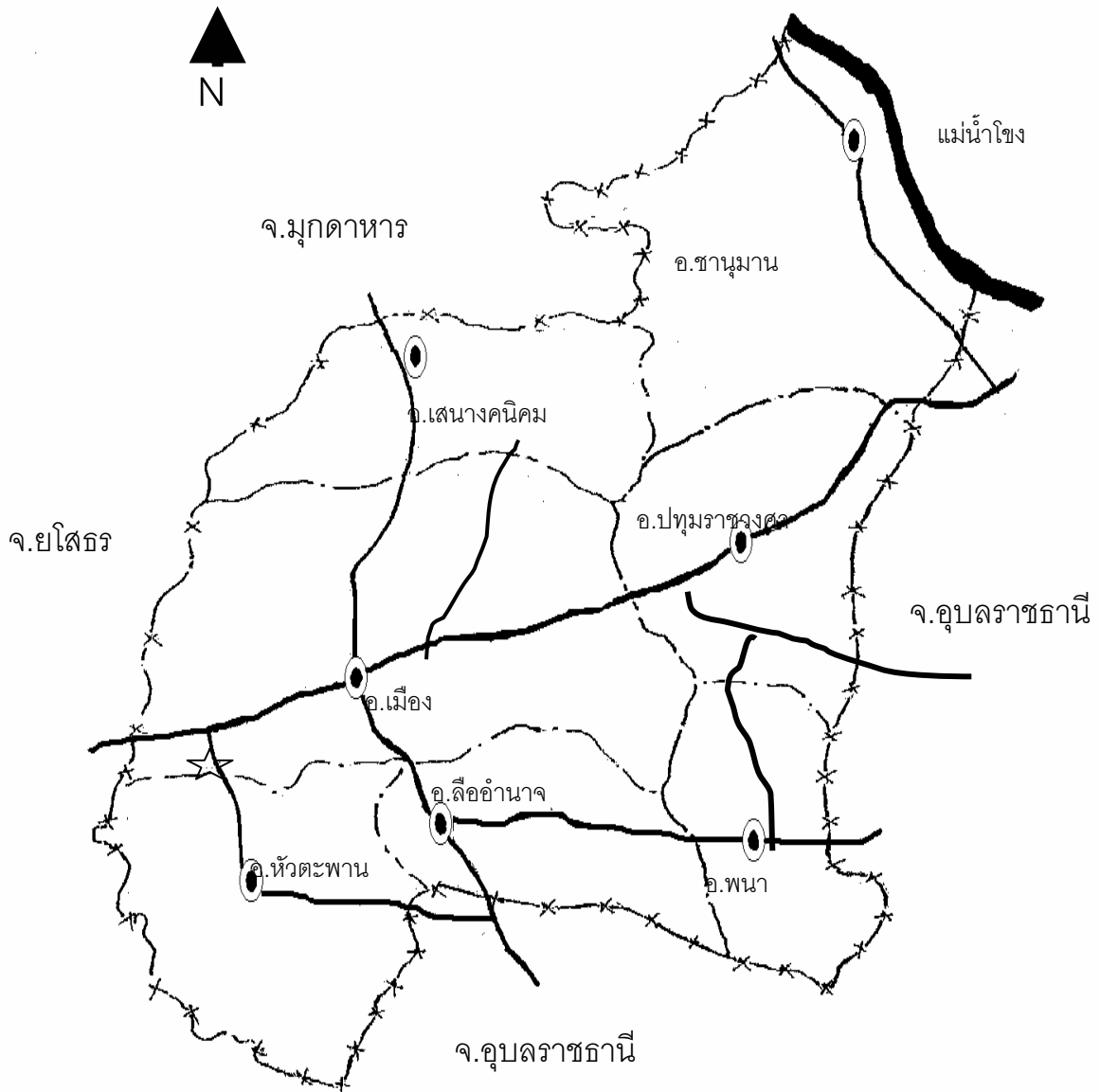
สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	6-10
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	11-14
บทที่ 4 ผลการวิจัย	15-57
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	58-63
หนังสืออ้างอิง	64

ภาคผนวก

- รายชื่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย
- ประมวลภาพกิจกรรม

แผนที่จังหวัดอำนาจเจริญ

คำขวัญจังหวัดอำนาจเจริญ

พระมวงคังมิงเมือง   แหล่งรุ่งเรืองเจ็ดลุ่มน้ำ
งามล้ำถ้ำศักดิ์สิทธิ์   เทพนิมิตพระเหลา
เกาะแก่งเขาแสนสวย   เลอค่าด้วยผ้าไหม
ราษฎร์เลื่อมใสใฝ่ธรรม

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ชื่อโครงการในการทำวิจัย ชุมชนกับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ภาษาโบราณในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านดงแสนแก้ว และหมู่ที่ 10 บ้านดงสำราญ ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้านดงแสนแก้ว หมู่ที่ 4 ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ ก่อตั้งเมื่อประมาณ 200 ปี โดยสืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าตองเหลือง นำโดยนายคำ และนางสัน อพยพมาจากเมืองพุมพอง บ้านกระสาง เมืองพิน แขวงเซโปน โดยย้ายที่ไปเรื่อยๆ สุดท้ายมาข้ามแม่น้ำที่ปากแซง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี มาตั้งหมู่บ้าน ณ บ้านชานุมาน (ตาดพ้อทิพย์) และมีการอพยพย้ายถิ่นไปเรื่อยๆ จนมาถึงบริเวณที่ตั้งปัจจุบัน สภาพโดยทั่วไปในขณะนั้นเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านเรียกว่า ดง ในขณะที่ชาวบ้านเริ่มปักหลักอยู่กับที่ มีการสร้างที่อยู่อาศัยและจับจองพื้นที่ของตนเอง เมื่อผู้คนมีมากขึ้นการตั้งบ้านเรือนจึงเห็นตามที่เหมาะสม มีการตั้งชื่อหมู่บ้าน ตามประวัติศาสตร์ของชุมชน ภาษาที่ใช้เป็นภาษาโบราณ สำหรับบ้านดงแสนแก้ว การตั้งชื่อหมู่บ้านใช้ชื่อของคนที่พามาตั้งหมู่บ้านในขณะนั้นคือ นายแสน และนางแก้ว สภาพพื้นที่ก็เป็นดง ชาวบ้านจึงให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านดงแสนแก้ว เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น จึงมีชาวบ้านส่วนหนึ่งแยกไปตั้งหมู่บ้านขึ้นชื่อว่า บ้านดงสำราญ ในอดีตบ้านดงแสนแก้วเป็นหมู่บ้านที่มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น คือ มีการใช้ภาษาโบราณ หรือภาษาข่า ซึ่งเป็นภาษาที่ไม่มีตัวหนังสือใช้เป็นของตัวเอง

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2485 เด็กในชุมชนเข้ารับการศึกษาในระบบ โดยเดินทางไปโรงเรียนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในอีกหมู่บ้านหนึ่ง เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกมากขึ้น ภาษาที่ใช้จะเป็นภาษาไทยกลาง หรือภาษาอีสานเป็นส่วนใหญ่

พ.ศ. 2488 มีการตั้งโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว มีครูเข้ามาสอนโดยใช้ภาษากลางเป็นหลัก เด็กนักเรียนถูกห้ามพูดภาษาถิ่น (ภาษาโบราณ) มิฉะนั้นจะโดนทำโทษ นักเรียนเริ่มเรียนรู้การพูดและเขียนภาษาไทยกลาง เริ่มมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา วัฒนธรรมในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมความเป็นเผ่าตองเหลืองเริ่มหมดไป คนรุ่นหลังจึงพูดภาษาโบราณหรือภาษาข่าไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากภาษาโบราณไม่มีตัวอักษร การเขียนจะใช้ตัวหนังสือไทยแล้วเขียนตามเสียง และพยัญชนะที่ออกเสียงทำให้มีการถ่ายทอดภาษาโบราณจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ค่อยลง ขณะที่คนที่ยังพูดภาษาข่าได้นั้นเหลือน้อยลง และยังถูกรังเกียจเหยียดหยามจากคนในสังคมว่าเป็นคนป่า

จากสาเหตุดังกล่าวที่มิวิจัยและชุมชนที่เกี่ยวข้องจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ภาษาบาลีหรือภาษาข่าให้คงอยู่กับชุมชน และร่วมรับรู้ถึงคุณค่าที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยมีประเพณี และวัฒนธรรม แบบดั้งเดิมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดงานพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

คำถามวิจัย

จะอนุรักษ์วัฒนธรรมภาษาบาลีไม่ให้เลือนหายไปจากชุมชนบ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ สถานการณ์การใช้ภาษาบาลีและสาเหตุของการเปลี่ยนภาษา
3. เพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนและนำการสืบทอดวัฒนธรรมและภาษาของชนชาติโบราณที่คาดว่าจะได้รับการดำเนินการดำเนินโครงการ

ระยะเวลาในการดำเนินการ

เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2547 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2548

สถานที่ดำเนินการ

บ้านดงแสนแก้ว หมู่ที่ 4 และบ้านดงสำราญหมู่ที่ 10 ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

หน่วยงานที่ร่วมโครงการ

ประชาสังคมจังหวัดอำนาจเจริญ

องค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว

โรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว

ชาวบ้านในหมู่ที่ 4 บ้านดงแสนแก้ว 109 ครัวเรือน และหมู่ที่ 10 บ้านดงสำราญ 38 ครัวเรือน

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินโครงการ

1. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชน รวมถึงวิธีการดำเนินชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน ข้อมูลภาษา
2. ได้แนวทางในการนำภาษาโบราณเข้าบรรจุในหลักสูตรของโรงเรียน
3. ได้หนังสือเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและพจนานุกรมภาษาโบราณ
4. เกิดการยอมรับจากคนภายนอก ชุมชนเกิดความหวงแหน ภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

บทที่ 2

ทบทวนเอกสารรายงานการวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา

แนวทางที่นำมาใช้ในการวิจัย

1. แนวทางการศึกษาเรื่องที่ว่าด้วยเรื่องของชาติพันธุ์วรรณา การค้นหาประวัติศาสตร์ของชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน (ศรีศักร วัลลิโภดม : พัฒนาการทางสังคม)
2. แนวทางการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจรอบด้าน และเราควรมองหลายมิติ ทั้งทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สาธารณสุข (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ : วิถีชุมชน 2546)

การค้นคว้าและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 เมื่อประมาณปี 2542 มีนักวิชาการจากองค์การสหประชาชาติ เป็นชาวอเมริกา มาสัมภาษณ์คนในชุมชน คือ นายเส็ง หมุนดี ที่เป็นหัวหน้าทีมวิจัยในครั้งนี้ เกี่ยวกับต้นกำเนิดของชุมชน ภาษาบรู โดยจุดประสงค์ในการสัมภาษณ์เพื่อจะเก็บรวบรวมคำภาษาบรู พร้อมกับแปลเป็นภาษา อีสาน (ลาว) ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ซึ่งในการลงมาเก็บข้อมูลของนักวิชาการชาวต่างประเทศในครั้งนั้นใช้เวลาในการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเวลา 1 ปี โดยผู้เก็บข้อมูลได้เดินทางไปศึกษาข้อมูลภาษาบรูต่อในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ส่วนเอกสารที่ชาวต่างชาติบันทึกข้อมูลไว้ นั้นทางชุมชนเองไม่ได้เก็บรวบรวมไว้ จึงเหลือเพียงความทรงจำจากคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น จึงเป็นการมาเก็บข้อมูลจากชุมชน (เอาออกไป) เพียงอย่างเดียว ชุมชนเองไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย เพียงสงสัยว่า ภาษาบรูนั้นมีความสำคัญเพียงใด จึงมีคนสนใจที่จะศึกษาและอยากได้ข้อมูล

2.2 ในปี 2544 คณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหิดล มาเก็บข้อมูลภาษาบรู เพื่อนำไปจัดทำหลักสูตรการเรียน การสอน เป็นการนำข้อมูลออกจากชุมชนแล้วไม่ได้มีย้อนกลับมาที่ชุมชนเลยว่า ควรทำอะไรตอบแทนชุมชนที่เป็นแหล่งในการศึกษาข้อมูล

เรื่องราวในอดีตจึงเป็นที่มาของความต้องการในชุมชนที่อยากสืบค้นว่า แท้จริงแล้ว ชนเผ่าบรู (ข่า) นี้มีความเป็นมาอย่างไร ภาษาบรูที่เป็นภาษาท้องถิ่นของต้นตระกูลทำไมมีคนอยากมาศึกษาแล้วนำมาข้อมูลออกไป ชุมชนไม่ได้อะไร นอกจากนี้สังคมสมัยเริ่มที่จะกลืนความเป็นบรูไปจนแทบจะไม่เหลือ นั้นแสดงว่าในอนาคต ภาษาที่เป็นต้นตระกูลของเผ่า จะหมดสิ้นไปด้วย ทำอย่างไรจึงจะรักษาความเป็นตัวตนและเอกลักษณ์ของชนเผ่าไว้ได้ ทั้งหมดนี้จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชุมชนอยากจะทำ

วิจัยโดยคนในชุมชนเองเป็นคนรวบรวมข้อมูล และเก็บข้อมูลที่ได้ไว้ที่ชุมชน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้กับลูกหลานสืบไป และสาเหตุอีกอย่างหนึ่งเพื่อที่จะใช้ข้อมูลจากงานวิจัยไปต่อยอดงานพัฒนาในหมู่บ้านได้ รักษาความเป็นเอกลักษณ์ในชุมชนไว้ต่อไป

ในมุมมองของทีมีวิจัยเมื่อครั้งลงพัฒนาโครงร่างวิจัยมองว่า ชุมชนเองมีแรงกระตุ้นจากการที่มีนักวิชาการจากต่างประเทศ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยชื่อดังมาเก็บข้อมูลที่เป็นมรดกของชุมชน ทั้งที่ชุมชนเองมองไม่เห็นความสำคัญเลย จึงเกิดเป็นบันดาลใจให้อยากทำวิจัยขึ้น เพื่อที่จะข้อมูลจากการทำวิจัยมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนต่อไป ซึ่งหากชุมชนยังไม่คิดที่จะหันหลังกลับมาองภูมิหลังของตัวเองแล้ว ประวัติศาสตร์ของชุมชน ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคงหายไปกับกาลเวลาที่ผ่านไป โดยถ้าในวันข้างหน้าหากมีคนสนใจที่จะมาศึกษาถึงประวัติศาสตร์ของเผ่าพันธุ์แล้วในการสืบค้นข้อมูลคงทำได้ยาก เพราะบุคคลที่ยังจดจำประวัติศาสตร์ของชุมชนได้อาจไม่ได้อยู่ให้ข้อมูล

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ หม่อมอ (หม่อมดู) ในชุมชน และผู้สูงอายุในหมู่บ้าน โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ สอบถาม ทั้งยังใช้แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล และบันทึกเสียงด้วยเทปบันทึกเสียง รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจากที่เคยมีผู้ศึกษารวบรวมไว้ทั้งจากงานวิจัยวิทยานิพนธ์ งานเขียนเรียงความ เป็นต้น

ทีมวิจัยซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านที่เป็นเป้าหมายในการทำวิจัย เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งได้เห็นวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน ทำให้เข้าใจและรับรู้ถึงความ เป็นอยู่และเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยมากขึ้น

นอกจากนี้การทำวิจัยในครั้งมีทีมวิจัยและแกนนำที่ร่วมทำวิจัยรวม 14 คน มีการเก็บข้อมูลจากคนเฒ่าคนแก่ภายในชุมชนในระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2548 ถึง 2 มีนาคม 2548 เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลคำศัพท์ที่ยังคงมีใช้อยู่ในชุมชน เป็นการให้กรออกแบบฟอร์มแบบสอบถาม โดยการเก็บข้อมูลคำศัพท์ภาษาบรูแบ่งเป็นหมวดๆ เรียงตามอักษร ก-ฮ เช่น

1. หมวดตัวเลข
2. หมวดพืช
3. หมวดสัตว์
4. หมวดร่างกาย
5. หมวดผลไม้
6. หมวดประโยคหักทลาย / คำสนทนา

เมื่อได้ข้อมูลภาษามาได้มีการเรียบเรียงใหม่เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้น และนำไปจัดพิมพ์เป็นหนังสือพจนานุกรมภาษาบรู ส่วนการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนนั้น ทีมวิจัยมีการออกสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่สามารถถ่ายทอดข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชนได้ ทั้งยังมีการออกแบบสอบถามเพื่อให้แกนนำที่แนวร่วมในการวิจัยมีโอกาสรับรู้และสอบถามประวัติความเป็นมาของชุมชนด้วยเอง โดยแกนนำในการวิจัยส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่เป็นเชื้อสายบรูมาแต่กำเนิด ซึ่งปัจจุบันเยาวชนเหล่านั้นแทบจะไม่มีภูมิรู้ในเรื่องของชาติพันธุ์ของตนเองเลย

การเก็บข้อมูล สืบค้นข้อมูล นอกจากใช้วิธีที่กล่าวมาแล้ว ยังใช้เวทีประชุม การอบรม การนั่งพูดคุย (โศเหว) ทั้งยังสืบค้นจากหนังสือประวัติศาสตร์เพื่ออ้างอิงเหตุการณ์ที่ผ่านมาหลายร้อยปี

ในการวิจัยนอกจากจะใช้วิธีที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการเดินทางไปศึกษาดูงานชุมชนที่มีวัฒนธรรม และ เชื้อสายที่มาจากเชื้อชาติเดียวกัน (บรู) เดียวกันที่ จ.สกลนคร

ขอบเขตในการวิจัย และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

หน่วยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่จะใช้หมู่บ้าน และมีการอ้างอิงในภาพเป็นจังหวัดและภูมิภาค

ข้อมูลที่ได้มาจากชาวบ้านภายในหมู่บ้านดงแสนแก้ว หมู่ 4 บ้านดงสำราญ หมู่ 10 บ้านเมืองเก่า หมู่ 1 หมู่ 7 ต. คำเขื่อนแก้ว อ. ชานุมาน จ. อำนาจเจริญ ซึ่งเป็นเพียงตำบลเดียวในจังหวัดอำนาจเจริญที่ยังคงเหลือความเป็นบรูและใกล้จะเลือนหายไปกับกาลเวลา นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้ไปศึกษาข้อมูลชนเผ่าบรูที่ จ. สกลนคร เพื่อนำมาประกอบรายงานในภาพรวมด้วย

กลุ่มเป้าหมายในการทำวิจัยเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องความเป็นมา และสามารถที่จะพูดภาษาบรูได้ ฟังภาษาบรูรู้เรื่อง ปริมาณของกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการวิจัยร่วมกันเป็นจากทั้งสองหมู่บ้าน คือ บ้านดงแสนแก้วและดงสำราญ ซึ่งบ้านดงสำราญเป็นหมู่บ้านที่เพิ่งตั้งใหม่โดยแยกจากบ้านดงสำราญเมื่อปี 2536 ชาวบ้านที่เป็นคนเผ่าคนแก่นในบ้านดงสำราญ มีเชื้อสายบรูที่สามารถให้ข้อมูลได้

ทีมวิจัย 4 คน	กลุ่มคนที่เข้าร่วม ดำเนินการ 150 คน	วิทยากร / ผู้มีส่วนร่วมเสริม ความรู้ประสบการณ์	ผู้สนับสนุน / องค์การ สนับสนุน
นายเส็ง ทุมณี นายอนุชิต ทุมณี นางสันทนา จันทร์หา นส.วิมลสิริ สอวัชร	ชาวบ้านจาก 2 หมู่บ้าน จำนวน 150 คน	ดร. ศรีศักร วัลลิโภดม / ชาติพันธุ์วิทยา นักวิชาการสาธารณสุข / กระบวนการเก็บข้อมูล ครูโรงเรียนบ้านดงแสน แก้ว/ แผนะแนวการสอน ภาษา / การเก็บข้อมูล	สกว. อบต. คำเขื่อนแก้ว ฝ่ายปกครอง อ.ชานุมาน ห้องสมุดประชาชน- จังหวัดอำนาจเจริญ โรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

1. ผลที่เกิดขึ้นจากการศึกษา

จากการค้นคว้าเกี่ยวกับการอพยพของกลุ่มคนเผ่าไทย ซึ่งได้มีการแบ่งเผ่าไทยที่เป็นเผ่าใหญ่ๆ ในแผ่นดิน ออกเป็น 4 เผ่า คือ

1. ไทยดำ
2. ไทยขาว
3. ไทยแดง
4. ไทยลาย

นอกจากนี้ยังมีเผ่าต่างๆ อีกมากมาย เช่น ไทยนุง ไทยไท้ ไทยลื้อ ไทยนาง และไทยลาว ส่วนชนเชื้อชาติอื่นๆ ที่เป็นเผ่าเล็กๆ เช่น แม้ว เย้า ยาง โลโล ข่า (บรู) ม้อย และสำ การที่เรียกพวกไทยเป็นสีต่างๆ เรียกตามเครื่องแต่งกายของสตรีเผ่าเหล่านั้นๆ เป็นสำคัญ เช่น สตรีไทยดำ นุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าสีดำ หรือสีน้ำเงินเข้ม ทั้งในเวลาปกติและงานศพ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเน้นศึกษาเรื่องของชนเชื้อสายบรู หรือข่า ที่ในประเทศไทยกลุ่มชนเหล่านี้มีหลงเหลือไม่มากนัก และแต่ละพื้นที่ที่มีชนเชื้อสายบรูอาศัยอยู่ มีการเรียกขานชื่อชนเผ่าไม่เหมือนกัน อาทิ ที่บ้านเงินปัก อ. สิรินคร จ. อุบลราชธานี เรียก บรู ส่วนที่ จ. สุรินทร์ เรียกว่า กูย ในพื้นที่ จ. สกลนคร ที่บ้านนาเพียงใหม่ อ. กุสุมาลย์ เรียกตนเองว่า ข่า ส่วนในพื้นที่ศึกษาวิจัยนั้น จะเรียกตนเอง บรู หรือ ข่า แล้วแต่กรณี เช่น ถ้าเป็นการพูดคุยหมู่ชนเดียวกัน เรียกตนเองว่า ข่า เมื่อไปนอกชุมชน หรือเป็นการแนะนำตนเอง จะใช้คำแทนตนเองว่า บรู

คำว่า ข่า มาจาก คำว่า ขี้ข่า หรือทาส จึงเป็นคำที่ฟังดูไม่ไพเราะ ในสายตาของคนทั่วไป มองดูต่ำต้อย เป็นที่รังเกียจของผู้คน

จากเอกสารตำนานความเป็นมาและการอพยพของคนเผ่าต่างๆ รวมทั้งชนเผ่าบรู หรือข่า คาดว่าคงจะเริ่มต้นเมื่อประมาณศตวรรษที่ 8 เป็นต้นมา บริเวณแถบเดิมของดินแดนที่อยู่กลุ่มของชาติพันธุ์หลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มไท และกลุ่มธิเบต-พม่า เช่น ที่เมืองไล มีกลุ่มฮะยี เมืองล่อจะมีพวกม้ง ที่เมืองแต้ ได้แก่ พวกฮู โดยชนกลุ่มธิเบต – พม่า ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของจีน และเหนือของเวียดนามมาเป็นเวลาช้านาน ก่อนที่จะมีการแบ่งอาณาเขตประเทศ นักมานุษยวิทยาชาวเวียดนาม เช่น อาจารย์ดั่งเจียมหว่าน และอาจารย์คำจอง (ภักทียา ยิมเรวัต : ศาสตร์สืบสองจุไท 2544) เมื่อครั้งเข้าไปศึกษาดินแดนแถบนี้ได้พบกับชนเผ่าต่างๆ ที่เมืองแต้ กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ต่างก็กล่าวว่าเดิมบรรพบุรุษของเขาอาศัยในเมืองไล เมืองล่อ และเมืองแต้ แต่ชนเผ่าไทได้ขยายอำนาจเข้ามายึดครองแผ่นดินของพวกเขา และได้ต่อสู้กัน คนไทชนะและได้ยึดเอาดินแดนของเขาไป

ได้ เอกสารภาษาจีนที่นักวิชาการเวียดนามทั้ง 2 ท่านใช้ในการศึกษาก็ก้าว ในประเทศจีนไทอาศัยอยู่ในอาณาจักรน่านเจ้า แต่ไม่ใช่ชนกลุ่มใหญ่ บริเวณอาณาจักรดังกล่าวมีชนกลุ่มทิเบต-พม่า เป็นเจ้าของดินแดนอยู่ แต่ในราวศตวรรษที่ 8 นั้น คนเผ่าไทมีอำนาจขึ้น และสามารถครอบครองดินแดนดังกล่าวได้ ต่อมาคนไทกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งได้อพยพเข้ามาแย่งดินแดน ของกลุ่มทิเบต – พม่า ในเวียดนาม จนได้มารวมกับกลุ่มคนไทในเวียดนาม และต่อมาก็ได้กระจายไปตั้งถิ่นฐานในหลายๆ เมือง ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ รวมทั้งบางส่วนได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานร่วมกับพวกมอญ-เขมร ซึ่งเป็นชนดั้งเดิมในบริเวณนี้ และมีอำนาจเหนือมอญ-เขมร ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่มาก่อน

ในศตวรรษที่ 11- 12 ได้มีการกล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานเป็นปึกแผ่นของคนไทในระยะต่อมาว่ามีกลุ่มดำที่เมืองอม เมืองฮาย เมืองตุมฮวง แถบแม่น้ำลาย หนองแส หัวน้ำนา ประเทศจีน (เอกสารโบราณของชาวไท คือ ไตบุ้เค็กและความโตเมื่อนั้น กล่าวว่า ดินแดนดั้งเดิมของไทลื้อลาว คือบริเวณต้นแม่น้ำ 9 สาย ในประเทศจีนปัจจุบัน ซึ่งได้แก่ น้ำดำว (แม่น้ำแดง) น้ำแต้ (แม่น้ำดำ) น้ำมา (ไหลสู่จังหวัดทานหฺยว) น้ำโขง (แม่น้ำโขง) น้ำฮู น้ำนา และแม่น้ำอีก 3 สาย ในญวนนาน บริเวณดังกล่าวนี้ เป็นที่ตั้งของเมืองไทหลายเมือง ได้แก่ เมืองอม เมืองลี เมืองลา เมืองบ่แต้ เมืองก๊อก เมืองตุมฮวง ซึ่งหลายเมืองยังคงปรากฏอยู่จนทุกวันนี้) ได้อพยพเข้ามาในดินแดน โดยมีพี่น้อง 2 คน คือ ทำวสง และทำวเงิน ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน เป็นหัวหน้านำพวกไทดำอพยพลงมาตามลำน้ำแดง จนมาถึงบริเวณที่เป็นเมืองลอ (เหยีโหละในปัจจุบัน) และได้ตั้งบ้านเรือนขึ้นบริเวณนี้ เนื่องจากเป็นทุ่งราบอันกว้างใหญ่ มีแม่น้ำไหลผ่าน ที่ดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

เมืองลอนี้จัดว่าเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ของชาวไทดำ ตามความเชื่อดั้งเดิมนั้นเมืองนี้เป็นสถานที่แห่งสุดท้ายบนโลกมนุษย์ของชาวไทดำทุกคน เพราะเมื่อชาวไทดำตายไป ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่ใดก็ตาม ในพิธีศพเพื่อส่งวิญญาณผู้ตาย ก็จะต้องส่งผีวิญญาณกลับมาสู่เมืองลอนี้ เพื่อที่จะได้ไปสู่เมืองฟ้าไปอยู่กับบรรพบุรุษหรือเป่าปู่ของตนเองต่อไป ตัวอย่าง เช่น ชาวลาวโซ่งที่อยู่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ประเทศไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มเดียวกับไทดำที่เวียดนาม เมื่อตายไปลูกหลานญาติพี่น้องจะต้องทำพิธีส่งผีคนตายจากเพชรบุรีไปถึงเมืองลอ โดยคำบอกทางส่งผี ที่เรียกว่า **ความส่งสาร** บอกเส้นทางเดินทางจากเพชรบุรีไปถึงเมืองลอ เพื่อจะไปถึงด้าดอย น้ำตกผีไฟ ซึ่งเป็นทางผ่านสำหรับขึ้นเมืองบนเรือเมืองฟ้า

ธรรมเนียมของการส่งผีคนตายให้ไปเมืองบนหรือเมืองฟ้า ของชาวไทดำ ที่จะต้องผ่านทางหน้าผาที่มีน้ำตก เรียกว่า น้ำตกตาด ถือเป็นประเพณีของพวกข้า ที่อาศัยอยู่ในเมือง ก้อ และเมืองลอ ก็มีธรรมเนียมเช่นนี้เหมือนกัน และทุกปีพวกข้าจะต้องมีพิธีบูชา น้ำตกตาด โดยการฆ่าหมูบูชาบริเวณตีนเขาที่มีน้ำตกลงมา และในพิธีจะทำบันไดหวาย เรียกว่า จ้าจาด ซึ่งสมมุติว่าบันไดใช้ไต่ขึ้นไปสู่เมืองสวรรค์ โดยพวกข้าจะนำบันไดนี้ขึ้นไปห้อยบนยอดผาเพื่อให้บันไดตกลงบริเวณหน้าผา

น้ำตกด้วย ดังนั้นจึงแสดงให้เห็น ชนชาติไทดำ และชนชาติข่า มีการอพยพมาพร้อมๆ กัน หรือมีวิถีชีวิตหรือพัฒนาการทางสังคมมาพร้อมกัน

ในหนังสือประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน ของ สุวิทย์ ธีรศาศวัต ได้กล่าวถึงการประวัติศาสตร์การอพยพของชนเชื้อชาติต่างๆ ในสมัยช่วงกบฏเจ้าอนุวงศ์ไว้ว่า

ประวัติศาสตร์ในช่วงของเจ้าอนุวงศ์เป็นช่วงที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมีการโยกย้ายประชากรทั้งฝั่งซ้าย และฝั่งขวามากที่สุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน สาเหตุของกบฏนักประวัติศาสตร์ลาวมองว่า เจ้าอนุวงศ์ต้องการประกาศอิสรภาพจากไทย แต่หลักฐานฝ่ายไทยระบุว่า สาเหตุเกิดจากความไม่พอใจของเจ้าอนุวงศ์ที่ขออนุญาตอพยพชาวเวียงจันทน์ ที่ถูกกวาดต้อนมาสมัยธนบุรีกลับเวียงจันทน์ แต่รัชกาลที่ 3 ไม่ทรงอนุญาต ประกอบกับเจ้าอนุวงศ์มีความเข้มแข็งขึ้นจากการที่ได้จำปาศักดิ์มาอยู่ได้อำนาจอิสรของตน กับมีข่าวลือว่า ไทยอาจจะรบกับอังกฤษ และไทยเริ่มมีเรื่องกับญวน จากหลักฐานเอกสารพื้นเวียงระบุว่า สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏเกิดจากเจ้าเมืองนครราชสีมาจะนำกำลังไปกวาดต้อนพวกข่า (บฏ) ในภาคใต้ของลาวมาเป็นทาส (ธวัช ปุณโณทก , 2523:38-39)

การก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ได้ถูกฝ่ายไทยปราบลงอย่างราบคาบ ฝ่ายไทยได้เผานครเวียงจันทน์ กวาดทรัพย์สินสมบัติ ผู้คน ช้าง อาวุธ เป็นจำนวนมาก เวียงจันทน์กลายเป็นเมืองร้าง ผลกระทบที่สำคัญคือ การอพยพราษฎรลาวจากเวียงจันทน์ หลวงพระบาง สกลนคร และบริเวณใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก เขามาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ภาคกลางของประเทศไทย มีนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ลพบุรี อ่างทอง ออยุธยา กรุงเทพ ฯ นครไชย ราชนบุรี พวกลาวที่กวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์และบริเวณใกล้เคียงมักเรียกว่า ลาวเวียง ส่วนราษฎรที่ฝ่ายไทยกวาดต้อนมาจากเมืองทันต์ (ชื่อหัง) เมืองม่วย เขามาไว้ที่เพชรบุรี สุพรรณบุรี มักเรียกว่า ลาวทรงดำ หรือลาวโซ่ง นอกจากนี้ฝ่ายไทยยังกวาดต้อนราษฎรที่อยู่ทางตอนกลางของประเทศลาวในปัจจุบันประมาณ 14 เมือง เช่น เมืองมหาไชย เมืองพวน เมืองคำเกิด เมืองคำม่วน เป็นต้น พวกนี้มีทั้งกะเลิง ข่า ผู้ไท ย้อ แสก เป็นต้น ถูกกวาดต้อนมา ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่รอบทิวเขาภูพาน โดยเฉพาะในจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร และกาฬสินธุ์ คนเหล่านี้ได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้น ส่วนมากได้รับการยกฐานะจากบ้านขึ้นเป็นเมืองในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 เช่น ยกบ้านดงหลายสายบ่อเป็นเมืองเรณูนครในปี 2373 ยกบ้านกุสุมาลย์ เป็นเมืองกุสุมาลย์มณฑล ในปี 2387 ยกบ้านผ้าขาวพันนา เป็นเมืองพรรณานิคมในปีเดียวกัน ยกบ้านกุดลิงเป็นเมืองวานรนิวาสในปี 2400 ในปีเดียวกันยกบ้านม่วงหรือบ้านน้ำยามเป็นเมืองอากาศอำนวย ยกบ้านโพนสว่างหาดยาวเป็นบ้านเมืองสว่างแดนดินในปี 2406 ยกบ้านกุดสิมณารายณ์ เป็นเมืองกุฉินารายณ์ และยกบ้านพันลำหรือบ้านโป่ง เป็นเมืองสหพันธ์ พร้อมกันในปี 2410 (ธวัช ปุณโณทก , 2523 53-66 ; สุวิทย์ ธีรศาศวัต และคณะ 2531 :54-55)

พวกข้า ที่มีพิธีภูษานี้ ได้ถูกกลุ่มท้าวสง ท้าวเงิน จับมาเป็น ช้อย และอยู่ร่วมกับพวกคนไท จนในปัจจุบัน พวกข้าหลายกลุ่มได้ผสมกลมกลืนกับคนไทรับภาษาวัฒนธรรมของคนไทกันไป

หมดแล้ว แต่มีบางคนที่ยังระบุงกลุ่มเดิมของเขาไว้ โดยเล่าว่า บรรพบุรุษเขาเป็น ส่าละฮา เป็นต้น

เมื่อกลุ่มคนไทที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานแล้ว ท้าวสงได้ตั้งตนเป็นหัวหน้าของคนไทที่เมืองลอสวนท้าวเงิน นั้น ได้เดินทางกลับไปยังเมืองตุมฮวางในเขตแดนจีน ต่อมาได้ไปครองเมืองบ่อแต้ ซึ่งอยู่เหนือหรือบริเวณต้นแม่น้ำแต้ (แม่น้ำดำ)

ตำนานการต่อสู้ของบรู (ข้า)

ท้าวสงหัวหน้าคนไทในเมืองลอส ได้ขอแต่งงานกับหญิงสาวเมืองลอส มีบุตรชายชื่อว่า ปู่เจ้าท้าวลอส ท้าวลอสเติบโตขึ้นก็ได้เป็นหัวหน้าปกครองคนไทสืบต่อมา ท้าวลอสมีบุตรชายทั้งสิ้น 7 คน ท้าวลอสได้ให้ลูกชายทั้ง 7 คน นียกเว้นคนสุดท้อง คือ ปู่เจ้าลานเจือง (หรือลานเจือง) ไปเป็นเจ้านายปกครองเมืองไทที่อยู่บริเวณใกล้เมืองลอส และเมืองที่อยู่ริมแม่น้ำดำ (แม่น้ำแดง) ส่วนปู่เจ้าลานเจืองนั้น จัดเป็นลูกคนลูกหลาน ที่มีมาบมีเมือง คือเป็นลูกคนเล็กที่ไม่มีเมือง ตลอดจนไพร่พล ที่จะปกครอง ลานเจืองจึงนำกลุ่มทหารไทยขยายเมืองลอสให้กว้างขวางออกไป คนไทในเมืองลอสก็ออกไปตั้งบ้านเรือนในดินแดนใหม่ ทำให้บ้านเมืองขยายออกไปอย่างมาก ลานเจืองได้นำผู้คนชาวไทจากเมืองลอสเข้าไปตั้งเมืองมัน (ในปัจจุบันเป็นตำบลหนึ่งในเขตวันเจิ้น) แล้วจึงข้ามเทือกเขา ซึ่งเรียกว่าเขาฟ้า (ซึ่งปัจจุบันเป็นที่อยู่ของคนม้ง) ไปตั้งเมืองเจียน ซึ่งมีพวกไทชาวอาศัยอยู่ทำนาลานเจืองในขณะนั้นเป็นหนุ่มหล่อ กล้าหาญ ท้าวเมืองเจียนได้พบกับยายได้เป็นบุตรชาย แต่ว่าลานเจืองต้องการขยายอาณาเขตมากกว่าจะมีครอบครัว ท้าวเมืองเจียนจึงช่วยขยายเมืองมาจนถึงบริเวณหัวน้ำแต้ ซึ่งมีพวกข้า (บรู)อาศัยอยู่ พวกข้าบริเวณนี้มี ขุนกวางเป็นหัวหน้า ได้สู้รบกับปู่ลานเจือง ทหารของปู่ลานเจืองแพ้ ดังปรากฏในความโตเมืองบางฉบับว่า หอกปู่เต้นปู่หนี หอกกวางฮึกว้างได้

ปู่ลานเจืองหนีมารอดมาได้ กลับไปเมืองเจียน หลังจากนั้นจึงส่งทหารกลับไปขอกำลังจากเมืองลอสมาช่วย ทหารจากเมืองลอสได้ยกกำลังมามาก ปู่ลานเจืองจึงกลับออกไปสู้อีกครั้ง คราวนี้ หอกกวางเต้นกวางหนี หอกปู่ฮึกว้างได้ ปู่ลานเจืองได้ชัยชนะ ดีพวกข้าแตกพ่าย หลังจากนั้นได้นำห้วยมาสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแต้เข้าไปจนถึงเมืองบู (ปัจจุบันนี้เป็นตำบลหนึ่งในจังหวัดเซินลา) หลังจากนั้นจึงขึ้นภูเพื่อไปเมืองลา บนภูเขานี้มีพวกข้าอาศัยอยู่ มีขุนอำปันเป็นหัวหน้า (ปัจจุบันนี้อยู่ที่ตำบลเจียงฮาน) เขตจังหวัดเซินลา ขุนอำปันได้ต่อสู้กับลานเจืองและกลุ่มคนไท ปู่ลานเจืองพ่ายจนต้องหนีไป ตั้งมั่นที่บ้านฮาย ที่บ้านฮายนี้ปู่ลานเจืองได้ทำพิธีบูชาเป่าปู่ขึ้น โดยมีการฆ่าควมสังเวยหลังจากนั้น จึงได้กลับไปต่อสู้กับขุนอำปันที่ดอยโหมเต้า คราวนี้ปู่ลานเจืองได้ชัยชนะ ขุนอำปันหนีรอดไป ปู่ลานเจืองจึงเข้าไปครอบครองพื้นที่เมืองลาที่ข้าอาศัยอยู่ และมีการขยายอาณาเขต

ออกไปจนถึงเมืองม่วย ซึ่งชาละสาอาศัยอยู่ ชาวชาละสานี้มีหัวหน้าชื่อขุนอำปอย ลานเจืองแยงเอาเมืองม่วยไม่สำเร็จ แต่เนื่องจากขุนอำปอยมีบุตรสาวสวย ปู่ลานเจืองจึงได้ขอแต่งงานกับบุตรสาวของขุนอำปอย ในงานเลี้ยงฉลองที่จัดขึ้นนั้น บังเอิญขุนอำปอย และเหล่าทหารทั้งหลายร่วมฉลองดื่มเหล้าจนเผลอกันหมด เมื่อเห็นทหารฆ่ากันเหล้าจนเมามาย ปู่ลานเจืองจึงให้ทหารไปลากปืนใหญ่จากเรือนขุนอำปอยลงจากเรือน และให้ทหารจับขุนอำปอยไปฆ่า ปู่ลานเจืองจึงยึดเมืองม่วยได้ ส่วนลูกหญิงของขุนอำปอยที่เป็นภรรยาของลานเจืองนั้น เห็นเหตุการณ์ดังกล่าวแต่ไม่สามารถทำอะไรได้ และไม่ยอมพูดอะไรต่อไปเลย ผู้คนจึงเรียกนางว่า นางอำ ซึ่งปู่ลานเจืองก็พานางไปด้วยในกองทัพ และได้ยกทัพต่อไปเพื่อยึดเมืองแอะ เลยไปจนถึงเมืองควาย เมื่อไปถึงเมืองควายได้ฆ่าความเพื่อทำพิธีบูชาครั้งใหญ่อีกครั้ง จึงเดินทางต่อไปยังเมืองมัวะ (เมืองมวก) บริเวณต้นแม่น้ำมา เดินทางไปตามแม่น้ำมา เพื่อขยายดินแดนให้กว้างออกไป นำไพร่ไปตั้งถิ่นฐานตามเมืองต่างๆ ที่ยึดได้จนกระทั่งถึงประเทศลาว ถึงท่าเหนือ เมืองสิง หลวงน้ำทา แล้วจึงกลับเข้าเมืองเมืองแก่น ซึ่งในเมืองนี้มีกลุ่มคนไทและพวกชาดั้งเดิมอาศัยอยู่ ปู่ลานเจืองได้เข้าครอบครองเมืองแก่น และตั้งบ้านเรือนขึ้นที่เมืองแก่นนี้ บริเวณนี้เรียกว่า ปอมลานเจือง ส่วนนางอำนั้นเมื่อเดินทางมาถึงเมืองนี้ได้พูดออกมาว่า ไม่ต้องการอยู่ที่นี้ ปู่ลานเจืองจึงได้ไปสร้างเรือนให้นางอำอาศัยอยู่อีกภูเขาลูกหนึ่ง และได้สร้างสะพานเชื่อมภูเขทั้งสอง

นางอำจึงอยู่ที่เรือนของตน เวลาที่ปู่ลานเจืองไม่มาหาก็คืออยู่คนเดียว พวกชาในเมืองแก่นเห็นดังนั้น จึงเข้ามาอยู่ด้วย เพราะนางอำก็เป็นชาเช่นเดียวกัน เมื่อลานเจืองทราบเรื่อง จึงได้ฆ่านางอำตาย เพราะลานเจืองถือว่า พวกชาเป็นศัตรู แต่ปู่ลานเจืองก็ทำอุบายว่า นางอำถูกพวกชาฆ่าตาย หลังจากนั้นลานเจืองจึงได้แต่งงานใหม่

แต่ตำนานเรื่องนางอำนี้ ในบางเอกสารมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป โดยกล่าวว่า ปู่ลานเจืองเป็นผู้ฆ่าขุนอำปอยพ่อนางอำ โดยมาตั้งบ้านเรือนที่เมืองแก่นแล้ว ได้จัดงานเฉลิมฉลองขึ้น และได้เชิญขุนอำปอยมาร่วมงานฉลองด้วย เมื่อขุนอำปอยดื่มเหล้าจนเมามาย ปู่ลานเจืองจึงได้ฆ่าขุนอำปอยตาย ส่วนนางอำ เมื่อเห็นว่าผิด คือลานเจืองฆ่าพ่อของตนตาย จึงได้ตัดคอตายตามพ่อไปด้วย

ในการขยายดินแดนของปู่เจ้าลานเจือง ตั้งแต่เมืองลอ มาตั้งบ้านเมืองที่เมืองแก่นนี้ กล่าวกันว่าใช้เวลาถึง 20 ปี เมืองทั้งหมดที่ปู่ลานเจืองได้ขยายอาณาเขตออกไป ในปัจจุบัน อยู่ในจังหวัดเซินลา และไลเจิว ในประเทศเวียดนาม ส่วนที่เป็นดินแดนของประเทศลาวในปัจจุบัน คือเมืองซำ เมืองซอง เมืองสิง หัวน้ำอุ น้ำทา ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศลาว

ในศตวรรษที่ 13 กลุ่มคนไทขาวได้อพยพเข้ามาอีกจากเมืองลาว โดยการเข้ามาอยู่ในเมืองสาง มีพญาอดจอมคำ ซึ่งเป็นลูกหลานของเจ้าเมืองหลวงพระบาง เป็นหัวหน้านำ เมื่อมาถึงเมืองสางนั้น พบว่ามีพวกชาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว จึงได้ต่อสู้กับพวกชา ตามตำนานกล่าวไว้ว่า

กลุ่มไทชาวนี่สู้พวกข้าไม่ได้ จึงให้กำฟงไปบอกว่า ที่เมืองนี้พวกข้าอาศัยอยู่ได้ เพราะมีเมือง
อนุญาตให้อยู่ จึงอยู่มาได้ ถ้าผีเมืองบอกว่าให้ไทอยู่พวกไทก็ต้องอยู่ จึงให้พวกข้ามายิงหน้าไม้ใส่
หน้าผาแข่งกัน ถ้าผู้ใดยิงไปแล้วธนูติดอยู่กับหน้าผา หมายความว่า ผีเมืองอยากให้อยู่ ข้า กับไท
จึงมายิงธนูใส่หน้าผาแข่งกัน พวกไทนั้นใช้ธนูที่ทำจากไม้อ่อนและติดขี้สูตรไว้ที่ตรงปลายธนู เมื่อยิง
ออกไปธนูจึงติดอยู่ที่หน้าผา ส่วนธนูของพวกข้านั้นแข็ง เมื่อยิงไปจึงตกลงไปในหน้าผา พวกข้าจึง
ต้องออกจากเมืองไป กำฟงได้เอาผ้าฝ้ายย้อมสีชาวมาน้อม และขึ้นดอยไปให้ดูเหมือนว่าเป็นผี แล้ว
พูดออกมาว่า เมืองนี้ให้ไทอยู่ กลุ่มคนไทชาวจึงได้เข้ายึดและตั้งบ้านเรือนในเมืองสาาง ในช่วงนี้ถือ
ว่า เป็นระยะตั้งบ้านเรือนของคนไท เนื่องจากคนไทได้อพยพกระจัดกระจายกันไปในพื้นที่ต่างๆ ใน
แต่ละหุบเขา ตำนานพื้นบ้านกล่าวว่า **มากบ้านร่วมเดียวกันเป็นหมู่บ้าน มากหมู่บ้านร่วม
เดียวกันเข้าเขตเมือง บ้านมิกว้น มีหว่า เมืองมีท้าว คนอยู่ก่อนนั้นเป็นลูกข้า ลูกไทปน
กัน เต็งหมดลูกข้ากลายเป็นลูกไทหมด (เต็ง = ทั้ง) ลูกข้าไหนไม่เป็นไทก็ไปขึ้นดอยสูงไป**

จากตำนานการต่อสู้ของพวกข้านั้น เมื่อครั้งที่ขมุ หรือข้าอีกกลุ่มหนึ่ง ในดินแดน
เมืองหลวงพระบาง ที่ต้องต่อสู้จากการรุกรานของฮ่อ ในหลวงพระบางได้ถือโอกาสเข้ารุกเมืองแถน
และเมืองง๋อย ในปี 2417 การต่อสู้ใช้เวลาทั้งสิ้น 7 เดือน พวกทหารไทต่างกันหวาดกลัวอาวุธของ
พวกข้ากลุ่มนี้ เพราะใช้ลูกดอกอาบยาพิษ แต่ก็ยังพ่ายแพ้เพราะมีคนเสาะหายาแก้พิษได้ และได้
ต่อสู้ขับไล่พวกข้าออกจากเมืองแถนไปจนถึงเมืองง๋อยได้สำเร็จ

จนในปี พ.ศ. 2369 นั้นประเทศสยามได้ขยายอำนาจมีอิทธิพลเหนือดินแดนต่างๆ ในแถบ
ลุ่มน้ำโขง ในเขมนั้น พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงดำรงตำแหน่งฐานะเป็นเจ้าอธิราชเหนือผู้ครองเขมร
คือ เป็นผู้แต่งตั้งพระเจ้าแผ่นดินเขมร และเป็นผู้ประกอบพิธีราชาภิเษกให้กษัตริย์จนถึงพ.ศ.2406
ส่วนประเทศลาว หรืออาณาจักรล้านช้าง ขณะนั้นอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของประเทศสยามตั้งแต่
พ.ศ. 2321 แม้ว่าใน พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์ จะพยายามส่งกองทัพมาตีไทยก็ตาม แต่ก็ถูกกองทัพ
ไทยตีพ่ายไปในปี พ.ศ.2370 ดังนั้นดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งเวียงจันทน์ และหลวงพระบาง
จึงตกเป็นประเทศราชของไทยทั้งสองแห่ง และกองทัพสยามเองก็ได้ช่วยอาณาจักรหลวงพระบางใน
การขับไล่พวกฮ่อที่มารุกรานออกไป ส่วนดินแดนไทในเวียดนามหรือสิบสองจุไท รวมทั้งชนเชื้อชาติ
ชา กะเลิง ย้อ ภูไท แสก รวมเข้าเป็นอาณาจักรของสยามด้วย

จากคำกล่าวนี้เห็นได้ว่า ที่เมืองสาางนี้เองที่เป็นถิ่นเดิมของพวกข้าหรือขมุ ที่อพยพมาตั้ง
บ้านเรือนในพื้นที่อำเภอขานูมาน เพราะจากการเก็บข้อมูลจากคนในชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้าน
ดงสำราญ ต. คำเชื่อนแก้ว อ. ขานูมาน จ.อำนาจเจริญ เล่าว่า บรรพบุรุษของตนทำศึกกับพวกไท
เพื่อรักษาดินแดนด้วยการยิงธนูให้ไปติดหน้าผา ซึ่งปรากฏว่า พวกไทใช้ธนูบายโดยการติดขี้สูตรไว้ที่

ปลายฤดู เมื่อถึงฤดูฝนนั้นจึงติดอยู่ที่หน้าผา ฝ่ายพวกข้าถือความซื่อสัตย์ จึงใช้ลูกธนูที่ทำจากไม้แข็งเพื่อให้ยิงไปแล้วเจาะหน้าผาให้สามารถยึดลูกธนูไว้ได้ ปรากฏว่า ลูกธนูนั้นกระดอนตกลงไปในผา พวกข้าจึงต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปเรื่อยๆ พวกที่ไม่ย้ายที่ก็อยู่รวมกับพวกไท ยอมอยู่ได้อำนาจของพวกไท จนมีความสัมพันธ์กันถูกกลืนไปกับพวกไท กลายเป็นคนไทในที่สุด

จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ พวกข้า หรือบรูที่ถูกขับไล่ได้มีการอพยพไปเรื่อยๆ อพยพมาจากบ้านกระสา (หรือเมืองสา) จากประเทศเวียตนาม ถอนร่นลงมาเรื่อยๆ เข้าสู่ประเทศลาว ที่เมืองหลวงพระบาง ในช่วงนั้นมีการขยายดินแดนและหนีการรุกรานจากพวกจีนฮ่อ พระเจ้าแผ่นดินไทยได้ช่วยขับพวกจีนฮ่อออกจากหลวงพระบางได้สำเร็จ จึงรวมหลวงพระบางเข้าเป็นอาณาจักรมณฑล พวกข้าจึงถอนร่นหนีการรุกรานจากประเทศลาวมาขึ้นฝั่งที่ปากแขง อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานีในปัจจุบัน มาตั้งหมู่บ้าน ณ บ้านขามาน (ตามพ่อทิพย์) ในการอพยพนำโดยนายคำ และนางสัน ซึ่งมีการอพยพย้ายถิ่นฐานบ่อยๆ เรียกว่า 3 เดือนย้ายที่ 3 ปี ย้ายบ้าน กล่าวคือ 3 เดือน จะย้ายโดยย้ายไปปลูกบ้านรอบๆ บริเวณเดิม จนครบ 3 ปี จึงมีการอพยพย้ายไปปักหลักอยู่ที่อื่น เพราะมีเช่นนั้นจะผิผิ ผิผิจะทำร้ายหรือรบกวนทำให้ไม่มีความสุขในการสร้างบ้านเรือน จะสร้างด้วยไม้ หลังคามุงด้วยใบตองตึง เมื่อใบตองเริ่มเหลืองก็ย้ายที่ ซึ่งใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ซึ่งไม่ได้ย้ายบ้านไปด้วย ปล่อยให้บ้านกลายเป็นบ้านร้างอยู่นั้น คนทั่วไปจึงเรียกว่า ผาตองเหลือง

การย้ายถิ่นไปเรื่อยๆ จนมาถึงบริเวณที่ตั้งปัจจุบัน สภาพโดยทั่วไปในขณะนั้นเป็นป่า ที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านเรียกว่า ดง ในขณะที่ชาวบ้านเริ่มปักหลักอยู่กับที่ มีการสร้าง ที่อยู่อาศัย เนื่องจากไม่สามารถย้ายไปได้อีก เนื่องจากสภาพพื้นที่จำกัด ซึ่งในช่วงนั้น พวกไทที่อพยพมาจากประเทศลาวในช่วงเวลาที่เกิดการขยายดินแดน มาข้ามแม่น้ำโขงขึ้นฝั่งที่ประเทศไทย ในช่วงเดียวกันกับ ข้า มีการจับจองพื้นที่ เริ่มมีการปลูกเรือนพักอาศัย อยู่เป็นกลุ่มมากขึ้น พื้นที่เป็นของตนเอง เมื่อผู้คนมีมากขึ้นการตั้งบ้านเรือนจึงเห็นตามที่เหมาะสม มีการตั้งชื่อหมู่บ้าน ตามประวัติศาสตร์ของชุมชน ภาษาที่ใช้เป็นภาษาบรู การตั้งชื่อหมู่บ้านใช้ชื่อของคนที่มาตั้งหมู่บ้านในขณะนั้นคือนายแสน และนางแก้ว ประกอบกับสภาพพื้นที่ที่เป็นดง ชาวบ้านจึงให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านดงแสนแก้ว

ในอดีตบ้านดงแสนแก้วเป็นหมู่บ้านเล็ก ที่มีภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ภาษาที่ใช้คือ ภาษาบรู หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภาษาข้า เป็นภาษาที่ไม่มีตัวหนังสือใช้เป็นของตนเอง ประเพณี และวัฒนธรรมของชนเผ่าจะเป็นเอกลักษณ์ และมีการยึดถือสืบทอดกันตามบรรพบุรุษ

ในอดีตพวกข้า (บรู) เป็นคนที่มีร่างกายค่อนข้างเล็ก ไม่สูง ผิวออกคล้ำ - ดำแดง การเคลื่อนไหวรวดเร็ว มีความคล่องตัว

การแต่งกาย

ชุมชนบรู (ข้า) ในอดีตจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดง นุ่งเตี่ยว สีแดง (คล้ายโจงกระเบน) ไม่สวมเสื้อต่อมาเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่ การแต่งกายจึงเป็นผ้าฝ้ายทอมือ ย้อมสีธรรมชาติ ตัดเย็บด้วยมือ ชายจะนุ่งกางเกงผ้าฝ้ายขาสั้น เสื้อแขนสั้น ส่วนหญิงนุ่งผ้าซิ่น ส่วนเสื้อผ้านักเรียนจะเป็นสีเขียว หรือสีครามเครื่องแต่งกายประกอบด้วยใช้หมิ่นทาตามตัวเหมือนแป้งในปัจจุบัน ใช้น้ำข้าวข้าวสละผสม ใช้น้ำมันมะหุงเป็นครีมทาผผ โดยนำมาบดหุงใส่หม้อดินรวมกับใบอัมเนียม (กะเพรา) พกพาติดตัวเวลาไปเที่ยวงาน

การทำความสะอาดเสื้อผ้า ใช้ผลของต้นหนามแท่ง เครื่องนุ่งห่ม แขนงซักฟอก ซึ่งจะไม่มีการซักฟอกมาก

การย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ สีดำ ได้จาก ผลมะเกลือ นำไปแช่กับปลักควาย สีเขียวได้จากต้นเขกับสมอ สีครามได้จากต้นคราม การแต่งกายจะไม่มีเสื้อผ้าสีสดฉูดฉาด มองดูจะเหมือนเก่า มอมแมม และที่สำคัญชาวข้าในอดีตก็ไม่ชอบอาบน้ำ จึงทำให้ชุมชนอื่นรังเกียจ โดยเฉพาะชาวภูเก็ตที่ชอบอาบน้ำ รักษาความสะอาดได้ดีกว่าชาวบรู (ข้า) จะไม่ชอบสนทนากับคนชุมชนชาวข้า และชาวภูเก็ตก็ยังสอนให้ลูกหลานรังเกียจคนเผ่าบรูอีกด้วย เนื่องจากเชื้อคนชนเผ่าบรูมีเวทมนต์ คาถาอาคมที่สามารถทำให้มีอันเป็นไปได้อันหนึ่งคนทั่วไป โดยเฉพาะคนภูเก็ตจะไม่กินน้ำร่วมกับคนเผ่าบรู ไม่เรียกรับประทานอาหาร เพราะเห็นว่าคนชาวบรูสกปรก น่ารังเกียจ

เมื่อสังคมรอบนอกเกิดความรังเกียจ พวกข้ามากขึ้น ข้าเองก็เริ่มปรับตัว บางคนเริ่มที่จะปรับตัวเองให้กลมกลืนกับคนรุ่นใหม่ เพื่อไม่ให้คนอื่นรู้ว่าตัวเองเป็นใคร ในการปรับตัวเพื่อให้กลมกลืนกับสังคมสมัยใหม่เริ่มมีมากขึ้นในสมัยที่ พ.ศ. 2488 ที่มีการจัดตั้งโรงเรียน

สังคมบรูและความเป็นอยู่ในอดีต

การเกิด

เมื่อเด็กคลอดออกมาจะนำเด็กใส่กระดัง นำไปวางไว้บนอกซาน โดยจะมีคนเฒ่าคนแก่กล่าวหรืออ้างถึง ผี สาง หากเป็นลูกผีให้มาเอาไปเสีย ถ้าไม่ใช่ (รอประมาณ 5 นาที) นับแต่วันนี้ไป ห้ามมายุ่งเกี่ยว เป็นลูกเราแล้ว การอยู่ไฟ จะทำของไว้ให้แม่ลูกอ่อนอยู่ด้านบน ด้านล่างมีถ่านไฟเพื่อย่างธาตุไฟ เ็น ตลอดจนการอยู่ไฟต้องต้มน้ำร้อน การอยู่ไฟประมาณ 27 วัน เมื่อออกไฟแล้ว จะมีพิธีผูกแขน หรือเรียกว่า ผูกข้อไม้ข้อมือเพื่อรับขวัญโดยคนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้าน มีการรับประทานอาหารร่วมกัน

การรักษาพยาบาลเมื่อมีการเจ็บป่วย ในอดีตจะพึ่งยาสมุนไพร หากมีอาการเจ็บ จะหาสมุนไพรมารักษา โดยผู้เชี่ยวชาญในหมู่บ้าน การรักษาเบื้องต้น มีหมอนที่จะดูอาการคนเจ็บไข้ จะ

ใช้หมอดู หากหมอบอกว่า อาการไม่ดีขึ้น อาการหนัก จะต้องทำการรักษา ขั้นตอนต่อไปจะใช้หมอ
เหยา มาเหยา ดูว่า สาเหตุที่ป่วยเพราะอะไร จะแก้ไขวิธีใด โดยมีล้ามติดต่อดะหว่างสิ่งที่มองไม่เห็น
ตัว ว่าทำผิดผี ณ ที่ใด จึงนำเครื่องเซ่นไหว้ไปทำการขอขมา ปกติจะเชื่อว่าอยู่ตามหัวไร่ปลายนา

เมื่อก่อนอาการของโรคจะมาเร็ว เช่น เป็นแผลพุพอง ตามผิวหนัง การรักษาจะใช้วิธีการเป่า
ด้วยหมอนในหมู่บ้านอาการก็จะหายไป หรือใช้เครื่องกะแตง ส่วนยอด บด เคี้ยว เป่าตามบริเวณที่เป็น
การรักษาผู้ถูกงูกัด หรือตะขาบ กัด ส่วนใหญ่จะใช้รากไม้ + ค่าครู 1 บาท นำมาฝน ผสมกับน้ำ
มะนาว ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ในเรื่องนี้ คือ ตาตม ตาผู ซึ่งปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

ตัวยาที่ใช้รักษาพิษไข้ เช่น หางกวาดตัวผู้ แซ่กับน้ำ , รากหญ้าคา แห้วหมู ใส่เดือน แซ่
กับน้ำดื่มแก้พิษไข้ออกร้อน (จับสั้น , ร้อนใน) และอีกขนานหนึ่ง จะใช้

การศึกษา

ในชุมชนหากเป็นผู้ชายจะอาศัยการบวชเรียน ซึ่งทั้งหมู่บ้านจะมีคนที่ผ่านการบวชเรียน แค่ 2
คน คือ ทิดมี กับ ทิดคำแดง ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว ส่วนผู้หญิงหรือคนอื่นๆ ไม่ได้บวชเรียนก็จะ
อาศัยการถ่ายทอดความรู้ผ่านการบอกเล่า จากคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้อย่าง พ่อ
แม่สอนให้บ้าง ระดับชั้นเรียนจะมี 4 ระดับ คือ ชั้น ป.มูล หรือ ป.1 , ชั้น ป. 2 , ชั้น ป.3 , ป. 4 หาก
จบชั้น ป. 4 แล้วไม่มีการเรียนต่อ เนื่องจากห่างไกลสถานศึกษาในชั้นที่สูงขึ้น เมื่อเรียนจบแล้วจะมา
ทำการเกษตรช่วยครอบครัว หลัง พ.ศ. 2500 จึงเริ่มมีการเรียนต่อในระดับชั้น ป.1 – ป.6 อย่าง
กว้างขวาง คนที่เรียนจบในชั้นที่สูงจะไปทำงานในเมืองเป็นส่วนใหญ่

ศาสนา

ชุมชนอพยพมาจากประเทศลาว ซึ่งก่อน พ.ศ. 2485 จะไม่มีการนับถือศาสนา ชาวบ้าน
นับถือผีป่า ผีเรือน ไม่มีการทำบุญ เพียงแต่ร่วมสังเวยการณหรือเฝ้าดูชุมชนอื่น เพราะไม่รู้ว่าการ
ทำบุญคืออะไร มีขั้นตอนอย่างไร บรรดาผีที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น

ผีพ่อ ผีแม่ หรือ ผีเรือน เป็นผีที่ประจำตามบ้านเรือนแต่ละหลัง การที่จะทำอะไรต้องขอ
อนุญาตทุกครั้ง มิเช่นนั้นผีเรือนจะโกรธ จนดลบันดาลให้มีอันเป็นไป

ผีเจ้าปู่ เจ้าตา เป็นการนับถือตามบรรพบุรุษที่นับถือสืบทอดกันมา เชื่อว่าจะคอยปกป้อง
รักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข

ผีจะเดาะ เป็นผีที่ดุร้าย เชื่อว่าอาศัยอยู่ตามต้นไม้ใหญ่หรือ ตามสถานที่ต่างๆ ชาวบ้านจะ
เชื่อว่าผีชนิดนี้มีอิทธิฤทธิ์ ทำให้เป็นหรือตายได้ หากมีการเจ็บป่วยไข้ ซึ่งหมอบประจำหมู่บ้านลง
ความเห็นว่าเป็นเพราะทำผิดผีชนิดนี้ จะต้องมีการเซ่นไหว้ บนบานสานกล่าวขอชีวิต

ผีดิบ เป็นผีที่เชื่อตามบรรพบุรุษว่าดุร้าย เช่นกัน แต่จะไม่เคยเห็นตัวตนที่แท้จริงเพียงเป็น
คำบอกเล่าของคนเฒ่า คนแก่

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2485 ชาวบ้านมีการศึกษาเล่าเรียนกว้างขวางขึ้น โดยเดินทางไปเรียนอีกหมู่บ้านหนึ่ง เนื่องจากในบ้านดงแสนแก้วยังไม่มีโรงเรียน เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกมากขึ้น ภาษาที่ใช้จะเป็นภาษาไทยกลาง หรือภาษาอีสานเป็นส่วนใหญ่ คนที่พูดภาษาบรูมักจะถูกล้อเลียน ครูที่โรงเรียนก็ห้ามไม่ให้นักเรียนพูด จึงถือเป็นจุดที่ทำให้ภาษาบรูเริ่มเลือนหายไป

พ.ศ. 2488 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้าน มีการตั้งโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว มีครูเข้ามาสอนโดยใช้ภาษากลางเป็นหลัก เด็กนักเรียนถูกห้ามพูดภาษาถิ่น (ภาษาบรู) มิฉะนั้นจะโดนทำโทษ นักเรียนเริ่มเรียนรู้การพูด และเขียนภาษาไทยกลาง เริ่มมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา วัฒนธรรมในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมความเป็นเผ่าตองเหลืองเริ่มหมดไป รู้จักการนับถือศาสนา คือ ศาสนาพุทธ รู้จักการทำบุญตักบาตร คนรุ่นหลังจึงพูดภาษาบรูหรือภาษาข่าไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากภาษาบรูไม่มีตัวอักษร การเขียนจะใช้ตัวหนังสือไทยแล้วเขียนตามเสียง และพยัญชนะที่ออกเสียง คนที่ยังพูดภาษาข่าได้นั้นยังเหลือไม่กี่คน และยังถูกรังเกียจเหยียดหยามจากคนในสังคมว่า เป็นคนป่า ภาษาที่ใช้ก็ต่ำต้อย ภาษาบรู หรือประนายบรู (ประนายแปลว่า ภาษา) บรู เป็นภาษา ชาวบรูเองเรียกตนเองว่าข่า คนอีสานเองก็เรียกพวกบรูว่า ข่า คำว่า ข่า จึงติดปากคนทั่วไปมากกว่า บรู

ในอดีตชาวบ้านดงแสนแก้วประกอบอาชีพทำไร่เพียงอย่างเดียว สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นป่ารกชัฏ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่เยอะ ดินอุดมสมบูรณ์ สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวจะอยู่ในขั้นยากจน เพราะไม่ได้ทำอาชีพอย่างอื่นเสริม การดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการหาของป่า สัตว์ป่า เช่น กระรอก กระแต เก้ง กวาง หนู ,ผลไม้ป่า จะนำไปแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านอื่น การทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอกับการบริโภค สภาพโดยทั่วไปของชุมชนจะอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน แบ่งปัน ไม่มีการอพยพไปทำงานที่อื่น หรือในเมือง ซึ่งสาเหตุหนึ่งคือกลัวการสื่อสารกับคนภายนอกไม่รู้เรื่อง กลัวไม่ได้รับการต้อนรับจากบุคคลภายนอก จึงทำให้เกิดพึ่งพาตนเองภายในชุมชน มีประเพณีการลงแขกในการทำไร่ร่วมกัน เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน

จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2501 เริ่มมีการทำบุญประจำปีเป็นครั้งแรก คือบุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน เริ่มมีการนับถือพระพุทธรูป แทนหิ้งพระที่มีแต่เดิม

การรับประทานอาหารเมื่อก่อนจะปรุงให้สุกก่อนรับประทานเสมอ ไม่นิยมรับประทานอาหารดิบ โดยเฉพาะเนื้อสัตว์

ในปี 2536 เมื่อบ้านดงแสนแก้วเริ่มมีประชากรเพิ่มขึ้น จึงมีชาวบ้านส่วนหนึ่งแยกไปตั้งหมู่บ้านขึ้นชื่อว่า บ้านดงสำราญ ปัจจุบันบ้านดงแสนแก้วมี 109 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 534 คน ส่วนบ้านดงสำราญหมู่ที่ 10 มี 38 หลังคาเรือน ประชากร 160 คน ซึ่งทั้งสองหมู่บ้าน โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ยังใช้ภาษาบรูอยู่ แต่คนส่วนใหญ่จะพูดภาษาบรูไม่ได้เนื่องจากถูกกลืนจากสังคมภายนอก

เป็นที่น่าสังเกตว่า คนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีนามสกุลเหมือนกัน นั่นก็เพราะว่าเมื่อ พ.ศ. 2485 ทางราชการต้องทำทะเบียนบ้าน บัตรประชาชน มีการรวมตัวที่ทุ่งศรีเมือง จ. อุบลราชธานี ชาวบ้านดงแสนแก้วได้มอบหมายให้มีตัวแทนจากบ้านดงแสนแก้วไปร่วมในครั้งด้วย ซึ่งตัวแทนที่ไปนั้นก็ไม่ออกว่าจะใช้ชื่อสกุลอะไรดี จึงบอกเจ้าหน้าที่ว่า ตนได้รับมอบหมายจากชาวบ้านดงแสนแก้ว ซึ่งเป็นพี่น้องกันหมดทั้งหมู่บ้านให้มาแจ้งชื่อสกุลในครั้งนี้ โดยขอใช้ชื่อบุคคลที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน คือ นายหมุน กับนางดี นำมารวมกันเป็น หมุนดี ใช้เป็นชื่อสกุลมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนคนที่ชื่อสกุลเป็นอย่างอื่นส่วนใหญ่จะเป็นคนต่างถิ่นที่มาเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน

บ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญในปัจจุบัน

1. ที่ตั้ง – อาณาเขต

บ้านดงแสนแก้ว หมู่ที่ 4 ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นบ้านที่หนึ่งในจำนวน 12 หมู่บ้านของตำบลคำเขื่อนแก้ว ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มห่างจากแม่น้ำโขง 10 กิโลเมตร ซึ่งเป็นแม่น้ำที่กั้นชายแดนไทย – ลาว เป็นอำเภอเดียวของจังหวัดอำนาจเจริญ ที่มีพื้นที่ติดเขตชายแดนภูมิประเทศ มีลักษณะลุ่ม ๆ ดอน ๆ มีอาณาเขตติดต่อกันดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านนิคมแปลงที่ 6	ต. ขามเฒ่า	อ. ขามเฒ่า
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านเมือง	ต. คำเขื่อนแก้ว	อ. ขามเฒ่า
ทิศตะวันออก	ติดกับ	บ้านโคกจักษ์	ต. คำเขื่อนแก้ว	อ. ขามเฒ่า
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านหินสั่ว	ต. ขามเฒ่า	อ. ขามเฒ่า

2. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพทางภูมิศาสตร์ เป็นป่าร้อน อากาศร้อน และหนาวในระดับปานกลาง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักของชาวบ้านดงแสนแก้ว คือ ทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ อ้อย และเลี้ยงสัตว์ โดยอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ ห้วยแก้วแมง ซึ่งเป็นลำห้วยแห่งเดียวของหมู่บ้าน การดำรงชีวิตของชาวบ้านดงแสนแก้วปัจจุบันไม่ได้อาศัยจากการหาของป่าเหมือนในอดีตอีกต่อไป เนื่องจากธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์มาก

3. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

3.1 ประชากร

บ้านดงแสนแก้ว มีประชากรทั้งหมด 534 คน แยกเป็นชาย 268 คน เป็นหญิง 266 คน

3.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ในสมัยก่อนการก่อตั้งบ้านเรือนจะเป็นแบบเรียบง่าย เสาบ้านเล็ก ๆ มุงหญ้าคา ปูพื้นด้วยไม้ไผ่นำมาเผาแล้วทาบให้แตกแล้ววางเรียงกัน เป็นครอบครัวใหญ่ พ่อ แม่และลูก คนในสมัยก่อนจะมีลูกมาก เนื่องจากไม่มียาคุมกำเนิด อาจทำให้บางครอบครัวมีลูกถึง 10-12 คน และมีฐานะยากจน การสร้างบ้านจึงไม่หรูหรา เอาแค่พอให้นอนได้แค่นี้ก็พอแล้ว แต่คนในสมัยปัจจุบัน การสร้างบ้านเรือนดูเหมือนเป็นการแข่งขันกันด้วยซ้ำ ดูแข็งแรงและสวยงามทันสมัยมาก ผลดีก็คือปลอดภัย ทรัพย์สิน มั่นคง ไม่ต้องซ่อมแซมบ่อย ผลเสียก็คือ ไม้ไม่ถูกทำลาย เพื่อนำมาสร้างบ้านเรือน

3.3 เส้นทางคมนาคม

ปัจจุบันการคมนาคมของบ้านดงแสนแก้ว - ดงสำราญ ก็นับว่าสะดวกมากขึ้นกว่าเมื่อก่อน แต่ถ้าจะเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นก็นับว่ายังล้าหลังอยู่มาก ทางเข้าหมู่บ้านยังเป็นลูกรัง หน้าแล้งจะมีฝุ่นเยอะมาก แต่ถ้าหน้าฝนก็จะลำบากมากกว่า ทางจะละเป็นโคลนเป็นหลุมการจราจรก็จะลำบากมาก โดยเฉพาะเด็กนักเรียนที่เดินทางไปศึกษาในระดับมัธยมที่อำเภอชานุมาน ในช่วงหน้าฝนเด็กนักเรียนจะไปโรงเรียนสายทุกวัน เพราะทางคมนาคมลำบาก ระยะทางจากดงแสนแก้ว ถึงอำเภอชานุมานก็ประมาณ 10 กิโลเมตร แต่เนื่องจากหมู่บ้านยังมีเด็กนักเรียนน้อย จึงไม่สามารถมีโรงเรียนขยายโอกาสได้ จึงจำเป็นต้องไปเรียนที่อื่นโดยอาศัยรถสองแถว แต่ถ้าคนในชุมชนต้องการจะไปติดต่อกับชุมชนอื่นหรืองานราชการที่อำเภอก็จะใช้รถจักรยานยนต์เป็นส่วนใหญ่เพราะจะรวดเร็ว

3.4 การศึกษา

หมู่บ้านดงแสนแก้ว - ดงสำราญ มีโรงเรียนร่วมกัน 1 แห่ง โดยมีการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1- ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 การศึกษาของเด็กในชุมชนยังไม่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัยมากนักยังขาดแคลนครูผู้สอน ขาดแคลนหนังสือ จึงทำให้เด็กยังเรียนล่าช้ากว่าโรงเรียนอื่น ๆ ส่วนเด็กที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก็ต้องไปเรียนในภาคบังคับที่โรงเรียนชานุมานวิทยาคมในตัวอำเภอชานุมาน ส่วนเด็กที่เรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก็ต้องย้ายไปเรียนที่จังหวัดอื่น แต่ก็ยังมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากฐานะทางการเงินของผู้ปกครองจัดอยู่ในระดับต่ำ ส่วนใหญ่แล้วเมื่อเรียนจบออกมา ก็จะหางานทำในกรุงเทพฯ บางคนที่มีที่ทำกินเยอะก็จะทำไร่ ทำสวน อยู่บ้านไม่ต้องไปไกลครอบครัว หมู่บ้านดงแสนแก้ว เริ่มมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเมื่อ พ.ศ. 2546 เป็นต้น โดยการ

สนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีเด็กเข้าเรียนอายุตั้งแต่ 3-5 ปีเต็ม ทั้ง 2 หมู่บ้านรวม 40 คน ครูผู้ดูแลเด็กก็เป็นคนในชุมชนก็นับว่าเป็นผลดีต่อหมู่บ้าน ต่อผู้ปกครองที่จะได้ไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างเต็มที่ ส่วนเด็ก ๆ ก็ได้รับการสอนให้ร่วมกับผู้อื่นได้ตั้งแต่เด็กและได้มีนมทุกวันด้วย ก็นับว่าการศึกษาของชุมชนก็เริ่มพัฒนาขึ้นตามระดับ

3.5 สาธารณะสุข

ในชุมชนบ้านดงแสนแก้ว – ดงสำราญ ยังไม่มีสถานอนามัยประจำหมู่บ้านเวลาที่เจ็บป่วยยังต้องไปใช้บริการที่สถานอนามัยบ้านคำแก้ว ซึ่งมีระยะทางห่างถึง 8 กิโลเมตร หรือถ้าเจ็บป่วยหนักก็ต้องไปใช้บริการที่โรงพยาบาลขามเฒ่า ระยะทาง 10 กิโลเมตร คนในชุมชนส่วนใหญ่ จะไปใช้บริการที่โรงพยาบาลขามเฒ่ามากกว่า เพราะไม่ได้เสียค่าบริการมากเท่าไร เพราะจะใช้บัตรทอง 30 บาท ในการรับบริการและจะได้รับการตรวจละเอียดอนามัย

3.6 วัฒนธรรมและประเพณี

3.6.1 วัฒนธรรม และประเพณีที่ดำรงรักษาไว้หรือการอนุรักษ์ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

การเลี้ยงปู่ตา

บุญไขประตูลำ บุญข้าวจี บุญกุ่มข้าว

บุญเผวส

บุญสงพระตบธาตุดินทรายสีทึบ หรือบุญสงกรานต์

บุญเดือนหก

บุญเข้าพรรษา

บุญข้าวประดับดิน

บุญห่อข้าวสาก

บุญออกพรรษา

บุญไหลเรือไฟ

บุญกฐิน

บุญปีใหม่

3.6.2 วัฒนธรรม และประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด

- ในอดีตการแต่งกายของคนส่วนใหญ่จะมาจากผ้าที่ทอเองไม่เน้นความสวยแต่พอใช้

- ประเพณีการแต่งกายในสมัยก่อน รุ่น ปู่ – ย่า จะใช้วิธีการจก ก็คือ ถ้าผู้ชายชอบพอกับผู้หญิงคนไหนก็จะไปอยู่ด้วยกันและแล้วค่อยให้ผู้หญิงไปสูขที่หลังโดยค่าสินสอด ไม่แพงเอาแค่เงิน 7 บาท แต่ถ้าจะเลิกกันฝ่ายที่ผิดก็จะเสียควายเป็น 1 ตัว ให้กับฝ่ายหนึ่ง

- การเลี้ยงผีปู่ย่า ตา ยาย ในอดีตจะยึดถือมากเวลาเจ็บป่วยก็มีการบนบาน

3.7 ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ

คนในชุมชนจะนับถือ ศาสนาพุทธทุกคน และเลื่อมใสในศาสนามากในปัจจุบันบ้านดงแสนแก้วมีวัดถึง 2 แห่งด้วยกันคือ วัดแสนสำราญ โดยมี ท่านพระครูปิยะศรีราภิราม เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านท่านบวชตั้งแต่อายุ 15 ปี ปัจจุบันท่านมีอายุ 70 พรรษาแล้วเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านดงแสนแก้ว – ดงสำราญ รวมถึงชาวบ้านในเขตตำบลคำเขื่อนแก้วด้วย

วัดอีกแห่งหนึ่งคือ วัดป่าดงแสนแก้ววราราม มีพระอาจารย์ประดง เป็นผู้ที่พาชาวบ้านก่อตั้งวัด เป็นพระที่มีอุดมสมบูรณ์ และความสามารถสูง.ประกอบกับท่านยังมีพรรษาน้อยอยู่เพียง 36 พรรษาเท่านั้น ชาวบ้านนับถือท่านทุกคน

ความเชื่อและการนับถือผี ก็ยังคงสืบทอดกันมาตลอดแต่สิ่งที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือมากที่สุด คือ ปู่ตา ไม่ว่าจะทำอะไรจะเดินทางไปไหนชาวบ้านก็จะให้ล่ำมเช่น บอกกับท่านเสมอหรือบนบานสานกล่าว โดยเมื่อเสร็จสิ้นแล้วก็จะจักษของเช่นไหว้ท่านทุกครั้ง โดยชุมชนมีความเชื่อว่าท่านเป็นผู้ปกป้องรักษาให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุข ทุกต้นเดือนสามจะมีประเพณีเลี้ยงหรือเช่นไหว้ปู่ตาทุกปี โดยชาวบ้านจะไปทุกคน สถานที่ติดต่อกับหมู่บ้านดงแสนแก้วเป็นป่าละเมาะที่ชาวบ้านอนุรักษ์ไว้ ถือเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของคนในหมู่บ้านดงแสนแก้ว – ดงแสนแก้ว

3.8 การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ

ผู้นำทางการ

ผู้ใหญ่บ้านดงแสนแก้ว ที่สามารถสืบข้อมูลได้จากผู้อาวุโส ได้แก่

คนที่ 1	นายสมบัติ	หมุนดี	พ.ศ. 2465 – 2478
คนที่ 2	นายผง	ผาชัน	พ.ศ. 2478 – 2491
คนที่ 3	นายหอม	หมุนดี	พ.ศ. 2491 – 2500
คนที่ 4	นายดี	อุณาภาค	พ.ศ. 2500 – 2507
คนที่ 5	นายอ่อน	ผาชัน	พ.ศ. 2507 – 2517
คนที่ 6	นายเส็ง	หมุนดี	17 มิ.ย. 2517 – 30 มิ.ย. 2532
คนที่ 7	นายคำพา	หมุนดี	20 มิ.ย. 2532 – 30 ธ.ค. 2544
คนที่ 8	นายอนุชิต	หมุนดี	15 ม.ค. 2545 – ปัจจุบัน (2549)

มีผู้ช่วยฝ่ายปกครอง 2 คน คือ 1. นายสมหวัง หมุนดี

2. นายปรีชา หมุนดี

ผู้ช่วย ผ.ร.ส. อีก 1 คน คือ นายสิงห์ เหนือโชติ

สมาชิก อบ.ต. 2 คน คือ 1. นายมูล หมุนดี

2. นายปรีชา หมุนดี

ผู้นำทางธรรมชาติ

หมอมอпа 2 คน

1. นายคำ ผิวทอง
2. นายสมพร ผาชัน

หมอมอ (หมอดู)

1. นายเคน ทุมดี ชำนาญเรื่องการเสี่ยงทาย เช่น กรณีสี่มีของหาย หรือมีการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในหมู่บ้าน จะมีการให้หมอมอ หรือหมอดูตรวจดูให้ ว่าเป็นอย่างไร

3.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

3.9.1 คนในชุมชนจะนับถือกันในเรื่องญาติ เวลาที่มีการจัดงานต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่แม้เวลาเจ็บป่วย ชาวบ้านก็จะไปเยี่ยมกันดูแลกันดี จึงทำให้ชุมชนบ้านดงแสนแก้ว อบอุ่น เวลาใครมีความเดือดร้อนก็จะช่วยเหลือกันได้

3.9.2 การจัดการความสัมพันธ์และการจัดกลุ่ม ของหมู่บ้านดงแสนแก้ว ได้แก่

1. กลุ่มตัดเย็บ จำนวน 20 คน
2. กลุ่มเลี้ยงโค พันธุ์พื้นเมืองมีสมาชิก จำนวน 25 คน
3. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน 1,000,000 บาท มีจำนวนสมาชิก 70 คน

3.9.3 ผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

1. โครงการสนับสนุนกลุ่มอาชีพ
2. โครงการสร้างตลาดชุมชน
3. โครงการสร้างอ่างเก็บกักน้ำ
4. โครงการขุดสระน้ำ
5. โครงการอบรมการจัดทำปุ๋ยอินทรีย์
6. โครงการส่งเสริมเลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมือง
7. โครงการสร้างถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน
8. โครงการทำร่องระบายน้ำในหมู่บ้าน
9. โครงการสร้างถนนลูกรังตัดใหม่ไปทำการเกษตร
10. โครงการขยายเขตไฟฟ้าไปทำการเกษตร
11. โครงการรณรงค์การต้านภัยไข้เลือดออก
12. โครงการส่งเสริมสุขภาพชุมชน (เดินแอโรบิค)
13. จัดอบรมเยาวชนห่างไกลยาเสพติด

14. โครงการแข่งขันกีฬาเยาวชนด้านเสฟติด

15. โครงการสร้างเตาเผาขยะขนาดเล็ก

3.9.4 ปัญหา ความขัดแย้งและการช่วยเหลือ ในปัจจุบันบ้านดงแสนแก้วจะประสบปัญหา โดยแยกเป็น

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

1.1 ปัญหาเอกลักษณ์ของเกษตรกร โดยสภาพปัญหาเกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่มีเอกลักษณ์ที่ทำกินเป็นของตนเอง เนื่องจากที่ทำกินของประชาชนอยู่ในเขตพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติ และที่ทำเล (ที่ดินของรัฐ)

1.2 ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรและรายได้ของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ซึ่งสภาพพื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารและปุ๋ยเคมี และการขาดการบำรุงรักษาดูแลที่ถูกต้อง ทำให้ได้ผลผลิตที่ตกต่ำไม่พอกับการบริโภคและจำหน่าย

1.3 ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำในการเกษตร ซึ่งสภาพปัญหาพื้นที่ส่วนใหญ่ของประชาชนเป็นที่ราบสูง ไม่มีแหล่งน้ำที่สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ตลอดปี

1.4 ปัญหาประชาชนขาดอาชีพเสริมหลังฤดูทำนา ประชาชนบ้านดงแสนแก้วขาดการส่งเสริมอาชีพ

หลังฤดูเก็บเกี่ยวยังไม่มีหน่วยงานละองค์กรที่เข้ามาแนะนำอาชีพเสริมกับประชาชนเท่าที่ควร

1.5 ปัญหาหนี้สินของประชาชนทั้งในระบบและนอกระบบ ประชาชนในหมู่บ้านดงแสนแก้วมีรายได้น้อยกว่ารายจ่ายเนื่องจากผลผลิตที่ได้มาไม่เพียงพอแก่การบริโภค จึงจำเป็นต้องมีการกู้หนี้ยืมสินเพื่อการผลิตในฤดูต่อไป รวมทั้งเกษตรกรขาดความเชื่อมั่นในตัวผู้นำกลุ่ม

1.6 ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรและรายได้ของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ อาจเป็นเพราะว่าผู้นำก็ยังมีความต้องการช่วยเหลือตัวเองและครอบครัวก่อน

1.7 ปัญหาแนวความคิดในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเชิงพาณิชย์ ประชาชนส่วนใหญ่ทำการเกษตรกร เพื่อการบริโภค ไม่มีความรู้เรื่องการพาณิชย์ หรือการแปรรูปเพื่อจำหน่าย

1.8 ปัญหาการขนส่งผลผลิตของเกษตรกร ที่ของเกษตรกรอยู่กระจายกันไปตามที่ของตนเอง ซึ่งจะอยู่ห่างกันมากทำให้ถนนเข้าไปไม่ถึง ทำให้การขนส่งไม่สะดวก ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น

1.9 ปัญหาไม่มีตลาดรองรับผลผลิตของเกษตรกร โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ของเกษตรกรอยู่ห่างจากตลาดที่รองรับ ผลผลิตของเกษตรกรทำให้มีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ในการส่งผลผลิตไปจำหน่าย

2. ปัญหาด้านสังคม

2.1 ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

- สถานภายในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง ในช่วงฤดูฝนจะทำให้ถนนลื่น ทำให้ไม่สะดวกในการสัญจร
- ระบบระบายน้ำไม่มี สภาพปัญหาระบบระบายน้ำในหมู่บ้านในช่วงหน้าฝนไม่ดี ทำให้มีน้ำท่วมขังตามถนนและใต้ถนนหมู่บ้าน

3. ปัญหาด้านสาธารณสุข

- ปัญหาเรื่องไข้เลือดออก สภาพปัญหาเขตพื้นที่ของหมู่บ้านจะมีป่าล้อมรอบและมีน้ำขังในช่วงหน้าฝนทำให้เป็นที่เพาะพันธุ์ยุงลาย

3.10 ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชน

ในหมู่บ้านดงแสนแก้ว มีการตั้งกฎกติกาในการอยู่ร่วมในชุมชน อาทิ

1. ถ้าผู้ใดมีการทะเลาะวิวาทกันจนต้องขึ้นศาลผู้ใหญ่บ้านต้องเสียค่าปรับเข้ากองทุนหมู่บ้านคนละ 500 บาท ก่อนพิจารณาคดีความ
2. ในงานบุญ หากมีการทะเลาะวิวาทกันจนทำให้เกิดความเสียหายภายในงาน คู่กรณีต้องชดเชยค่าเสียหาย – ค่ามหรสพ และต้องปรับเข้ากองทุนหมู่บ้าน 500 บาท
3. การหมั้นเวียนไปถวายอาหารเช้า – อาหารเพลแก่พระสงฆ์ โดยจะไปคุ่มละ 1 วัน (ดงแสนแก้ว 10 คุ่ม 10 วัน - ดงสำราญ 2 คุ่ม 2 วัน)

4. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

4.1 พื้นดิน

4.1.1 ลักษณะของพื้นดินและการเปลี่ยนแปลง

ลักษณะของดินสำหรับพื้นที่เพาะปลูก มี 2 ลักษณะคือ ดินร่วนปนเหนียวและร่วนปนทราย แบ่งลักษณะการเพาะปลูกออกเป็น 2 ประเภทเช่นกัน คือพื้นที่ลักษณะดินปนเหนียวจะเหมาะแก่การปลูกพืชไร่ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ปอ ข้าวไร่ ฯลฯ ส่วนพื้นที่ดินร่วนปนทรายจะปลูกพืชไร่ไม่ค่อยได้ผล พื้นที่นาเป็นที่ลุ่มที่ดอนมีน้ำไหลผ่านตลอดปี (น้ำคำ) มีบางส่วนที่ต้องอาศัยจากลำห้วยแก้วแมง คือเขตที่ติดต่อกันระหว่างดงแสนแก้ว – ดงสำราญ บ้านดงแสนแก้วมีป่าอนุรักษ์ 1 แห่ง ใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ จัดเป็นค่ายลูกเสือของกลุ่มโรงเรียนคำเขื่อนแก้ว เป็นที่หาอาหารป่า (เห็ดต่าง ๆ)

4.1.2 การใช้ประโยชน์และความเหมาะสม

สภาพพื้นที่ในหมู่บ้านดงแสนแก้วเป็นที่ราบสูง เหมาะแก่การปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่ทำรายได้ให้กับชุมชนเป็นหลัก

4.1.3 ความเสื่อมโทรม สาเหตุและผลกระทบ

จากการสนับสนุนให้ชุมชนปลูกพืชเศรษฐกิจ เพียงเดียว ทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม ป่าไม้ถูกทำลาย มีการแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่จำนวนมาก จนมีสภาพเป็นป่าสงวนเสื่อมโทรม

4.1.4 การถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์

พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่บ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ เป็นการจับจองเป็นเขตพื้นที่ โดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆ จากทางราชการ เพียงแต่รับรู้กันภายในชุมชนว่าเป็นของใคร เมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมา มีสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตร (สปก.) เข้ามาในหมู่บ้านและให้ชาวบ้านผู้มีสิทธิ์ในพื้นที่ว่างเปล่า ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ทำการแจ้งพื้นที่ ซึ่งโดยรวมแล้ว เป็นพื้นที่ สปก.เป็นส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่อยู่อาศัย บ้านเรือน เป็นโฉนดที่ดินเกือบทั้งหมด

4.2 พื้นที่

4.2.1 แหล่งน้ำ

บ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ อาศัยแหล่งน้ำใกล้หมู่บ้านในการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ได้แก่ ห้วยแก้วแมง ห้วยบึง ห้วยกะชะ ห้วยสองคอน ห้วยยาง ซึ่งแหล่งน้ำเหล่านี้จะแห้งในหน้าแล้ง ทำให้ใช้ประโยชน์ได้ในช่วงฤดูฝนถึงปลายฝนเท่านั้น

4.2.2 การจัดการน้ำ ระบบชลประทาน

มีการจัดสรรห้วยแก้วแมง ห้วยบึง ห้วยสองคอน ห้วยยาง ห้วยกะชะ เป็นระบบการจัดการของเกษตรกรที่มีทำการเกษตรอยู่ใกล้ โดยการทำเหมืองฝายกั้นน้ำ เพื่อให้น้ำเอ่อล้น ไปยังพื้นที่การเกษตรอื่นๆ ต่อไป หลังจากที่ทำทางเข้ามาช่วยเหลือในการทำเหมืองฝายด้วยปูนซีเมนต์ มีความคงทนมากขึ้น เป็นระบบชลประทานขนาดเล็กให้กับเกษตรกร แต่การทำเหมืองขนาดเล็ก ไม่มีน้ำเพียงพอต่อการเกษตรทั้งปี

4.2.3 การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ส่วนใหญ่ชุมชนในบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญจะใช้น้ำฝนในการทำเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มีระบบชลประทานขนาดเล็กเพียงเก็บกักน้ำในฤดูฝน น้ำที่ใช้ในประจำวัน จะสูบจากใต้ดินมาเป็นระบบประปา ส่วนน้ำดื่มชุมชนจะเก็บกักน้ำฝนในหน้าฝนไว้ดื่มกินและในบางครั้งก็จะไปตักตามบ่อที่ตนเองเป็นน้ำซึมออกมาตามธรรมชาติ

4.2.4 ความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมโทรม การสูญเสีย และผลกระทบ

ในปัจจุบัน แหล่งน้ำห้วยแก้วแมง ห้วยบึง ห้วยสองคอน ห้วยยาง ห้วยกะชะ ที่ชุมชนใช้ประโยชน์มีความตื้นเขิน เก็บกักน้ำไม่ได้มาก ทำให้ไม่มีน้ำใช้ตลอดปี ชุมชนจึงมีการขุดบ่อใช้น้ำได้ดินทดแทน

4.2.5 การอนุรักษ์และการฟื้นฟู และแหล่งน้ำพื้นที่

ในหมู่บ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ มีการอนุรักษ์แหล่งน้ำและป่าชุมชนไปพร้อมๆ กัน มีการขุดลอกคลอง กลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่เพื่อการใช้ประโยชน์ของชลประทานแต่ไม่มีการอนุรักษ์พันธุ์ปลา

4.3 ป่าไม้ และป่าชุมชน

ในพื้นที่บ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ มีป่าชุมชน 1 แห่ง ที่มีการอนุรักษ์ คือ ป่าดงแหลใหญ่ มีพื้นที่กว่า 1,100 ไร่ อาณาเขตด้านทิศเหนือติดกับถนนรพช. เมืองเก่า – หินสิว ทิศใต้ติดป่าทำเลบ้านเหล่าแก้วแมง ทิศตะวันออกติดที่ทำกินบ้านเมืองเก่า ทิศตะวันตกติดที่ทำกินบ้านหินสิว

4.3.2 ลักษณะของทรัพยากรในป่า

ป่าไม้ในพื้นที่บ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ เป็นป่าชุมชนรอบหมู่บ้าน มีการอนุรักษ์ต้นไม้และแหล่งน้ำไปพร้อมๆ กัน ชาวบ้านในพื้นที่สามารถเข้าไปหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักต่างๆ ผลไม้ป่า แต่มีข้อห้ามคือห้ามตัดต้นไม้เล็กและขนาดใหญ่

4.3.3 การจัดการป่าและประโยชน์จากป่า

การจัดการป่าชุมชนดงแหลใหญ่ ซึ่งมีทั้งป่า และแหล่งน้ำ การจัดการป่า ห้ามให้มีการตัดต้นไม้ ทำลายป่า แต่สามารถเข้าไปหาเก็บของป่ามาเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้ ป่าชุมชนดงแหลใหญ่มีชาวบ้านในพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ เช่นหมู่บ้านดงแสนแก้ว บ้านดงสำราญ บ้านโคกจักษ์จั่น บ้านเมืองเก่า บ้านนิคมแปลง 5 แปลง 4 แปลง 7 และต่างอำเภอ เช่น อำเภอดอนตาล อำเภอเลิงนกทา เข้ามาหาของป่าเช่น เห็ดในทุกๆปี

5. สภาพทางเศรษฐกิจ

5.1 การประกอบอาชีพ

ชุมชนบ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ ประกอบอาชีพเกษตรกร มีรายได้จากการขายผลผลิตปีละไม่ต่ำกว่าครอบครัวละ 40,000-50,000 บาท แต่เนื่องจากการใช้จ่ายต่าง ๆ ก็มากขึ้นเช่นกัน ลำคัญที่สุดก็คือการซื้ออาหารในแต่ละมื้อ การศึกษาบุตร ทำรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรอย่างเดียวไม่พอกับรายจ่าย ประกอบกับภาวะหนี้สิน อันเนื่องมาจากการมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ผลผลิตที่ได้มาไม่เพียงพอกับการบริโภคจึงจำเป็นต้องมีการกู้หนี้ยืมสิน เพื่อการผลิตในฤดูกาลต่อไป

5.2 การลงทุน

การลงทุนส่วนใหญ่เป็นการปลูกข้าวไว้รับประทานในครอบครัว และเป็นของฝากเมื่อพี่น้องมาเยี่ยมเยียน เมื่อเหลือจึงแบ่งขาย อีกส่วนมาจากการลงทุนทำไร่มันสำปะหลัง ต้นทุนในการลงทุนปลูกไร่ละประมาณ 1,500 บาท เมื่อขายผลผลิตราคาตันละ 1,000 บาท – 1,300 บาท ในพื้นที่ 1 ไร่จะได้ประมาณ 5-6 ตัน ดังนั้นชาวบ้านในบ้านดงแสนแก้วและดงสำราญ จึงเห็นว่าพอมีกำไรอยู่ที่ไร่ละ 3,000 บาท จึงลงทุนในการทำไร่มันมากกว่าลงทุนทำอย่างอื่น และสภาพพื้นที่เองก็เหมาะสมในการเพาะปลูก ทำไร่มันสำปะหลัง

5.3 การจัดการปัจจัยการผลิต

การจัดการกับปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ข้าว กิ่งพันธุ์มันสำปะหลัง ชาวบ้านจะเก็บและคัดพันธุ์เอง หรือเมล็ดพันธุ์พืชบางชนิด จะหาซื้อตามท้องตลาด มาปลูกในครั้งแรก แล้วค่อยเก็บคัดพันธุ์ไว้ปลูกในคราวต่อไป ส่วนปัจจัยที่ยังไม่สามารถจัดการได้คือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งในปัจจุบันตกกระสอบละ 550-600 บาท / 50 กก.

5.4 การจัดการผลผลิต

หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต หากเป็นข้าวจะเก็บไว้ที่ยุ้งฉางของตนเอง ถ้าเป็นข้าวชนิดเดียวกัน เทรวมกัน หากต่างชนิดบรรจุในกระสอบเก็บไว้ รอการนำไปสีในชุมชนเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่ถ้าเป็นผลผลิตพืชไร่ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ชาวบ้านเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะหารถเพื่อบรรทุกผลผลิตไปส่งยังตลาดรับซื้อ เช่น ที่จังหวัดมุกดาหาร หรือมีพ่อค้ามารับซื้อในหมู่บ้าน

5.5 การตลาด

ผลผลิตที่เป็นข้าวจะขายส่งให้กับโรงสีภายในจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดใกล้เคียง เช่น มุกดาหาร ค่าขนส่งแล้วแต่จะตกลงกัน ส่วนผลผลิตจากพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย มีพ่อค้ามารับซื้อ หรือบางรายบรรทุกไปขายเองที่จังหวัดมุกดาหาร

5.7 การใช้แรงงาน

แรงงานส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครอบครัว และมีการจ้างแรงงานที่มาจากประเทศลาวบางส่วน ในช่วงทำการผลิต เพราะค่าแรงถูกกว่าคนไทย

5.8 การสนับสนุนและพัฒนาของหน่วยงานภายนอก

- การได้รับการส่งเสริมให้ตั้งกลุ่ม ปลูกเห็ดฟาง กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเย็บผ้า โดยมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย
- ได้รับการส่งเสริมการปลูกมันสำปะหลังจาก อบต. คำเขื่อนแก้ว โดยการให้กู้ยืมเงินทุน โดยไม่มีดอกเบี้ย

ผลจากการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชนแล้ว ข้อมูลทางภาษาบาลี หรือภาษา
 ข่าที่คนในชุมชนใช้เป็นภาษาในการสื่อสารในท้องถิ่น และเป็นภาษาดั้งเดิมของชนเผ่า โดยในการเก็บ
 ข้อมูลทางภาษานี้ ในเบื้องต้นมีการแยกเก็บเป็นหมวดอย่างง่าย แล้วนำมาเรียงตามอักษร ก-ฮ ใน
 พยัญชนะไทย เนื่องจากภาษาบาลีไม่มีภาษาเขียน ในการเขียนเป็นคำจึงเขียนตามเสียงจึงเทียบเคียง
 ตามสระ และวรรณยุกต์ในอักษรไทย

รวมคำศัพท์ภาษาบาลีและบทสนทนาเบื้องต้น

ก

ภาษากลาง	ภาษาบาลี
กา	คะอ้าค
ไก่	อาไต้ย
กบ	อาจ้อะ
กิ้งก่า	กอย
กระรอก	ปร้อก
กระแต	กะไนก้าย
กล้วย	เปี้ยด
กิน	จ้า
กินข้าว	จ้าดอย
กินน้ำ	งวยเต้อะ
กลางวัน	ตะไง
กลางคืน	ชะเดา
กระดัง	ตะวี่ง
กางเกง	กน
กระติบข้าว	คาวดอย
เกลือ	ปัวะ
กำนัน	ตาแสง

ข

ขันน้ำ	โอ
ข้าว	ดอย

ภาษากลาง

ข้าวเปลือก

ข้าวสาร

แขน

ขา

แข้ง

ขุ่น

ฆ่า

ข้าวโพด

เขียด

ขอ

ค

ครู

คน

คนแก่

ครก

คอ

แคน

คนรวย

คนจน

ควาย

คนเกิด

คนตาย

ภาษาโบราณ

ดอย อันเต๊ะ

อาเฮาะ

ก๊อง

ลู

ลอง

มะนาย

ต้มปิ้ง

สลี จะปัว

กวาดทอ

แซ็ก

คู

กวย

กวยเทา

ชะเอ็ง

ตะก๊อง

เกน

กวยซึก

กวยทุ้

ตะเลี่ยะ

กวยเกวิด

กวยกะจืด

ง

เงิน

งู

ง่วงนอน

ปะ

กระชั้น

จูเป๊ะ

ภาษากลาง

ภาษาบาลี

จ

จอย

ปะ

จมุก

มุก

จั้งจก

จะแตน

จะไปไหน

เปอะจะแเ้ะ

ฉ

ฉั่น

ก๊ออะ

ช

(ไม่มีข้อมูล)

ช

(ไม่มีข้อมูล)

ฌ

(ไม่มีข้อมูล)

ญ

ญาคิ

แซ่มออย

ฎ

(ไม่มีข้อมูล)

ฏ

(ไม่มีข้อมูล)

ฐ

(ไม่มีข้อมูล)

ฑ

(ไม่มีข้อมูล)

ฒ

(ไม่มีข้อมูล)

ภาษากลาง

ภาษาบรู

ณ
(ไม่มีข้อมูล)

ด

เด็ก

อะแนน

ดีใจ

ออมิด

เดิน

ตะย๊ะ

ดวงอาทิตย์

มัดมะนาง

ดวงจันทร์

กะไซแตง

ดวงดาว

มะตอน

เดือน

กะไซ

ดู

เลื่อย

ด่า

เจ

ได้

ป็น

ต

ตา (พ่อของแม่)

ปวีระเนวีย

เตา

ตะเปาฮู๊ะ

ตา (ดวงตา)

มัด

ตัว

กะตอ

ตะไคร้

ตะแวนบั้ง

แตงโม

แกนตุง

ตะขาบ

กะฮีบ

ตะขาบ

ตุเก

ตะพาย

ตะปา

เต่า

ปัด

ตีนนอน

ตะเบอ เบ๊ะ

ตอนเช้า

ตะลืบ

ตำรวจ

อะญา

ดี

ตัน

ตะโกน

แฮอวน

แต่งงาน

แตงละนะ

ภาษากลาง

ภาษาบาลี

ถ

ถ่าน
ถ้ำน้ำ
ถั่ว

กะลัะ
อะแลง
จะตอง

ท

ทอง
เท้า
ทำอะไร
ทำกับข้าว
ท่า

แยง
อะยั้ง
ต๊ะอันโตรวัว
ต๊ะ แนวน จา ดอย
ต๊ะ

ธ
(ไม่มีข้อมูล)

น

น้องสาว
น้องชาย
น้ำ
น้อง
หน้า
น้ำ
น้ำเต้า
หน่อไม้
หนู
นอน
น้อย
หนึ่ง
นา

แซ่ม
แซ่ม
อะเวีย
กอน
เมี่ยง
เดื่อะ
เดื่อะ อาโล๊ะ
อาบั้ง
กะโน
เป๊ะ
เปี้ยะ
มวย
เนี้ย

ภาษากลาง

ภาษาโบราณ

บ

บ่อน้ำ

เดื่อะ มะข้าง

บวบ

นอง

บันได

กวาง

ป

ปู

คื้อะ

ป่า

อัน จาย มะแหม

ประตู

ป็อง เคี่ยม

ปาก

เบาะะ

เปิด

เตีย

ปลิง

แต

ปลาไหล

นุ่ง

ปลาช่อน

เซี้ยะปากวัว

ปลาดุก

เซี้ยะ กะจัน

ปู

อาเดียว

ไป

เปื่อะ

ปวดท้อง

ดี พุง

เป็นไข้

บัน อะอี

เป็น

ดี

ปัจสาวะ

อาภูมิ

ปี

กะมอ

ผ

ผู้ชาย

จะเมียง

ผู้หญิง

มันแหม

ผม

ซือก

ผ้าถุง

เซ็น

ผ้าขาวม้า

เปตาโล

ภาษากลาง

ผ้าห่ม
ผัก,ผลไม้
เผือก
ผู้ใหญ่บ้าน

ภาษาบรู

อาเจือะ
ปาไล,อะลวาง
ล่วยลวม
อัมปรีวะบ้าน

ฝ
(ไม่มีข้อมูล)

พ

พ่อ
พี่สาว
พี่ชาย
พระสงฆ์
พริก
พริ้ว
พลุ
พบเห็น

อัมปรีวะ
ออย
อาย
ญาติ
เตียว
เบรีย
ปะดู
ละม้อยเพิ่ม

ฟ

ไฟ
ฟีน
ฟูก
ฟักทอง
ฟัก
ฟิ่น
ไฟไหม้

คู้ย
คู้ย
สະนະ
มะคู้บ
กะเค็ก
จະแนง
คู้ยก้าด

ถ
(ไม่มีข้อมูล)

ม

แม่
เมีย
มือ

อัมเป๊ะ
อายะ
กีม อะตี

ภาษากลาง

มะขาม

มะละกอ

มะพร้าว

มะม่วง

มะระ

ไม่มี

มี

ม้า

แมว

มี

แมงป่อง

แมลงสาบ

หมัด

แมงมุม

แมลงวัน

มด

มาก

ไม่สวย

ภาษาโบราณ

เถาะอัมปรีน

อาฮึง

ป่อง

เถาะ

ปัดปะระ

ตะปิ่น

ปิ่น

อาเซะ

แมว

กะเจา

อะแดม

กันจะต๊ะ

อัมไป

อะเปียงกู

ชะมูย

เถาะเล็อย

ชะอูย

เตวอไม

ย

ย่า

ยาย

ยาสูบ

ย้อะ

เป๊ะเนียรย

ยี้ด ย้อก

ร

ไร่

รีน

ไร

ร้องไห้

ไท

อะยี้ก

ละมา

ญีเยม

ภาษากลาง

ภาษาบรร

ล

ลุง
เลืบเท้า

อ้นจาม จะเมียง
กีม อะ ยี่ง

ว

วู้

ตะแกง

ศ

(ไม่มีข้อมูล)

ษ

(ไม่มีข้อมูล)

ส

สาก (ไม้ตีพริก)
เสียม
สระน้ำ
สุนัข
เสือ
สวຍ
เสียใจ
สวัสดี
สงคราม

ตีแจว
นัว
ชะแล
อะบั้ง เตื่อะ
กะลา
ไม้
ปัด มิด
สบาย ออ
แปน

ห

หั่ว
หู
หอม
ให้
หั่วเราะ
หายไป

เปวอ
กะตู
บอ
ออน
กะจ้ง
ปัดเปื่อะ

ฬ

(ไม่มีข้อมูล)

อ

อา

อะเวีย

ภาษากลาง

โองน้ำ
อ้อย
อาบน้ำ
อุจจาระ
อาหาร

ภาษาโบราณ

อุ้ได้อะ
อะดาว
เปี้ยเต้อะ
อ้งแก๊ะ
อาเว้ง

ฮ
(ไม่มีข้อมูล)

หมวดตัวเลข

ภาษากลาง

หนึ่ง
สอง
สาม
สี่
ห้า
หก
เจ็ด
แปด
เก้า
สิบ
สิบเอ็ด
สิบสอง
สิบสาม
สิบสี่
สิบห้า
สิบหก
สิบเจ็ด
สิบแปด

ภาษาโบราณ

มวย
บา
ไป
โปน
เชิง
ตะปัด
ตะปุ่น
ตะกวาน
ตะเก
มุจิต
จิตละมวย
จิตละบา
จิตละไป
จิตละโปน
จิตละเชิง
จิตตะปัด
จิตตะปุ่น
จิตตะกวาน

ภาษากลาง

สิบเก้า
ยี่สิบ
ยี่สิบเอ็ด
ยี่สิบสอง
ยี่สิบสาม
ยี่สิบสี่
ยี่สิบห้า
ยี่สิบหก
ยี่สิบเจ็ด
ยี่สิบแปด
ยี่สิบเก้า
สามสิบ
สามสิบเอ็ด
สามสิบสอง
สามสิบสาม
สามสิบสี่
สามสิบห้า
สามสิบหก
สามสิบเจ็ด
สามสิบแปด
สามสิบเก้า
สี่สิบ
สี่สิบเอ็ด
สี่สิบสอง
สี่สิบสาม
สี่สิบสี่
สี่สิบห้า
สี่สิบหก
สี่สิบเจ็ด

ภาษาโบราณ

จิตตะเก
บาจิต
บาจิตละมวย
บาจิตละบา
บาจิตละไป
บาจิตละโปน
บาจิตละเทิง
บาจิตตะบัด
บาจิตตะปุ่น
บาจิตตะกวน
บาจิตตะเก
ไปจิต
ไปจิตละมวย
ไปจิตละบา
ไปจิตละไป
ไปจิตละโปน
ไปจิตละเทิง
ไปจิตตะบัด
ไปจิตตะปุ่น
ไปจิตตะกวน
ไปจิตตะเก
โปนจิต
โปนจิตละมวย
โปนจิตละบา
โปนจิตละไป
โปนจิตละโปน
โปนจิตละเทิง
โปนจิตตะบัด
โปนจิตตะปุ่น

ภาษากลาง

สี่สิบแปด
สี่สิบเก้า
ห้าสิบ
ห้าสิบเอ็ด
ห้าสิบสอง
ห้าสิบสาม
ห้าสิบสี่
ห้าสิบห้า
ห้าสิบหก
ห้าสิบเจ็ด
ห้าสิบแปด
ห้าสิบเก้า
หกสิบ
หกสิบเอ็ด
หกสิบสอง
หกสิบสาม
หกสิบสี่
หกสิบห้า
หกสิบหก
หกสิบเจ็ด
หกสิบแปด
หกสิบเก้า
เจ็ดสิบ
เจ็ดสิบเอ็ด
เจ็ดสิบสอง
เจ็ดสิบสาม
เจ็ดสิบสี่
เจ็ดสิบห้า

ภาษาโบราณ

ปอนจิตตะกวาน
ปอนจิตตะเก
เชิงจิต
เชิงจิตละมวย
เชิงจิตละบา
เชิงจิตละไป
เชิงจิตละปอน
เชิงจิตละเชิง
เชิงจิตตะปัด
เชิงจิตตะปุ่น
เชิงจิตตะกวาน
เชิงจิตตะเก
ตะปัดจิต
ตะปัดจิตละมวย
ตะปัดจิตละบา
ตะปัดจิตละไป
ตะปัดจิตละปอน
ตะปัดจิตละเชิง
ตะปัดจิตตะปัด
ตะปัดจิตตะปุ่น
ตะปัดจิตตะกวาน
ตะปัดจิตตะเก
ตะปุ่นจิต
ตะปุ่นจิตละมวย
ตะปุ่นจิตละบา
ตะปุ่นจิตละไป
ตะปุ่นจิตละปอน
ตะปุ่นจิตละเชิง

ภาษากลาง

เจ็ดสิบหก
เจ็ดสิบเจ็ด
เจ็ดสิบแปด
เจ็ดสิบเก้า
แปดสิบ
แปดสิบเอ็ด
แปดสิบสอง
แปดสิบสาม
แปดสิบสี่
แปดสิบห้า
แปดสิบหก
แปดสิบเจ็ด
แปดสิบแปด
แปดสิบเก้า
เก้าสิบ
เก้าสิบเอ็ด
เก้าสิบสอง
เก้าสิบสาม
เก้าสิบสี่
เก้าสิบห้า
เก้าสิบหก
เก้าสิบเจ็ด
เก้าสิบแปด
เก้าสิบเก้า
หนึ่งร้อย
หนึ่งพัน
หนึ่งหมื่น

ภาษาบรู

ตะปุ่นจิตตะบัด
ตะปุ่นจิตตะปุ่น
ตะปุ่นจิตตะกวน
ตะปุ่นจิตตะเก
ตะกวนจิต
ตะกวนจิตละมวย
ตะกวนจิตละบา
ตะกวนจิตละไป
ตะกวนจิตละโปน
ตะกวนจิตละเชิง
ตะกวนจิตตะบัด
ตะกวนจิตตะปุ่น
ตะกวนจิตตะกวน
ตะกวนจิตตะเก
ตะเกจิต
ตะเกจิตละมวย
ตะเกจิตละบา
ตะเกจิตละไป
ตะเกจิตละโปน
ตะเกจิตละเชิง
ตะเกจิตตะบัด
ตะเกจิตตะปุ่น
ตะเกจิตตะกวน
ตะเกจิตตะเก
มวยรวย
มวยบัน
มวยมีน

คำนาม

ภาษากลาง

พ่อ

แม่

ปู่

ย่า

ตา

ยาย

พี่สาว

น้องสาว

พี่ชาย

น้องชาย

ผู้ชาย

ผู้หญิง

ลุง

ป้า

น้ำ

อา

น้อง

เด็ก

ฉัน

เธอ

เขา

ภาษาโบราณ

อัมปวิ้วะ

อัมเป๊ะ

อือะ

อือะ

ป๊วะเนี้ยว

เป๊ะเนี้ยว

ออย

แหม

อาย

แหม

จะเนียง

มันแหม

อันจายจะเนียง

อันจายมะแหม

อะเวีย

อะเวีย

กอน

อะแนน

กือ

ไม

อะไล

หมวดร่างกาย และของใช้

ภาษากลาง

ผม

หัว

หน้าผาก

ตา

หู

ภาษาโบราณ

ซือก

เปวอ

กะเรียก

มัด

กะตุน

ภาษากลาง

จมูก
ปาก
หน้า
คอ
ตัว
แขน
มือ
เล็บมือ
ขา
แข้ง
เท้า
เล็บเท้า

ภาษาบรู

มูก
เปาะะ
เมียง
ตะก้อง
กะตอ
ก้อง
กิมอะดี
กันแต่ะอะดี
จู
ลอง
อะยั้ง
กิม มะยั้ง

คำพูด / บทสนทนา/ ประโยคทั่วไป

กินข้าว
กินน้ำ
นอนหลับ
ตื่นนอน
อาบน้ำ
ไปนา
ไปไร่
ไปทำนา
ไปเกี่ยวข้าว
ไปตลาด
ไปอำเภอ
ไปโรงเรียน
ไปซื้อเหล้า
ไปโรงพยาบาล
ไปเยี่ยมญาติ
ไปตัดข้อย

จาดอย
งวยเตอะ
เปะละเฮ็ด
ตะเบอเปะ
เปี้ยเตอะ
เปาะเนียวะ
เปอะไท
เปอะดำเนวีย
ไล้ทอ
เปอะตลาด
เปอะอำเภอ
เปอะโฮงเฮียง
เจองแนวจา
เปอะโฮงบาล
เปอะเมัวแซมอาย
เกาะอะตาว

ภาษากลาง

ไปชุมมน

ไปวัด

คนเกิด

คนตาย

สวย

ไม่สวย

น้อย

มาก

กลางวัน

กลางคืน

ตอนเช้า

ทำอะไร

จะไปไหน

คุณมาจากไหน

คุณชื่ออะไร

คุณทานข้าวหรือยัง

คุณเหนื่อยไหม

คุณมากับใคร

บ้านคุณอยู่ไหน

คุณมากี่คน

คุณจะพักอยู่ที่ไหน

คุณมีลูกหรือยัง

คุณชอบกินมะม่วงไหม

คุณมีลูกกี่คน

คุณทำนาหรือเปล่า

คุณทำสวนหรือเปล่า

เขากำลังจะสร้างบ้าน

เขาเป็นคนขยัน

เขาชื่ออะไร

เขามีลูก 3 คน

ภาษาบรู

เป๊ะปะป๊อง

เป๊ะวัด

กวยเกวิด

กวยกะจืด

ไม้

เตวอไม้

เปี้ย

ชะดูย

ตะไ

ชะเดา

ตะล๊ีบ

ตี้อันโตรว

เป๊ะจะจ๊ะละ

ไมเต๊ะเตละละ

ไมอามีโตรว

ไมจาดอยเจอบ้อ

ไมเมื่อยคู้ยบ้อ

ไมเต๊ะกับนาว

วินไมเอวิดละ

ไมเต๊ะเซะนะ

ไมลิเอวิดเซะตะไ

ไมเป็นกอนเจอบ้อ

ไมบักจาเญาะเปรียนบ้อ

ไมเป็นกอนเซะนะ

ไมตี้เนียบันบ้อ

ไมตี้ชวนบันบ้อ

อะไลก้อตะคง

อะไลบันกวยเทิง

อะไลอันอะมีโตร

อะไลอันบันกอนไปนะ

ภาษากลาง

เขาจะไปซื้อตะปู
เขาจะไปซื้อเสื้อผ้า
เขาจะไปหาเพื่อน
เขาจะไปหาปลา
เขาจะไปเลี้ยงควาย
เขาจะไปเลี้ยงวัว
เขาจะไปตักน้ำ
ปูแก่มาแล้ว
ย่าจะไปวัด
ย่าไม่สบาย (เป็นไข้)
วันนี้ทานข้าวกับแกงหน่อไม้
วันนี้ฉันจะอยู่บ้าน
ทำกับข้าว
ทำงานบ้าน
ทานข้าวกับอะไร
สบายดีหือเปล่า
ไปประชุมบ้านผู้ใหญ่บ้าน
ตำรวจมา
แม่มาจากอำเภอ
วันนี้ทานข้าวกับแกงไก่
วันนี้ทานส้มตำ
ที่บ้านมีหมาสองตัว
ที่บ้านเลี้ยงไก่ไว้สิบตัว
เขาเลี้ยงหมูไว้ห้าตัว
คุณสวยจังเลย
คุณเป็นคนขยัน
เขาเป็นคนขี้เกียจ
ทางกำลังก่อสร้าง
ไปอุจจาระ
ไปปัสสาวะ

ภาษาบุญ

อะไถอันเป็อะเจิงตะปู
อะไถอันจะเป็อะเจิงชะแลอะไถ
อะไถอันญอะเป็อะอาจ้วยเยา
อะไถอันญอะเป็อะอาจ้วยเซียะ
อะไถอันญอะเป็อะเล็ยงตะละ
อะไถอันญอะเป็อะเล็ยงตะแกง
อะไถอันญอะเป็อะญืดเต๊ะ
อือะเตมาเจอลี
อือะญอะเป็อะวัด
อือะบันอะอื
จะงไนจาดอยกับกาจันอะบัง
ญิงไนกัญอะอือดวิน
ต๊ะอะแะจาดอย
ต๊ะเวียะนึ่งดง
จาดอยกับอันโตร
บรลงอุ้ยบ้อ
ไปประชุมดงพ้อบ้าน
อะญาเต๊ะ
อัมเป๊ะเต๊ะแต่อำเภอ
จะงไนจาดอยกับอาจันไตย
จะงจาอาเก๊ะอาโฮง
นึ่งดงไนป็นอาจอบาล่า
นึ่งดงไนเล็ยงไตยต๊ะอะมุจิตล่ำ
อะไถเล็ยงอาลืออะเซ็งล่ำ
ไมไมลี
ไมปันกวยเซิง
อะไถปันกวยกาเก้าย
อนากอติะ
เป็อะอาแก๊ะ
เป็อะอาคม

ภาษากลาง

เด็ก ๆ นอนตื่นสาย
เขาเมาเหล้า
เขาดื่มเหล้าสาโท
หมู่บ้านนี้มีร้านค้าสองร้าน
เขาป่วยหนัก
อากาศร้อนมาก
ฝนตกหนักมาก
วันนี้ฝนตก
ผมมีความสับสน
ผมมีหมา 3 ตัว
ผมมีหมู 5 ตัว
ผมกำลังปลูกต้นไม้
น้ำท่วม
ฝนแล้ง
สงคราม
ไฟไหม้
น้ำร้อนลวก
เป็นฝี
กำลังป่วย
หายไป
พบเห็น
ช่วยเหลือ
ทราบข่าว
น่ารัก
น่ากลัว
ความมืด
ความสว่าง
แต่งงาน
บวชเรียน

ภาษาบุญ

อะแนนเบ๊ะจะเลี้ยะ
อะไญนบ็อง
อะไญนบ็อง
จุมวีนไนบ็องบอนจะเกิ้ลึงบาลัง
อะไญอะอีเลง
คันตืออะเตาดี
เมี้ยคันตือเลงดี
จะงไญนเมี้ยอันตือ
จงลึงไญไมลี
ก็บ็องอาจอไปล่า
ก็บ็องอาลีเซ็งล่า
ก็กำลังเจ้าะกันอะลวย
เด้อะลึบ
เนี้ยแลง
แปน
คู้ยก็าด
เด้อะกะเตาลัวะ
บันเกวิดจะแต่ง
กออี
ปี้ดเป้อะ
ละม็อยเพิ่ม
จวย
เซวิงควาว
บันตาอายื่อะ
บันตาอาเก้อะ
ตะนำ
ป้าง
แต่งละนะ
บวช

ภาษากลาง

เครื่องบิน
เกวียน
ต้มปลาตุก
แกงเนื้อไก่
ตำมะละกอ
มะพร้าวอ่อน
มะขามอ่อน
แกงหน่อไม้
วิ่งเร็วที่สุด
อาหารเช้า
อาหารเย็น
เขาสวมเสื้อสีแดง
เขาเสื้อสีดำ
เขาสวมเสื้อสีขาว
เขาสวมเสื้อสีเขียว
ผมกำลังจะไปไหน
เมียผมกำลังจะไปตัดอ้อย
ผมมีลูกชาย 4 คน
ผมมีลูกผู้หญิง 5 คน
รวมเป็น 9 คน
เขาเลี้ยงปลาไว้เยอะมาก
เขาอายุ 28 ปี
เขารับราชการอยู่ที่อำเภอ
โตขึ้นหนูอยากเป็นครู
โรงเรียนนี้มีครู 6 คน
เด็ก ๆ น่ารักทุกคน
เขาชอบช่วยเหลือคน
เขาเป็นคนดีมาก
เขาชื่ออะไร

ภาษาโบราณ

เฮือฮืออะ
เกวียน
เติ่มเซี่ยะจะกัน
อะจิ้นไ้ฮือไ้ตัย
ฮาก็องฮาโฮง
มะเปรี้ยวรวม
ญะอะอำปริญวม
ฮาจิ้นฮำบัง
ตะลู้กไ้
ฮาวะตะลือบ
ฮาวะตะปือ
อะไ้เจ๊าะชะแลแอง
อะไ้เจ๊าะชะแลแอง
อะไ้เจ๊าะชะแลเกร๊าะ
อะไ้ฮากายกนแอง
ฮานูะก็กลอยอะเป๊อะกรือฮอะตาว
ฮานูะก็กลอยอะเป๊อะกรือฮอะตาว
ก็ป็นกอนโปนนะ
ก็ป็นกอนแหมะเซ็งนะ
ตะลอนปันตะเก๊าะนะ
ก็เลียงเซี่ยะฮาคืออะชะฮุยลี้
อะไ้ฮายะบาจิตตะกวานกะมอ
อะไ้ปันอะญาตะเวี่ยะนึ่งอำเภอ
ปู้เจอกี้ญะอะปันครู
โฮงเฮียนไนป็นครูตะปัดนะ
อะแนนปันตาอะญะอะชะฮุย
อะไ้แม็กจวยกรวย
อะไ้ปันกรวยฮอลี้ชะฮุย
อะไ้ฮามีโต๊วะ

ภาษากลาง

เขาซื้อบัญชา
เด็ก ๆ วึ่งหนีคนบ้า
เขากลัวข้าง
เขาเป็นคนพูดเก่ง
คนแก่มากำลังผิงไฟ
คนแก่ทำงานหนักไม่ได้
คุณมีเงินเยอะไหม
ฉันไม่ค่อยมีเงิน
ซื้อผัก 20 บาท
ซื้อเนื้อไก่ 5 บาท
ซื้อมะม่วง 30 บาท
ซื้อมะละกอ 30 บาท
ซื้อสุรา 3 ขวด
ซื้อข้าวสาร 500 บาท
เขามีอาชีพทำนา
เขามีอาชีพรับจ้าง
เขากำลังเขียนหนังสือ
ไปทำงานที่กรุงเทพ
ผู้หญิงคนนี้กำลังท้อง
เขาอยากได้ลูกผู้ชาย
เขาเป็นคนหนุ่มหนวก
พ่อเขาตายนานแล้ว
ครอบครัวเขาลำบากมาก
เขาพาลูกชายไปหาหมอ
อยากไปเที่ยวตลาด
น้ำท่วมนาข้าว
ลูกสาวเขากำลังจะแต่งงาน
คุณรักฉันหรือเปล่า
กำลังจะไปซื้อไม้กวาด

ภาษาโบราณ

อะไธอามีบัญชา
อะแนนตะลู้ดี๊กวยยู้
อะไลกล้ออาเจียง
อะไบบันกวยวาลี
กวยเทากำลังแคงอู๊ย
กวยเทาตะเวียะอะต็องเตวอเต๊ะ
ไม่เป็นปะชะอู๊ยลี้บ้อ
ก็เตอควายป็นปะ
เจิมบัดบาจิตบาท
เจิมไซอาไต้ยเชิงจิตบาท
เจิมเญาะเปรียญไปจิตบาท
เจิมอาไฮึงไปจิตบาท
เจิมบ้องไปก๊วก
เจิมอาเซะเชิงรวยบาท
อะไบบันตะเลี้ยะนะเนีย
อะไบบันตะเวียะ
อะไคเคียนนังลือ
เปืออะตะเวียะไต
มะแซมตะไบนันกอนเจอ
อะไบบันกอนจะเนียง
อะไบบันกวยกะตุนตุง
อัมบ๊วกะจืดเต็ดตุนเจือ
ดงอะกวยตุ้กะเลื้อหล้า
อะไนเปียะกอนเปืออะจะมอ
เญาอะเปือะตลาด
เตืออะลี้บไทเนีย
กอนกะมุนอะไค้อิดอาชวย
ไม้มักก็อ้อลือบ้อ
เปืออะเจิงมะนุย

ภาษากลาง

จะทำความสะอาดบ้าน
จะหุงข้าว
จะต้มน้ำ
จะอาบน้ำ
จะทำกับข้าว
วันนี้จะต้มยำไก่
ทานข้าวตอนเย็น
อยากทานขนุน
อยากทานมะพร้าว
อยากทานส้มตำ
เขาปลูกผัก
กลับแล้วหรือ
มานานหรือยัง
ง่วงนอนจังเลย
เหนื่อยจังเลย
ไม่อยากไปทำงาน
การเดินทาง
ที่อยู่อาศัย
พบปะสังสรรค์
การแนะนำตัว
คำชมเชย
ขอบคุณนะ
เชิญ
การกล่าวคำขอโทษ
ครอบครัวและพี่น้องเพื่อนบ้าน
การซื้อขาย
กิจกรรมและการประกอบอาชีพ (ทำไร่, ทำนา)
ภาษาและการพูด (พูดอะไร)
การถามเส้นทาง
มีรถไปบ้านดงแสนแก้วหรือเปล่าครับ

ภาษาบุญ

บุญดง
ก็บุญอะฮังดอย
บุญอะฮือเตีอะ
บุญอะเปีอะเตีอะ
ตี้จาตอย
บุญไนเต็มโต้ย
จาตอยตี้บือ
บุญอะจามะนาย
บุญอะจามะเปรียว
บุญอะจากากืออาฮัง
อะไลเจาะบัด
จูจูบ้อ
เตีอะดุนเจือบ้อ
จูเป๊ะ
เมือย
ตะบุญอะเปีอะตะเวีย
เปีอะอะนา
บอนเวิดบอนจา
ละมอมะเนยเตียะงัวยเตียวจา
ก็อะเตวิงละมี
ญวง
อลดีได้อ
เชินตะกู
แซกโต้ได้อ
ดงชูแซมอาย
เนวเจีะเนวเจวิง
ตะไท. นะเมีย
ไมเวาโตรว
อะนาเปีอะจะละละ
ลือตมุดโต้ะชำ

ภาษากลาง

รถเข้าบอยแคไหน (วันละกี่เที่ยว)
รถออกทุกวันตอนเช้าเวลา 07.00 น.
คุณจะไปไหนครับ
ขอโทษครับ
บ้านผู้ใหญ่บ้านไปทางไหน
ผมจะไปกับคุณ, เดี่ยวผมจะไปส่งคุณ
เป็นอะไรหรือ, มีอะไรให้ช่วยได้บ้าง
น้ำมันหมด
ไปทางไหน
รถยางรีว
ไปปะยางรถ
ขอบคุณที่ช่วย
สบายดีหรือเปล่า
ผมสบายดี
ฉันไม่ค่อยสบายเท่าไร
ไม่ได้เจอกันนานมาก
คุณไปอยู่ที่ไหนมา
ผมงานยุ่ง
ดีใจที่ได้พบคุณอีก
ผมจะกลับแล้ว
คุณจะรีบไปไหน
ผมต้องรีบไปทำงาน
คุณพักอยู่ที่ไหน
ผมพักอยู่กับเพื่อน
ผมพักอยู่กับบ้านญาติ
ผมเช่าบ้านอยู่
ผมพักอยู่ในตัวเมือง
ค่าเช่าบ้านเดือนละเท่าไร
เดือนละ 3 พันบาท
บ้านมีกี่ห้อง

ภาษาบุรี

ลือดมุดตุ้ข้าและ
ลือดเลาะกู่จะงาย
ไม่เปือจะและ
ชะลี
ดงพือบานเปืออะอะนาและ
กี้ลือเปือกับไม
บันโตรว
แซงแญะ
เปืออะอะนาและ
ลือดยางฮอย
เปืออะปะยางลือด
อลลิมะกาอะญีตจะจวายเฮะ
สบายอออยู่บ้อ
ไมสบายออ
กี้ปะไหน
เตอป็นละมื่อมะเนยดูนเวอ
ไมเอวิดเปือะและ
กืออละนาวะอูย
มิดออเลอเฮียบาดไนไฮสิเฮมมะเนยแอน
กี้ลิจูญิงไน
ไม่เปืออะจะและเฮีย
กี้ญูอะตะเวียะ
กี้เชกเอ็ดนึ่งอาย
กี้เอ็ดกับเยา
กี้เต็ดละแซมอาย
กี้เอ็ดดงอะไล
กี้เอ็ดนึ่งวัน
लगดงอะไลเอ็ด
กะไลละไปบัน
ดงป็นเื้อฮอง

ภาษากลาง

บ้านมี 3 ห้อง
เขาจะอยู่กี่วัน
เขาจะอยู่ 5 วัน
เขาจะอยู่ 1 เดือน
เขาจะอยู่ 1 ปี
เขามาตั้งแต่วันที่
เขามาเมื่อวาน
เขามาเมื่ออาทิตย์ที่แล้ว
เขามาได้ปีหนึ่งแล้ว
ผมอยู่ที่นี้ 20 ปีแล้ว
ผมอยู่ตั้งแต่เกิด
เขากลับบ้านเวลา 4 โมงเย็น
เขาทานข้าวเวลา 19.00 น.
เขานอนเวลา 21.00 น.
เขาตื่นนอนเวลา 05.00 น.
เขาไปทำงานเวลา 08.00 น.
วันนี้ฝนตกอีกแล้ว
วันนี้ฝนไม่ตก
ท้องฟ้าแจ่มใส
ท้องฟ้ามีดครึ้ม
วันนี้อากาศร้อนมาก
ปีนี้แห้งแล้งมาก
ตอนกลางคืน
มีดมาก
ตอนกลางวัน
สว่างจ้า
คืนนี้พระจันทร์เต็มดวง
วันนี้ลมแรงมาก
มีรุ้งกินน้ำ
เขาจะกลับบ้านเมื่อไหร่

ภาษาโบราณ

ดงปืนไปฮอง
อะไลทีเอ็ดเซะจะง
อะไลทีเอ็ดเซิงจะง
อะไลทีเอ็ดมวนกันไซ
อะไลทีเอ็ดมวยกะมอ
อะไลเตอะดุนมะละ
อะไลเตอะมะไฮ
อะไลจูเจ้อ
อะไลเตอะมวยกะมอ
กือเอ็ดโนบาจิตกะมอ
กือตะดง
อะไลจูดง
อะไลจาดอย
อะไลเปะ
อะไลตะเมอแต่เปะ
อะไลตะเมอแต่เปะ
นิงโนเมียเจ้อ
อันเตอเมียญิงโน
อันปังเจ้อ
กะนำเมีย
ตะงโนกะเตาเลง
กะมอโนอันแลงอะเลอ
สะเดา
สะเดาเจ้อ
จะง
ปริง
สะเดาโนมะตอนเลาะชะอูย
ญิงโนกะยานเลง
ป็นมะเวงม็องแจงววยเตอะ
อะไลมือแหละไม่จั้งจู

ภาษากลาง

เขาจะกลับพรงนี้
เขาจะกลับตอนเช้า
เขารักแม่มาก
เขารักพ่อมาก
ห้ามขโมยเงินเขา
ห้ามขโมยของ
เขาซื้อสร้อยทอง
แม่มีลูก 6 คน
เขาโดยผีหลอก
ป่าช้าร้าง
วัดร้าง
หมู่บ้านร้าง
พ่อเป็นคนดุ
ปู่ชอบเลี้ยงปลา
ตาไปวัดทุกวัน
ผู้ใหญ่บ้านประชุม
เขาไปเที่ยว
แม่น้ำโขง
ตม่น้ำร้อน
แกงเนื้อไก่
ตมปลาช่อน
แกงหน่อไม้
ป่ามีลูกสาว 3 คน
ป่ามีลูกชาย 2 คน
ป่ามีลูก 5 คน
นางสาวพึงแต่งงาน
นางสาวยังไม่มีลูก
ลุงเป็นผู้ใหญ่บ้าน
ลุงอายุ 50 ปี
คนนิยม

ภาษาบุญ

อะไจ้จุมะเนอ
อะไจ้แต่เด็ก
อะไจ้เปงอัวเป๊ะ
อะไจ้เปงอัมปวู้
จ๊วยต๊วยปะอะไจ้
จ๊วยต๊วยหองอะไจ้
อะไจ้เจิงแยง
อัมเป๊ะป็นกอนตะปัดนะ
กะมัยลัวอะไจ้
อาเนิบเวียง
วัดเลียง
เวินเลียง
บ๊วเวาแคว
เอ้าะมักเลียงเซี่ยะ
บ๊วเนียเปอะวัดภูจะง
พ้อบานเปืออะประชุม
อะไจ้เปืออะเลาะ
เด้อะฮ้อง
เต็มเด้อะเตา
อาจิ้นตาไต้ย
เต็มเซี่ยะจะกัว
อาจิ้นอาบัง
อันจ้ายป็นกอนมะแซมไปนะ
อันจ้ายป็นกอนจะเมียงบานะ
อันจ้ายป็นกอนเซิงนะ
อาเวียอิดกะญาก
อาเวียตะป็นกอน
อาจ้ายเกวิดบ๊วเวิน
อาจ้ายอามีเซิงจิตกะมอ
กวยม๊ก

ภาษากลาง

ลุงเป็นคนดี
อาชอบกินเนื้อวัว
เขาเลี้ยงวัวไว้เยอะมาก
มีเรื่องอยากปรึกษา
แม่ซักผ้า
แม่ไปดำนานา
พ่อไปไถนา
พี่ไปเลี้ยงควาย
พี่ไปทำงาน
เขาसानตะกร้าหวาย
เขาเป็นคนใจดี
ป่ากินหมาก
ฉันชอบกินแกงยอดหวาย
เด็ก ๆ ชอบกินขนม
ควายกินหญ้าเป็นอาหาร
วัวกินหญ้าเป็นอาหาร
วันนี้ทานข้าวกับอะไร
ทานข้าวกับลาบเนื้อวัว
จะไปเที่ยวในไหน
จะไปเที่ยวในเมือง
หมู่บ้านนี้มี 100 หลังคาเรือน
บ้านหลังนี้มี 6 คน
บ้านของฉันหลังนี้
วันนี้ทานข้าวกับตำถั่ว
วันนี้อยากกลับบ้าน
บ้านอยู่อุบล ฯ

ภาษาบรู

อาจ่ายกวยออ
อาเวียมักจาใช้ตะแกง
อาไลเลี้ยงตะแกงชะฮูย
ป็นมะนายญะอะวะมะเนย
อัมเป๊ะป๊ะชะแล
อัมปัววเป๊ะดำเนย
อัมปัววเป๊ะไทเนย
ออยเป๊ะเล็งตะเลี้ยะ
ออยเป๊ะตะละนะ
อะไลตานกะตาจะไร
อะไปบันกวยมื่อ
มาจ่ายจาแซ็ด
ก็มักจาอาจินตะมาย
อะแนนมักจาขนม
ตะเลี้ยะจาบัดปันอะแะ
ตะแกงจาบัดปันอะแะ
ตะงไนจาดอยก๊ะอันโตรว
จาดอยก๊ะเลียบไซตะแกง
ญะอะเป๊ะอาจ๊ะเป๊ะและ
เป๊ะอาจ๊ะเน็งเมือง
จุมวีนไนป็นมววยรวังดง
ดงวังไนป็นกวยตะบัดนะ
ดงกั้งไน
ตะงไนจาดอยก๊ะอาจ๊ะต้อง
ตะงไนญะอะจุมวีน
วีนเอวิดอะบน

ต้นไม้

ภาษากลาง

ต้นไม้

ต้นยุง

ต้นประดู่

ต้นแดง

ต้นตะเคียน

ต้นเขร้ง

ต้นนนทรี

ต้นยาง

ต้นตะแบก

ต้นพอก

ต้นกะบก

ต้นหว่า

ต้นโพธิ์

ต้นจำปา

ต้นมะขาม

ต้นมะเฟือง

ต้นสะเดา

ต้นคอแลน

ต้นโง

ต้นน้ำเกลี้ยง

หญ้าคา

ต้นหัวเสือ

ต้นปอพาน

ต้นเขือก

ต้นปอแดง

ต้นจั่ว

ต้นก่อ

ต้นคูณ

ต้นแสงคำ

ภาษาโบราณ

กันอะลวง

กันกะยุง

กันดู

กันหมากแดง

กันเกียน

กันหมากแก้ง

กันอาเลวียง

กันลวย

กันสะแบง

กันพวาก

กันอาเก้าย

กันกะแลง

กันโพ

กันจำปา

กันปรี้น

กันมะเฟื่อง

กันสะเดา

กันญะกวาน

กันโง

กันน้ำเกลี้ยง

บัดปรง

กันบัดคิว

กันปอพาน

กันเขือก

กันปอแดง

กันกะจวน

กันหมากกอ

กันคูณ

กันแสงคำ

ต้นมะค่า	กันแต่ะ
ต้นกะโดน	กันกะดอน
ต้นเล็บแมว	กันจะเลียง
ต้นมะม่วง	กันเงาะเปรียน
ต้นพุทธรักษา	กันกะทัน
เครือหวาย	จะไร

จากการเก็บข้อมูลสังเกตว่า คำบางคำในภาษาไทย หรืออักษรไทยบางตัว จะไม่คำออกเสียงในภาษาบรู และข้อมูลภาษาบรูนี้ จะไม่มีอักษรเป็นของตัวเอง การเขียนออกมาเป็นคำ จึงใช้วิธีเทียบเคียงเสียงกับอักษร สระ วรรณยุกต์ในภาษาไทย ลักษณะการออกเสียงของภาษาบรูบางส่วน คล้ายกับพวกกุย ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากเชื้อสายเดียวกัน แต่แยกย้ายกัน ตอนที่ยอพยพเข้ามาในไทย หรือเป็นชนบรูที่เข้ามาทางตอนเหนือของประเทศไทย

ภาษาบรูในชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ ทั้งสองหมู่บ้านรวมกันแล้วประมาณ 600 กว่าคน คนที่ยังพูดคุยและฟังได้ ประมาณ 20 % ในปัจจุบันแยกตามสภาพการณ์ในปัจจุบัน ดังนี้

อายุ 59 ปี ขึ้นไป	พูดได้มีประมาณ 18 คน ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญ
อายุ 58 – 39 ปี	พูดได้บ้าง ไม่ได้บ้าง
อายุ 38 – 29 ปี	ฟังได้ แต่พูดไม่ได้
อายุต่ำกว่า 29 ปี ลงมา	พูดไม่ได้ ฟังไม่รู้เรื่อง

2. จิตสำนึกและปฏิบัติการทางสังคม

จากการที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องชาติพันธุ์ การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเกิดขึ้น คนในชุมชนเกิดความภูมิใจ มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนมีการเผยแพร่เกี่ยวกับการค้นคว้ามากขึ้น แม้คนภายนอกชุมชนก็ยังให้ความสนใจ เช่น หน่วยงานของรัฐ มีการสนับสนุนงบประมาณในการจัดแสดงประเพณี และวัฒนธรรมของชนบรู ในเทศกาลหรืองานประจำปี พร้อมกับจัดให้อยู่ในแผนแม่บทเรื่อง การพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการวางแผนจัดแสดงประเพณีวัฒนธรรม ภายในหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านร่วมกันพูดภาษาบรูมากขึ้น เด็ก เยาวชน กล้าที่จะแสดงออกมาขึ้น

3. การเกิดกระบวนการใหม่หรือเกิดกลไกในการจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ภาษามลายู

การเกิดกลไกในการจัดการเพื่อนำมาซึ่งการใช้ ในการอนุรักษ์ภาษามลายู โดยการ

1. ในเบื้องต้นคนในชุมชนพูดและสื่อสารกันด้วยภาษามลายูมากขึ้น กล้าที่จะแสดงออกว่าตนเองเป็นมลายูมากขึ้น
2. มีการจัดทำป้ายเพื่อแสดงข้อความ เช่น คำต้อนรับ คำขวัญ ข้อความต่างๆ เป็นภาษามลายู พร้อมกับแปลเป็นคำไทย ติดภายในหมู่บ้าน
3. มีการพูดออกทางหอกระจายข่าวภายในหมู่บ้าน ผลัดเปลี่ยนกันพูดในแต่วัน เพื่อนำเสนอเรื่องราวต่างๆ วันละ 10-20 นาที โดยคนชุมชนและผู้นำหมู่บ้าน
4. มีการจัดสอนภาษามลายูในโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว โดยคนที่มีความเชี่ยวชาญในการพูดภาษามลายูในหมู่บ้านผลัดกันมาสอนวันละ 1 ชั่วโมง วันจันทร์-ศุกร์
5. การจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชุมชนและรวบรวมคำศัพท์ภาษามลายู ตามที่มีการใช้ในชุมชน

กลุ่มคนและผู้นำที่เข้าร่วมในการจัดกิจกรรม และเป็นกลไกในการจัดการให้เกิดการพัฒนา

1. ชาวบ้านในชุมชนบ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ ต.คำเขื่อนแก้ว อ.ชานุมาน จ.อำนาจเจริญ
2. ผู้ใหญ่บ้านบ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำไม่เป็นทางการ
4. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว
5. ประชาสังคมจังหวัดอำนาจเจริญ
6. ครูโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว
7. ทีมวิจัยและที่ปรึกษา

4. เกิดการเรียนรู้ของทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการทำงานวิจัยในครั้งนี้

สิ่งที่ทำให้ทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับเพิ่มขึ้นจากกระบวนการวิจัย แบ่งเป็น

1. ความผูกพันในชุมชนดีขึ้น งานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ทีมวิจัยที่เป็นคนในชุมชนได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการลงสอบถามข้อมูลทำให้ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีโอกาสสอบถามเรื่องราว ซึ่งบางครั้งเป็นเรื่องที่นอกเหนือจากงานวิจัย แต่ทีมและชุมชนยังใช้งานวิจัยเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และในบางครั้งไม่เฉพาะในชุมชนเป้าหมายที่ทำวิจัยเท่านั้น ชุมชนรอบข้าง ยังให้ความสนใจและมีความเข้าใจในชุมชนนั้นมากขึ้น แม้ในหน่วยงานของรัฐยังอยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างกระบวนการเรียนรู้กับชุมชน ทั้งนี้จึงเห็นได้ว่า ในการสร้างผลงาน หรือการพัฒนาอะไรก็ตามแล้วแต่มีใช้ว่า จะขอให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ

บางครั้งในเนื้อหางานที่ต่างกัน ถ้าเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ศึกษา ลองผิดลองถูกด้วยตนเอง จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดพลังที่อยากจะเดินหน้าค้นหาความสำเร็จได้ด้วยตนเอง แต่หากมีหน่วยงานหรือผู้นำที่คอยกระตุ้นให้ชุมชนคิด ค้นหา ทดลอง จะทำให้ชุมชนไม่รู้สึกลำบากเดียว เพราะความเป็นชุมชนแต่ละที่ ย่อมมีสิ่งยึดเหนี่ยวหรือศูนย์กลางแห่งความนับถือ ความยำเกรง คล้ายๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทั้งทางการ และไม่เป็นทางการ ฉะนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงพบว่าผู้นำหรือแกนนำมีส่วนสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้งานสำเร็จ

สิ่งที่ทำให้ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องอ่อนแอลง คือ การที่คนไม่เข้าใจในกระบวนการทำวิจัย มาทำวิจัย บางครั้งทำให้การทำงานยากขึ้น ไม่เข้าใจแนวทางในการทำงานและมองดูเป็นเรื่องยากจนบางครั้งทำให้ต้องมีการลงทำงานหลายรอบ ประกอบเจ้าหน้าที่หน่วยงานในท้องถิ่นบางคนไม่เห็นความสำคัญในกระบวนการไม่ให้ความร่วมมือ แต่อยากได้ผลงาน จึงทำให้ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมหนักใจ ทำให้การทำงานไปอย่างซ้ำๆ ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย / ขอบเขตการศึกษา

วัตถุประสงค์ ในการทำวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ สถานการณ์การใช้ภาษาบรูและสาเหตุของการเปลี่ยนภาษา
3. เพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนและนำการสืบทอดวัฒนธรรมและภาษาของชนชาติบรู

ขอบเขตการศึกษา

หน่วยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่จะใช้หมู่บ้าน และมีการอ้างอิงจากเอกสารในภาพรวมเป็นจังหวัดและภูมิภาค ข้อมูลที่ได้มาจากชาวบ้านภายในหมู่บ้านดงแสนแก้ว หมู่ 4 บ้านดงสำราญ หมู่ 10 บ้านเมืองเก่า หมู่ 1 หมู่ 7 ต. คำเขื่อนแก้ว อ. ชานุมาน จ. อานาจเจริญ การศึกษาชุมชนเผ่าบรูที่ จ. สกลนคร เพื่อนำมาประกอบรายงานในภาพรวมด้วย

กลุ่มเป้าหมายในการทำวิจัยเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องความเป็นมา และสามารถที่จะพูดภาษาบรูได้ ฟังภาษาบรูรู้เรื่อง ปริมาณของกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการวิจัยร่วมกันเป็นจากทั้งสองหมู่บ้าน คือ บ้านดงแสนแก้วและดงสำราญ ซึ่งบ้านดงสำราญเป็นหมู่บ้านที่เพิ่งตั้งใหม่โดยแยกจากบ้านดงสำราญเมื่อปี 2536 ชาวบ้านที่เป็นคนเผ่าคนแก่นในบ้านดงสำราญ มีเชื้อสายบรูที่สามารถให้ข้อมูลได้

1.2 สรุปกิจกรรมและการลงเก็บข้อมูล

สรุปกิจกรรม

- สรุปกิจกรรมที่นำมาใช้ในการกระบวนการศึกษาวิจัยของโครงการ
  - การประชุมชี้แจงโครงการ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย และร่วมกันกำหนดกรอบแนวทางในการทำงานร่วมกัน มีผู้เข้าร่วมจากชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ ผู้นำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน สมาชิก อบต. ประชาสังคมจังหวัด อานาจเจริญ โรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว
  - ประชุมทีมวิจัยและแกนนำประจำเดือน เพื่อสรุปผลการดำเนินงานในแต่รอบเดือน เพื่อกำหนดแนวทางในการทำงานร่วมกัน และร่วมกันแก้ไขปัญหาในการทำงาน ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ในการทำงาน

- อบรมที่มิวิจัยและแกนนำเพื่อเตรียมเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณา เป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง เนื่องจากในพื้นที่และชุมชน ยังไม่ทราบและไม่เข้าใจในเรื่องของชาติพันธุ์วรรณา และการเก็บข้อมูล ว่าจะต้องทำอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร ในการอบรมมีการอบรมร่วมกับแกนนำและที่มิวิจัยในพื้นที่บ้างสงยาง เนื่องจากมีการเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์ วรรณาเหมือนกัน ในการอบรมมีการแนะนำแนวทางในการเก็บข้อมูลซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ในการเก็บข้อมูลของชุมชนนั้นเป็นเก็บข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชุมชน ผลจากการอบรม ทำให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจคำว่า ชาติพันธุ์ และวิธีลงเก็บข้อมูลที่ชุมชนสามารถออกแบบในการสืบค้น โดยเลือกวิธีการหลากหลายวิธี เช่น

- * การออกแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด โดยผู้ที่ให้ข้อมูลเป็นคนในชุมชนที่รู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นอย่างดี

- * การพูดคุยสนทนาในวงย่อย (โสเหล่) โดยเป็นการสืบค้นหาข้อมูลที่เปิดโอกาสให้คนในวงสนทนาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมวง โดยไม่รู้ลึกเกรง เนื่องจากเป็นคนที่รู้จัก และคุ้นเคยกันดี การใช้วิธีสนทนาในกลุ่มย่อยนอกจากจะได้ข้อมูลแล้ว ยังได้รับรู้ข้อมูลอย่างอื่นเกี่ยวกับชุมชนจากการสนทนาของชาวบ้านด้วย

- * การสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร เพื่อประกอบการยืนยันข้อมูลให้น่าเชื่อถือมากขึ้น

- * การเดินทางไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าในชุมชนกลุ่มเป้าหมายได้เหมือนกัน

ซึ่งในการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ชุมชนได้เลือกวิธีการสัมภาษณ์ โดยเลือกเจาะลึกกลุ่มเป้าหมายที่คาดว่าจะมีภูมิรู้เรื่องประวัติศาสตร์และภาษาบาลีเป็นอย่างดี นอกจากนี้ในการเก็บข้อมูลภาษา จะให้เยาวชนในหมู่บ้านเป็นผู้รวบรวมข้อมูล เพราะต้องมีการเขียนเป็นหนังสือ ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นคนให้

- การลงพื้นที่เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลภาษาบาลี ที่มีการใช้ในชุมชน นอกจากจะใช้วิธีการสอบถามข้อมูล สัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านแล้ว ยังมีการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารเพื่อยืนยันกับข้อมูลในพื้นที่ด้วย

- การเดินทางศึกษาดูงานเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน และวิถีชีวิตของชาวบรูในพื้นที่จังหวัดสกลนคร เพื่อสร้างจิตสำนึกในรู้ว่า ในประเทศไทยยังมีชนเผ่าบรูในพื้นที่อื่นอีกมากมาย ดังนั้นจึงไม่ควรจะน้อยใจในการที่รู้ว่าตนเองมีภูมิหลังประวัติศาสตร์อย่างไร

- การจัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนภาษาบาลีในโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุม มีชาวบ้านในชุมชน ครูโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว อบต. กรรมการหมู่บ้าน ในที่ประชุมได้จัดให้มีมติในการนำภาษาบาลีเข้าสอนในโรงเรียนวันละ 1 ชั่วโมง วันจันทร์ – ศุกร์ เริ่ม

ทดลองสอน 2 เดือน กลุ่มผู้เข้าเรียนทดลองกับเด็กนักเรียน ระดับชั้น ป 5-แล้วมาสรุปผลว่า ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

- การจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชุมชน และพจนานุกรมภาษาบาลี เพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะให้คนในชุมชนมีเอกสารในการศึกษาและเป็นแนวทางให้เด็กเยาวชนใช้เป็นแนวทางในการหัดพูดภาษาบาลี และเป็นเอกสารในทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน และเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการต่อยอดกับงานพัฒนาได้

* ตัวชี้วัดความสำเร็จ และเหตุผล

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชาติพันธุ์ วรรณา เป็นการค้นหาความเป็นมาของชุมชน ค้นหาประวัติศาสตร์ ภูมิหลังของชุมชน วิธีการที่ทำให้รู้ว่า ประสบความสำเร็จวัดได้จาก

1. คนในชุมชนมีการพูดและสื่อสารด้วยภาษาบาลีมากขึ้น มีความรู้สึก มีการแสดงออกในทางที่ดีเป็นมิตรกับบุคคลภายนอกมากขึ้น และได้รับการยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ยังสังเกตได้จากการที่มี บุคคล หน่วยงานต่างๆให้ความสนใจมากขึ้น มีแนวทางในการที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป ในส่วนของงานวิจัย สิ่งที่เป็นตัวชี้วัด คือการที่ได้เห็นชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น และอีกอย่างหนึ่งที่ได้รู้ได้ ในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม และชุมชนยังขอบคุณ สกว. ที่ให้โอกาสในการเรียนรู้ จากที่ไม่เคยคิดว่าจะมีงานวิจัยแบบนี้เข้ามา บุตรหลานในชุมชนมีโอกาสเรียนรู้กระบวนการ รู้จักการติดต่อประสานงาน รู้จักซักถามแลกเปลี่ยน ซึ่งถือเป็นแบบฝึกหัดที่จะทำให้เยาวชนมีโอกาสก้าวไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพในอนาคต

2. อภิปรายผล

การทำการศึกษาวิจัยเรื่องของชาติพันธุ์ เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความร่วมมือ จากหลายหน่วย เพื่อให้การค้นคว้าข้อมูล การอ้างอิงข้อมูลน่าเชื่อถือมากขึ้น ตลอดจนการศึกษาด้านภูมิศาสตร์ ประกอบข้อมูลเพิ่มเติม ในการวิจัยครั้งนี้ได้รับความร่วมมือและมีภาคีที่ให้การสนับสนุนในการดำเนินงาน สนับสนุนให้การจัดกิจกรรมเป็นไปตามแผน และในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในครั้ง ทำให้มีคนรู้จักชุมชน และอยากเข้ามาเรียนรู้ พัฒนาชุมชนมากขึ้น ถือเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานพัฒนาได้มากอย่างยิ่ง ซึ่งมีคนเคยพูดว่าชาวบ้านจะทำวิจัยได้อย่างไร ไม่ใช่เรื่องง่าย งานวิจัยต้องเป็นของนักวิชาการที่มีความรู้ มีการศึกษาหรือหน่วยงานของภาครัฐเท่านั้นถึงจะทำได้ดี และน่าเชื่อถือ นั่นเป็นการมองในมุมของคนที่ไม่เปิดกว้างให้คนอื่นได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งที่ไม่เคยทำ แต่ในการทำวิจัยจริงๆ แล้วชาวบ้าน ได้ทำประจำอยู่แล้ว เช่น การพูดคุยเรื่องความหลังในเวลาวางจากงาน การจับกลุ่มคุยกันในเรื่องที่ผ่านมาของคน

เผ่าคนแก่ในชุมชน การเล่าเรื่องราวหรือถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องภาษา ให้กับบุตรหลาน ถึงเป็นการอนุรักษ์และถือเป็นการทำวิจัยไปในตัว เพราะต่างคนต่างเล่า คนที่รับข้อมูลจะต้องมีการรับข้อมูล มีการคิด วิเคราะห์แล้วว่าเป็นไปได้หรือไม่ เพียงแต่ที่ผ่านมาไม่ได้มีการเก็บรวบรวม ไม่ได้มีการบันทึกเป็นเรื่องราว เมื่อมีงานวิจัยเข้ามา เท่ากับว่ามีการช่วยในเรื่องของการจัดหมวดหมู่ ช่วยบันทึกให้เป็นระบบมากขึ้น มองเห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ข้อจำกัดของนักวิจัยในการทำงานวิจัย ในเรื่องการเก็บข้อมูล ในการเก็บข้อมูลในเบื้องต้นได้มีการจัดให้มีการอบรม แล้วค่อยลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในการเก็บข้อมูลบางคนเก็บพอให้เสร็จๆ ไม่ได้เห็นว่า สำคัญแต่อย่างใด บางคนเก็บข้อมูลตามแบบฟอร์ม ไม่มีไหวพริบในการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ทำให้ข้อมูลดูแข็งๆ ไม่พริ้ว มองไม่เห็นภาพ และที่สำคัญภูมิรู้ความสามารถ ตลอดจนการรับสื่อสารข้อมูลระหว่างคนเก็บข้อมูลเข้าใจไม่ตรงกัน คนเก็บข้อมูลแต่ละคนมีความรู้ความสามารถต่างกันอยู่ ทำให้การเก็บข้อมูลใช้เวลานาน เพราะต้องลงเก็บข้อมูลซ้ำในประเด็นที่ตกหล่น

3. ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการวิจัยและพัฒนา

1. ทีมวิจัยซึ่งเป็นคนในชุมชน มีความรู้ความเข้าใจในการศึกษาเรื่องของชาติพันธุ์วรรณนาไม่เพียงพอ มีข้อจำกัดในเรื่องขององค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดต่อไปยังชุมชน และขาดการเสริมความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย

2. ชุมชนมีข้อจำกัดเรื่อง การประกอบอาชีพ กล่าวคือ ในช่วงที่มีการจัดกิจกรรมหรือได้รับงบประมาณเป็นช่วงที่ตรงกับฤดูกาลผลิต จึงทำให้การดำเนินงานไปตรงตามแผน ต้องเลื่อนออกไป ทำให้การส่งรายงานช้ากว่า กำหนด ซึ่งในการดำเนินงานที่ต้องเอาชุมชนเป็นที่ตั้ง คิดว่าต้องมองชุมชนส่วนใหญ่เป็นหลัก มิฉะนั้นผลงานที่ออกมาจะไม่ได้มาจากชุมชนอย่างแท้จริง

3. สังคมยังเห็นว่างานวิจัยมีความสำคัญน้อยโดยเฉพาะเรื่องของชาติพันธุ์ เพราะเห็นไม่ได้มีผลต่อการดำรงชีวิต หรือการประกอบอาชีพ และนักวิจัยเองเป็นชาวบ้าน ที่ไม่เคยทำวิจัยมาก่อน จึงทำให้สังคมไม่ค่อยยอมรับ และไม่ให้ความสำคัญ

4. นโยบายของรัฐในการให้ทุนสนับสนุนการวิจัย เรื่องของประวัติ ชาติพันธุ์ยังมีน้อย ส่วนใหญ่จะเห็นเน้นไปที่เรื่องเศรษฐกิจ และหน้าข่าวทุกวันนี้ยังมีวิพากวิจารณ์เรื่องการเมืองที่นับวันจะวุ่นวายและเสียค่าใช้จ่ายไปโดยไม่เกิดประโยชน์ต่อชุมชนแต่อย่างใด รัฐควรเล็งเห็นความสำคัญและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชนระดับฐานล่าง ไปพร้อมกับกับการพัฒนาด้านอื่นๆ

ข้อเสนอแนะต่อ สนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

1. การเสริมองค์ความรู้ในเรื่องงานวิจัย ที่โครงการย่อยในพื้นที่ได้รับ ยังน้อยมาก ขาดการติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนไม่มั่นใจในการทำงาน จึงอยากเสนอให้ ทาง สกว. เห็นความสำคัญกับโครงการย่อยในทุกพื้นที่ให้มากกว่าเดิม มีการติดตามงานสม่ำเสมอ
2. ในโอนเงินงบประมาณในการดำเนินงานล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็น เช่น ในสัญญา ระบุ เริ่ม 1 กันยายน แต่มีการโอนเงินเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมในช่วงปลายเดือน ตุลาคม ทำให้ทางโครงการต้องขอขยายระยะเวลาในการเริ่มดำเนินการออกไป
3. ในการอนุมัติงบประมาณให้กับโครงการย่อยที่เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เห็นว่า ยังน้อยกว่าที่อนุมัติให้กับ นักวิชาการ หรืออาจารย์ มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง แสดงให้เห็นว่า ทาง สกว. ก็ไม่เชื่อมั่นในการกระบวนการทำงานของชาวบ้าน

ภาคผนวก

รายงานกิจกรรม

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
1.เวทีชี้แจงโครงการเพื่อกำหนดกรอบแนวทางในการทำงาน 1 ครั้ง	1. ทีมวิจัยและชุมชนเข้าใจเรื่องของการวิจัย 2. ทราบวัตถุประสงค์ของโครงการ 3. กำหนดกรอบแนวทางที่ชุมชนต้องเรียนรู้ร่วมกัน	1. แนะนำทีมวิจัย และที่ปรึกษาโครงการวิจัย 2. ได้แผนการดำเนินงานในช่วงที่ 1 3. ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น ครู อบต.	หน่วยงานที่เข้าร่วม ประชาสังคมจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว โรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว ชุมชนบ้านดงแสนแก้ว บ้านดงสำราญ
2. ประชุมประจำเดือนของทีมวิจัย 3 ครั้ง	1. มีการเลือกแกนนำในการทำงานวิจัยที่เข้าร่วมกระบวนการเก็บข้อมูล 2. ได้แนวทางในการดำเนินงานแต่ละเดือน	1. ได้แบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยในโครงการวิจัย 2. ได้แผนงานในการลงเก็บข้อมูล 3. ได้มีการสรุปปัญหาในการดำเนินกิจกรรมในแต่ละเดือน	-
3. ประชุมทีมวิจัยและแกนนำเพื่อเตรียมเก็บข้อมูล	1. กำหนดแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลในชุมชน ข้อมูลภาษา 2. แนวทางและวิธีการลงเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณนา	1. ได้แบบฟอร์มการเก็บข้อมูลในชุมชน ข้อมูลภาษา 2. ได้วิธีการลงเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณนา 3. ได้ทีมและแกนนำในการเก็บข้อมูล	แกนนำในการเก็บข้อมูลในชุมชน มีทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน ระดับความเข้าใจในงานวิจัยยังต่างกัน
3.อบรมทีมวิจัยและแกนนำกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณนา	1. ได้แนวทางในการจัดทำแบบสอบถามการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ในชุมชน ข้อมูลภาษาโบราณ	1. ทีมเก็บข้อมูลเข้าใจคำว่าชาติพันธุ์วรรณนามากขึ้น 3. ชุมชนได้พัฒนาและออกแบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล	1. เวทีการอบรมใหญ่เกินไป ไม่เหมาะสมแก่การอบรมการเก็บข้อมูล เพราะการอบรมการเก็บข้อมูลควรจะเป็นการอบรมกลุ่มคนไม่มาก เพื่อให้ทุกคนจะได้แลกเปลี่ยน ให้สอดคล้องสภาพชุมชนและเอกราชของชุมชน

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
			ตัวนี้เป็นกรณีตั้งคำถาม ในแบบสอบถาม เนื่องจากว่าสภาพชุมชน แต่ละที่มีสภาวะ เหตุการณ์ไม่เหมือนกัน
5. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ประวัติศาสตร์ชุมชน และข้อมูลภาษาบาลี	1. ได้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาบ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ 2. ได้ข้อมูลภาษาบาลีที่มีการ ใช้ในชุมชน	1. มีการเก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และข้อมูลภาษาที่มีการใช้ในชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ	1. กรอบข้อมูลในแบบสอบถามที่ตั้งไว้โดยทีมวิจัยและแกนนำไม่สามารถทราบรายละเอียดประวัติศาสตร์ชุมชนได้ ทุกเรื่อง และยังไม่เพียงพอที่ควรต่อการเขียนประวัติศาสตร์เป็นรูปเล่ม จึงควรมีการรวบรวมจากวิทยากร และการศึกษาจากเอกสารมือสองที่มีผู้รวบรวมเกี่ยวกับชาติพันธุ์เผ่าบาลีเพิ่มเติม
6. วิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกับชุมชนจาก 2 หมู่บ้าน	1. ได้วิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ ข้อมูลภาษาบาลีที่เก็บจากชุมชน	1. ข้อมูลที่ได้ยังไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องวางแผนในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้การจัดพิมพ์เป็น	ในการเก็บข้อมูลยังขาดรายละเอียดที่ชุมชนไม่สามารถอ้างอิงได้ เนื่องจาก
		หนังสือ และพจนานุกรมมีความสมบูรณ์มากขึ้น	เนื่องจากเป็นเพียงคำบอกเล่า จึงต้องค้นคว้าสืบค้นจากเอกสารมือ 2 เพื่อยืนยันอีกครั้ง
7. การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยน วัฒนธรรมบาลีในพื้นที่ จ.สกลนคร	1. ได้แนวทางและสร้างแรงกระตุ้นในการอนุรักษ์มากขึ้น 2. เพื่อให้ชุมชนเกิดความ	1. ชุมชนได้ร่วมเดินทางไปดูงานและแลกเปลี่ยนประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาของชนเผ่าบาลีที่บ้านนาเพียงใหม่ ต.นาเพียง	-

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
	ภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเอง ไม่รู้สึกรังเกียจ ความเป็นบรู	อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร	
8. เวทีนำเสนอ การศึกษาดูงาน	1. ได้มีการสรุปผลและสิ่งที่ ได้รับจากการศึกษาดูงาน 2. เพื่อนำเสนอแนวทางใน การอนุรักษ์ภาษาบรูและ ชุมชน	1. ชุมชนมีแรงกระตุ้นในการที่จะ อนุรักษ์ภาษาและวิถีชีวิตของตน เผ่าบรูมากขึ้นความ 2. ชุมชนมองเห็นภาพและมีความ ภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองมาก ขึ้น	-
9. เวทีการนำเสนอ ข้อมูลช่วงที่ 1	1. เพื่อนำเสนอข้อมูล เบื้องต้นให้ชาวบ้าน ตรวจสอบและแก้ไข เพิ่มเติม	1. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน และภาษาบรูที่ยังมีการใช้ท้องถิ่น โดยชุมชนที่เข้าร่วมเวทีได้ร่วมกัน สังเคราะห์ข้อมูล รับรู้ข้อมูล ร่วมกัน	1. ข้อมูลจากการสำรวจ ยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ต้องมีการลงเก็บซ้ำ และ คนในชุมชนเองยังมีน้อย คนที่ยังจำประวัติศาสตร์ ของชุมชนเองได้ 2. ในการดำเนินงานที่ ผ่านมาในการรวบรวม ข้อมูลไม่ได้รับความ สะดวกจากหน่วย อบต. เท่าที่ควร เนื่องจากมี การเปลี่ยนผู้บริหารคน ใหม่ ข้อมูลเดิมที่เคยมี ถูกรื้อถอน ไม่ได้เก็บ รวบรวมอย่างที่เคยมี
10. การจัดทำรายงาน ความก้าวหน้า	1. เพื่อให้ได้รายงานความ ก้าวหน้า และรายงานการเงิน ส่งให้ สกว.	1. ได้รายงานความก้าวหน้าจำนวน 3 เล่มและรายงานการเงินในงวดที่ 1	1.การจัดทำรายงาน ความก้าวหน้ามีความล่าช้า เนื่องจากการรวบรวม ข้อมูลยังไม่สมบูรณ์และ มีการขยายระยะเวลาใน การจัดกิจกรรมออกไป

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
11. เวทีเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำภาษาบรูเข้าบรรจุในหลักสูตรโรงเรียน	1. ได้แนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาบรูในโรงเรียน 2. ได้ผู้สอนภาษาบรูในโรงเรียน	1. มีการจัดการเรียนการสอนภาษาบรูในโรงเรียน โดยทดลองเป็นเวลา 2 เดือน เริ่มเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2548	-
12. ประชุมที่มวิจัยเพื่อหาแนวทางเกี่ยวกับการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ และ พจนานุกรม	1. ได้แนวทางในการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ ชุมชนและพจนานุกรม ภาษาบรู	1. มีการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์และข้อมูลภาษาบรู เพื่อจัดทำหนังสือจำนวน 50 เล่ม	-
13. จัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน และพจนานุกรม ภาษาบรู	1. ได้หนังสือประวัติศาสตร์ ชุมชนและพจนานุกรม 50 เล่ม	1. ดำเนินจัดจ้างการพิมพ์ประวัติศาสตร์ชุมชนและภาษาบรู เพื่อจัดทำเป็นหนังสือ จำนวน 50 เล่ม	ข้อมูลจะจัดกระจาย ต้องนำมาเรียบเรียงใหม่ ทำให้เข้าต่อการจัดพิมพ์
14. ประชุมสรุปผลการดำเนินงาน	1. ได้นำเสนอผลการดำเนินงานในช่วง 6 เดือน เม.ย – ก.ย 48 2. ได้สรุปผลการและนำเสนอปัญหาในการดำเนินงาน	1. ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจและทราบผลการดำเนินงานในช่วง 6 เดือนแรก 2. ผู้เข้าร่วมรับทราบปัญหาในการดำเนินงาน	-
15. เวทีนำเสนอผลการวิจัย	1. เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยที่ผ่านมาให้เป็นที่ยอมรับต่อสาธารณชน	1. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยต่อสาธารณชน 2. ผู้เข้าร่วมรับทราบผลการดำเนินงานโครงการ	หน่วยงานที่เข้าร่วมประชาสังคมจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว โรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว ชุมชนบ้านดงแสนแก้ว บ้านดงสำราญ

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
16.จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	1. ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ และรายงานการเงิน	1. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ จำนวน 5 เล่ม พร้อมรายงานการเงิน 1 ชุด	-

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดอำนาจเจริญ

ประวัติศาสตร์จังหวัดอำนาจเจริญ

เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๗ เจ้าพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ เจ้าเมืองอุบลราชธานี คนที่ ๒ มีใบบอกลงไปกราบทูลพระกรุณา พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขอพระราชทานตั้งบ้านโคกก่ง กงพะเนียง (ปัจจุบันเป็นตำบลอยู่ในการปกครองของอำเภอชานุมาน) เป็นเมืองเขมราฐธานี พระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งบ้านโคกก่งกงพะเนียง เป็นเมืองเขมราฐธานี ตามที่พระพรหมวรราชสุริยวงศ์ กราบทูล และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า และให้อุปฮาดกำ บุตรชายคนโตของพระวอ จากเมืองอุบลราชธานี มาเป็นเจ้าเมืองเขมราฐ (ที่ตั้งอยู่บริเวณบ้านคำแห้ว เมืองเก่า อำเภอชานุมาน) ได้รับสถาปนาเป็นพระเทพวงศา (กำ)

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๓๖๙ เกิดศึกระหว่างกรุงเทพฯ กับกองทัพเจ้าอนุวงศ์ เจ้านครจำปาศักดิ์ ได้ยกทัพยึดเมืองเขมราฐ ขอให้พระเทพวงศา (กำ) เข้าเป็นพวกด้วย แต่พระเทพวงศาไม่ยอมจึงถูกประหารชีวิตพระเทพวงศา (กำ) มีบุตรชาย ๓ คน คือ พระเทพวงศา (บุญเฮ้า) คนที่ ๓ ท้าวแดง มียศเป็นพระกำจันตรรงค์ ได้เป็นเจ้าเมืองวารินชำราบ พระเทพวงศา (บุญจันทร์) มีบุตรชายคนที่ ๒ คือ ท้าวบุญสิงห์ และท้าวบุญชัย ต่อมา ท้าวบุญสิงห์ได้เป็นเจ้าเมืองเขมราฐ มียศเป็นพระเทพวงศา (บุญสิงห์) มีบุตรชาย ๒ คน คือ ท้าวเสือและท้าวพวย ซึ่งได้รับยศเป็น ท้าวจันทบุรมหรือจันทบุรม ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๐๑ ได้กราบบังคมทูลยกฐานะบ้านค้อใหญ่ (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอสิรินธรอำนาจ) ขึ้นเป็นเมืองอำนาจเจริญ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะบ้านค้อใหญ่ขึ้นเป็นเมืองให้ชื่อว่า “เมืองอำนาจเจริญ” เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๐ และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าจันทบุรม (เสือ) มียศเป็นพระอมรอำนาจ (ต้นสกุลอมรสิน) ดังปรากฏตราสารตั้งเจ้าเมืองอำนาจเจริญ ดังนี้

“สารตราเจ้าพระยาจักรี ศรีอภัยพิบัติ สมุหนายก อรรคมหาเสนาบดี อภัยภักดีปราชญ์มาหาถึง พระเทพวงศา พระอุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร เมืองเขมราฐธานี” ด้วยพระราชโองการตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า เจ้าพระยานิกรบดินทร์มหากัลยาณบัตร สมุหนายก กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า

ท้าวจันทบุรมเป็นนายกกอง ตั้งอยู่บ้านค้อบ้านหม้อ แขวงเมืองเขมราฐธานี มีจำนวนคน พระสงฆ์ สามเณร ๑๒๓ คน คนชรา - คนพิการ ๑๑๙ ท้าวเพี้ยจำบ้าน ๒๓๔ คน ชายฉกรรจ์ ๕๗๘ คน ข้าพระ ๓๖ คน ทาส ๒๒ คน รวม ๑,๑๑๗ คน รับผูกส่วยเงินแทนผลไร่ เป็นหลวงปีละ ๕๓ หาบ เมื่อถึงกำหนดปี ให้ส่งผลไร่ไปให้ครบจำนวน บ้านค้อ บ้านหม้อ มีไร่นา ที่ทำกินกว้างขวาง แต่บ้านค้อบ้านหม้อเดินทางไปเขมราฐธานี ใช้เวลาถึง ๓ คืน เจ้าเมืองเพี้ย ขึ้นลงไปมาเป็นที่พัก

อาศัยไม่ขาด เมื่อปีมะโรง อัฐศก ได้มีหนังสือขึ้นไปปรึกษาพระเทพวงศา พระอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร เมืองเขมราชธานี มีใบบอกให้ราชบุตรพาท้าวจันทบูรม นายกอง ท้าวเพี้ย ขอลงมารับราชทาน ตั้งบ้านหม้อเป็นเมือง โดยขอให้ท้าวจันทบูรม เป็นเจ้าเมือง ท้าวสีหาราช เป็นราชวงศ์ ท้าวสุริโย เป็นราชบุตร ทำราชการขึ้นกับเมืองเขมราชธานี แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จึงทรงพระราชดำรัสว่า...

“ผู้คนและไพร่พลเมืองมีมาก ควรตั้งเป็นเมืองได้ ครั้นจะสมควรอยู่ไหนก็ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จัดแจงตั้งเป็นเมือง ทำราชการขึ้นกับเมืองขึ้นนั้น ทัวไปทุกบ้านทุกเมือง”

ซึ่งเจ้าพระยานิกรบดินทร์มหากัลยาณมิตร ที่สมุหนายกปรึกษา พระเทพวงศา พระอุปราช ราชวงศ์ราชบุตร จึงเห็นพ้องต้องกันพร้อมยกฐานะบ้านหม้อขึ้นเป็นเมือง ขอท้าวจันทบูรม เป็นเจ้าเมือง ท้าวบุตรเป็นอุปฮาด ท้าวสีหาราช เป็นราชวงศ์ ท้าวสุริโย เป็นราชบุตร ทำราชการขึ้นกับพระเทพวงศา เจ้าเมืองเขมราชธานีนั้นชอบแล้ว ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชทานนามสัญญาบัตร ประทับตราพระบรมราชโองการ ตั้งท้าวจันทบูรม เป็นพระอมรอำนาจ เจ้าเมือง พระราชทาน ถาดหมาก คนโทเงิน สำรับหนึ่ง สัปทนแพรคันหนึ่ง เสื้อเข็มขาวริ้วดอกตั่งหนึ่ง แพรสีทับทิม ติดขลิบผืนหนึ่ง ผ้าสาณวิลาสผืนหนึ่ง แพรหงอนไก่อลายผืนหนึ่ง ผ้าเชิงปุมผืนหนึ่ง เป็นเครื่องยศฐานาศักดิ์ ขึ้นรักษาเมือง ทำราชการขึ้นกับเมืองเขมราชธานีสืบไป และท้าวจันทบูรม ผู้เป็นพระอมรอำนาจ พึงบังคับบัญชาพระเทพวงศา อุปราชราชวงศ์ ราชบุตร เมืองเขมราชธานี ให้ท้าวอุปราช ราชวงศ์ ท้าวราชบุตร เมืองอำนาจเจริญ พึงบังคับบัญชา ท้าวจันทบูรม ผู้เป็นอมรอำนาจ เจ้าเมืองอำนาจเจริญ แต่ที่ขอบด้วยราชการอย่าให้ถือว่าแต่ก่อนอยู่ได้บังคับบัญชาพระเทพวงศา เดียวนี้โดยแยกออกเป็นเมืองแล้ว อย่าได้ขัดแย้งต่อเมืองใหญ่ ฝ่ายพระเทพวงศา ก็อย่าอิจฉาพยาบาทถือเป็นเมืองเขาเมืองเรา มีราชการเมืองมาก็ให้ประนีประนอม ช่วยเหลือราชการให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่าถือเปรียบแก่งแย่งให้เสียราชการได้ อนึ่งเมืองอำนาจเจริญเป็นเมืองที่ตั้งใหม่ เจ้าเมืองอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ยังไม่รู้กฎหมาย แบบอย่าง ขนบธรรมเนียมให้พระเทพวงศา ว่ากล่าวสั่งสอนพระอมรอำนาจประพฤติดแต่ที่ชอบที่ควร ฯลฯ ให้พระอมรอำนาจ เจ้าเมือง พร้อมอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ท้าวเพี้ย ไปพร้อมด้วยพระเทพวงศา อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร เมืองเขมราชธานี ณ อุโบสถพระวิหารเมืองเขมราชธานี กราบบังคมทูลสดยานุสัถย์ถวายต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รับพระราชทานน้ำพิพัฒน์สัตยา ปีละ ๒ ครั้ง ตามธรรมเนียมสืบไป “หนังสือมา ณ วันอังคาร ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๙ จุลศักราช ๑๒๒๐ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก พุทธศักราช ๒๔๐+”

เมืองอำนาจเจริญ จึงได้รับการสถาปนาเป็นเมือง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา โดยขึ้นการบังคับบัญชาของเจ้าเมืองเขมราชธานี โดยมีท้าวจันทบูรม (เสือ) มีพระอมรอำนาจ ซึ่งเป็นบุตรชายของพระเทพวงศา (ท้าวบุญสิงห์) เจ้าเมืองเขมราชธานี ซึ่งเป็นหลานเจ้าพระวอ เจ้าเมืองอุบลราชธานี เป็นเจ้าเมืองอำนาจเจริญคนแรก นับว่าเมืองอำนาจเจริญ เป็นเชื้อสายของเจ้าพระวอพระตาโดยตรง

ต่อมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เป็นเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง โดยการปฏิรูปการปกครอง ให้เข้าสู่ระบบการบริหารราชการแผ่นดินแบบยุโรปตามแบบสากล เป็นเทศบาล เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๙ ถึง ๒๔๔๕ โดยยกเลิกการปกครองแบบเดิมที่ให้มีเจ้าเมือง พระอุปราช ราชวงศ์ และราชบุตร ที่เรียกว่า อาญาสี่

อาญาสี่ หรือ อาชญาสี่ เป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสูงสุด ในหัวเมืองมี ๔ ตำแหน่ง

๑. เจ้าเมือง เป็นผู้มีอำนาจสิทธิขาดในการสั่งการบ้านเมืองทั้งปวง แต่ถ้าเป็นเมืองขึ้นเมืองใหญ่ เจ้าเมืองไม่มีอำนาจตัดสินใจประหารชีวิตผู้ร้ายอุกฉกรรจ์ และไม่มีอำนาจถอดถอน กรรมการเมืองผู้ใหญ่ (อุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร) ต้องฟังคำสั่งจากเมืองใหญ่ หรือแล้วแต่ พระมหากษัตริย์จะมีพระกระแสรับสั่ง

๒. อุปราช หรือ อุปฮาด มีหน้าที่ทำการแทนเจ้าเมือง เมื่อเจ้าเมืองไม่อยู่ หรืออยู่แต่ไม่สามารถว่าราชการได้ อุปฮาดจะเป็นผู้ทำการแทนทั้งสิ้น

๓. ราชวงศ์ มีหน้าที่เกี่ยวกับอรรถคดี ตัดสินชำระความในการปกครองทั่วไป ราชวงศ์มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งอุปราช และเป็นผู้รวบรวมสรรพบัญชี ส่วนอากร เป็นต้น

๔. ราชบุตร มีหน้าที่ควบคุมเก็บรักษาผลประโยชน์ของเมือง ราชบุตร แปลว่า บุตรเจ้าเมือง แต่ความจริงแล้ว ไม่จำเป็นต้องเชื้อพระวงศ์ของเจ้าเมืองเสมอไป แต่อาจเป็นผู้มีความรู้สามารถในการราชการที่พระเจ้าแผ่นดิน ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งราชบุตรก็ยังคงเรียกว่า “ราชบุตร”

ตำแหน่งอาญาสี่นี้เป็นเมืองหลักหรือเมืองที่ขึ้นกับเมืองใหญ่ เรียกว่า เจ้าเมือง อัครวงศ์ และอัครบุตร เมืองเจริญขึ้นมีผู้คนมากก็จะได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น เช่น เมืองมหาสารคาม ได้เลื่อนตำแหน่งอาญาสี่ ในปีพุทธศักราช ๒๔๑๑ คือ อัครฮาด เป็น อุปฮาด อัครวงศ์ และอัครบุตร เป็นราชบุตร

ตำแหน่งสำหรับหมู่บ้านมี ๔ ตำแหน่ง ซึ่งเทียบได้เป็นตำแหน่งของการปกครอง ในปัจจุบัน

๑. ท้าวฝ่าย เทียบกับ ตำแหน่งนายอำเภอ

๒. ตาแสง เทียบกับ ตำแหน่งกำนัน

๓. พ่อบ้าน หรือ นายบ้าน เทียบกับ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

๔. จำบ้าน เทียบกับ ตำแหน่งสารวัตรหมู่บ้าน หรือสารวัตรตำบล

นับแต่ปี พุทธศักราช ๒๔๒๙ ถึง พุทธศักราช ๒๔๕๕ ได้ยกเลิกการปกครองแบบเก่า คือ ยกเลิกตำแหน่งอาญาสี่สืบสกุล ในการเป็นเจ้าเมืองนั้นเสีย จัดให้ข้าราชการจากราชสำนัก ในกรุงเทพฯ มาปกครอง เปลี่ยนชื่อตำแหน่งผู้ปกครอง จากเจ้าเมือง มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองแทนและปรับปรุงการปกครองหัวเมืองมณฑลอีสาน จึงยุบเมืองเล็กเมืองน้อยรวมเป็นเมืองใหญ่ ยุบเมืองเป็นอำเภอ เช่นเมืองเขมราฐธานี เมืองยศ (ยโสธร) เมืองฟ้าหยาด (มหาชนะชัย) เมืองลุมพุก

(คำเขื่อนแก้ว) เมืองขุขันธ์ (ตระการพืชผล) เมืองอำนาจเจริญ ไปขึ้นการปกครองกับจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมา อำเภอมหาอำนาจเจริญจึงได้แต่งตั้งนายอำเภอปกครอง

นายอำเภอคนแรก คือ รองอำมาตย์โทหลวงอเนกอำนาจ (เปี้ย สุวรรณภูมิ) พุทธศักราช ๒๔๕๕ – ๒๔๕๙ ต่อมาประมาณ พุทธศักราช ๒๔๕๙ ย้ายจากที่เดิม (บ้านค้อ บ้านอำนาจอำเภอเมืองอำนาจในปัจจุบัน) มาตั้ง ณ ตำบลบึง ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองในปัจจุบัน ตามคำแนะนำของพระยาสุนทรพิพิธ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเลขาธิการมณฑลอีสาน ได้เดินทางมาตรวจราชการโดยการขี่เกวียนเป็นพาหนะ มีความเห็นว่าหากย้ายอำเภอมาตั้งใหม่ที่ตำบลบึง ซึ่งเป็นชุมชนและชุมทางสี่แยก ระหว่างเมืองอุบล – มุกดาหาร และเมืองเขมราฐ – เมืองยศ (ยโสธร) โดยคาดว่าจะมีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปในอนาคต โดยชื่อว่าอำเภอบึง (เสนอแนะย้ายพร้อมกับอำเภอเดชอุดม) ย้ายจากเมืองขุขันธ์ (ศรีสะเกษ) มาขึ้นกับจังหวัดอุบลราชธานี โดยยุบเมืองอำนาจเจริญเป็นตำบล ชื่อว่าตำบลอำนาจเจริญ ซึ่งชาวบ้านชอบเรียกว่า เมืองอำนาจน้อย อยู่ในเขตท้องที่อำเภอเมืองอำนาจในปัจจุบัน ต่อมาในปี พุทธศักราช ๒๔๘๒ จึงเปลี่ยนชื่อจากอำเภอบึง เป็นอำเภออำนาจเจริญ ขึ้นปกครองกับจังหวัดอุบลราชธานี

ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งอำนาจเจริญ พุทธศักราช ๒๕๓๖ ซึ่งมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๓๖ ตรงกับวันพุธ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีระกา ยกฐานะอำเภออำนาจเจริญ เป็นจังหวัดอำนาจเจริญ โดยให้แยกอำเภออำนาจเจริญ อำเภอขามเฒ่า อำเภอชุมพวง อำเภอพนม อำเภอห้วยตะพาน อำเภอเสนาณรงค์ และกิ่งอำเภอเมืองอำนาจ (ปัจจุบันอำเภอเมืองอำนาจ) รวม ๖ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ โดยแยกออกจากการปกครองจังหวัดอุบลราชธานี รวมกันขึ้นเป็นจังหวัดอำนาจเจริญ (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า ๔-๕-๖ เล่ม ๑๑๐ ตอนที่ ๑๒๕ ลงวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๖)

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดอำนาจเจริญเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ทางรถยนต์ประมาณ 568 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 3,161.248 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 1,975,780 ไร่ โดยมีอำเภอขามเฒ่า มีพื้นที่มากที่สุดคือ 641.92 ตารางกิโลเมตร และอำเภอเมืองอำนาจมีพื้นที่น้อยที่สุด 20,967 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ

ติดต่อกับ อำเภอเมืองนันทา จังหวัดยโสธร

และอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก

ติดต่อกับ อำเภอเขมราฐ, อำเภอภูพาน, และอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

อุบลราชธานี) ได้มาพำนักบำเพ็ญธรรมที่ถ้ำพระใหญ่ 5 คืบ ถ้ำแสงเพชร เป็นสำนักสงฆ์ซึ่งเป็นสาขาของวัดหนองป่าพง มีการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ มากมาย มีการตัดถนนทางลาดยางมาถึงมหาวิทยาลัยกว้าง 28 เมตร ยาว 60 เมตร โดยพื้นที่ล่างเป็นแท่งค้ำน้ำฝนไว้ใช้หน้าแล้งและทำให้วิหารมีบรรยากาศเย็น ข้างมหาวิทยาลัยมีพระพุทธรูปไสยาสน์ ยาว 19 เมตร มีพุทธลักษณะที่สวยงามและเจดีย์สถูปภายในมีรูปปั้นเหมือนของหลวงปู่ชา และภาพเขียนฝาผนังสีน้ำพุทธประวัติสวยงามมาก ห่างจากจังหวัดไปทาง อ. ปทุมราชวงศา 11 ก.ม.

วัดพระเหลาเทพนิมิต

พระเหลาเทพนิมิต เป็นพระประธานประดิษฐานอยู่ในอุโบสถวัดพระเหลาเทพนิมิต อ. พนา สร้างด้วยอิฐถือปูน ลงรักปิดทองสูง 2.70 เมตร เล่าสืบกันในหมู่บ้านไม่รู้จบสิ้น เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนชาวพุทธทั่วไปนานกว่า 200 ปี นักโบราณคดีจากกรมศิลปากรสันนิษฐานว่า ทั้งโบสถ์และองค์พระประธานเป็นสถาปัตยกรรมในศิลปะลาวมีอายุราว พ.ศ. 2263 เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสาม ของทุกปี ซึ่งถือกันว่าเป็นเทศกาลปิดทององค์พระเหลาเทพนิมิต จะมีพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศหลั่งไหลกันมาบำเพ็ญบุญและแก้บน โดยนำปราสาทผึ้งมาทอดถวาย นำดอกไม้มารูปเทียน มาสักการะ กลายเป็นประเพณีปฏิบัติกันมิได้ขาด แม้ในวันธรรมดาก็มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสมาสนมัสการเป็นประจำ

วนอุทยานดอนเจ้าปู่

ตั้งอยู่ที่อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร วนอุทยานดอนเจ้าปู่มีเนื้อที่ประมาณ 260 ไร่ อยู่ห่างจากบ้านพนาไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร สภาพทั่วไปเป็นป่า ประกอบด้วยไม้เบญจพรรณนานาชนิด เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีลิงเป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ประมาณ 500 ตัว

วนอุทยานดอนเจ้าปู่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดอำนาจเจริญ และยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนและชาวอำนาจเจริญให้ความเคารพบูชา มีศาลปู่ตาซึ่งเป็นสิ่งสถิตของเจ้าปู่ (พรานที พรานทอง) โดยมีรูปปั้นสูง 6 ฟุต ตั้งตระหง่านอยู่และมีพุทธสถานที่สำคัญคือ พระพุทธรูปปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางปฐมเทศนา และปางปรินิพพาน อยู่ในบริเวณอุทยานดอนเจ้าปู่แห่งนี้

ป่าดงใหญ่

เป็นป่าชุมชนที่มีพื้นที่ครอบคลุมตำบลสร้างถ่อน้อยทั้งตำบลและตำบลจิกคู่บางส่วน และเป็นป่าชุมชนผืนเดียวที่ยังคงรักษาความเป็นป่าได้อย่างสมบูรณ์ถือได้ว่าเป็นมรดกของชาติที่อยู่คู่ อำเภอหวัตะพานมาโดยตลอด ซึ่งประกอบด้วยสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย เช่น

- สวนสัตว์เปิดบ้านนาคู มีสัตว์น้อยใหญ่ให้เลือกชมมากมาย และมีสัตว์แปลก ๆ ที่หายาก เช่น ควาย 3 ขา วัว 6 ขา เป็นต้น
- หอคอยชมวิว มีความสูงเท่าตึก 5 ชั้น เป็นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้ชมวิวทิวทัศน์ และธรรมชาติบริเวณป่าดงใหญ่และสวนสัตว์เปิดบ้านนาคู

อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว

ภูสระดอกบัวอยู่บริเวณรอยต่อกับอุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ในพื้นที่บ้านคำเดือย บ้านดงยาง บ้านเหล่าแก้วแมง ตำบลคำเขื่อนแก้ว บ้านหินสิ่ว ตำบลชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ เขตอำเภอเมืองนันทา จังหวัดยโสธร เขตอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร เป็นเทือกเขายาวเหยียดหนา ทึบด้วยป่าเบญจพรรณ เช่น ยาง มะค่า ตะแบกแดง กระบาก ชิงชัน ประดู่ ฯลฯ แต่เดิมเป็นป่าที่อุดมไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ แสงส่องไม่ถึงพื้นดิน มีสัตว์ป่า เช่น ช้าง หมี เสือ เลียงผา กวาง กระทิง และหมูป่าอยู่อย่างชุกชุม ปัจจุบันไม่ได้ถูกทำลายจนเหลือสภาพป่าไม่ถึง 50 เปอร์เซ็นต์ และสัตว์ป่าได้สูญพันธุ์เกือบหมดแล้ว ภูสระดอกบัวมีตำนานเล่าว่า แต่เดิมเป็นที่อยู่ของผีบังบด มีต้นยาสูบขนาดใหญ่เท่าขาคน ต้นสมุนไพรวิเศษหลายชนิดขึ้นอยู่เต็ม ทำวชมภู ผู้ใหญ่บ้านคำเดือยได้พาชาวบ้านไปหาของป่าเกิดหิวน้ำระหว่างทางหาน้ำดื่มไม่พบเลย จึงตั้งอธิฐานต่อเจ้าป่าเจ้าเขาขอให้พบน้ำดื่ม หลังจากเดินทางไปอีกสักครู่ก็พบแอ่ง มีน้ำใสขังอยู่เต็ม มีหลายขนาดตั้งแต่ความกว้างไม่ถึงวาและมากกว่าวา มีหลายแอ่งน้ำลึกท่วมศีรษะคน มีดอกบัวแดงขึ้นชูรอรับแสงอาทิตย์สวยงามยิ่งนัก ทำวชมภูจึงชวนลูกบ้านดื่มปรากฏว่ามีกำลังขึ้นอย่างน่าประหลาดใจ ความกระหายน้ำหมดไปอย่างพลิดทิ้ง บรรดาชาวบ้านจึงพากันขนานนามว่า “ภูสระดอกบัว” สืบมาทุกวันนี้

แก่งต่างหล่าง

สถานที่ตั้งอยู่ที่บ้านศรีสมบุญ ตำบลชานุมาน อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ อยู่ห่างจากจังหวัดประมาณ 80 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอชานุมาน 1 กิโลเมตร ลักษณะของแก่งต่างหล่าง คือ เป็นโขดหินขรุขระอยู่ริมแม่น้ำโขง เป็นหินศิลาแลงคล้ายขามหรืออ่าง เป็นแอ่งเป็นคูกในฤดูฝนน้ำจะท่วม เนื่องจากแม่น้ำโขงมีระดับน้ำสูงจึงท่วมแ่ง น้ำแล้งแอ่งน้ำจะมีความสวยงามมาก เหมาะเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ คำว่า “ต่างหล่าง” เป็นภาษาถิ่น บอกถึงลักษณะของภาชนะที่มีลักษณะกว้างและตื้น

แก่งหินชัน

ลักษณะของแก่งหินชัน คือเป็นแก่งหินตั้งอยู่กลางแม่น้ำโขง ติดชายแดนไทย – ลาว อำเภอชานุมาน มีลักษณะเป็นร่องหินที่เกิดจากการกัดเซาะของกระแสน้ำเป็นเวลานานหลายพันปี ซึ่งมีลักษณะเหมือนพานหรือขัน ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมไปเที่ยวชมความ

สวยงามของแก่งนี้เป็นจำนวนมาก และเป็นแหล่งซื้อขายปลาแม่น้ำโขง ซึ่งสร้างรายได้ให้แก่ชาว
อำเภอขานุมานเป็นอย่างมาก

อ่างเก็บน้ำห้วยสีโท

เป็นอ่างเก็บน้ำที่มีสภาพแวดล้อมที่สวยงาม เหมาะสำหรับการพักผ่อน ระยะจากตัวอำเภอ
เมืองอำนาจเจริญถึงอ่างเก็บน้ำห้วยสีโท 15 กิโลเมตร ตำบลหนองมะแซว อำเภอเมือง จังหวัด
อำนาจเจริญ

วนอุทยานภูสิงห์ – ภูผาผึ้ง

เป็นสถานที่พักผ่อนใจท่องเที่ยวและศึกษาธรรมชาติแห่ง พื้นที่ของวนอุทยาน เป็นภูเขาหิน
หินเป็นหินทราย มีจุดเด่นที่น่าสนใจ คือ ลานควายคู่ ตะพานหิน พระรัตนโกสินทร์ ผาผึ้ง ผาส่อง
การเดินทาง เส้นทางถนนอรุณประเสริฐ จากอำเภอเมืองที่ทำการ อบต. ระยะทาง 18 กิโลเมตร
เลี้ยวซ้ายซึ่งเป็นถนนลูกรังอีก 4 กิโลเมตร ถึงที่ทำการวนอุทยานที่ทำการวนอุทยานให้บริการสถานที่
ฝึกอบรมพร้อมที่พัก จำนวนไม่เกิน 40 คน

น้ำตกห้วยทราย

เป็นน้ำตกขนาดเล็ก มีน้ำไหลหลายตลอดปี ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 9 ตำบลปากอ อำเภอขานุมาน
จังหวัดอำนาจเจริญ น้ำตกสวยงาม บรรยากาศร่มรื่น เหมาะสมสำหรับเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

ภูถ้ำบั้ง

ห่างจากบ้านเหล่าแก้วแมง ประมาณ 3 กิโลเมตร ปกคลุมด้วยป่าเต็งรังป่าดิบโปรง มีจุด
สำหรับชมทิวทัศน์ที่สวยงาม มีบ่อน้ำทิพย์อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน บรรยากาศร่มรื่น
เหมาะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ

ข้อมูลพื้นฐานอำเภอชานุมาน

ตำแหน่งที่ตั้ง

อำเภอชานุมาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดอำนาจเจริญห่างจากตัวจังหวัดอำนาจเจริญ 85 กิโลเมตร นับเป็นอำเภอที่อยู่ไกลจังหวัดมากที่สุด

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยมีน้ำโขงกั้นเขตแดนระหว่างประเทศ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี และอำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร และ อำเภอเสนางนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ

สภาพพื้นที่

อำเภอชานุมาน มีพื้นที่ทั้งหมด 555.84 ตารางกิโลเมตร พื้นที่อำเภอโดยทั่วไปเป็นป่าไม้ธรรมชาติ ซึ่งเป็นเขตป่าสงวน แห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ จะมีที่ลุ่มที่ดอนสลับกันไป บางแห่งเป็นภูเขาเตี้ยๆ บางแห่งเป็นที่ราบสลับเนินเขา สายน้ำส่วนใหญ่เป็นลำห้วย จะไหลลงสู่แม่น้ำโขง สายน้ำใหญ่ๆ ได้แก่ ห้วยทม

ห้วยสมบัติ ห้วยแก้วแมง ลำห้วยแมง ลำห้วยอ่างเก็บน้ำหลายแห่ง

การคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบลกับอำเภอ มีเส้นทางหลัก 2 เส้นทาง คือ

- ถนน รพช. (เดิม) สายชานุมาน –หนองไฮน้อย ระยะทาง 32 กิโลเมตร
- ถนน รพช. (เดิม) สายชานุมาน - หนองไฮใหญ่ - เสนางคนิคม ระยะทาง 44 กิโลเมตร

การปกครอง

พื้นที่การปกครองของอำเภอชานุมาน แบ่งออกเป็น 5 ตำบล คือ ตำบลชานุมาน ตำบลโคก่ง ตำบลคำเขื่อนแก้ว ตำบลปากอ และตำบลโคกสาร

2. ประวัติความเป็นมาของอำเภอ

ตามตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา ณ ริมฝั่งแม่น้ำโขงเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ล.) ตรงกันข้ามกับที่ว่าการอำเภอชานุมาน (หลังเก่า) มีปราสาทหินหลังหนึ่งตั้งอยู่ ได้มียักษ์ตนหนึ่งมานั่งลงกราบไหว้บริเวณใกล้ฝั่งเขตประเทศไทย รอยคุ้ยเข้าและร่อนนั่งปรากฏเป็นบั้งเล็กๆ อยู่ตรงบริเวณทุกวันนี้ เมื่อกลุ่มชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ จึงให้ชื่อชุมชนว่า “บ้านท่ายักษ์” (คุ เป็นภาษาท้องถิ่น แปลว่า คุกเข้า)

ต่อมาเมื่อประมาณ 90 ปี ที่ผ่านมา ทางราชการลาวได้ส่งนักศึกษาคนหนึ่งเข้ามาศึกษาวิชาการในประเทศไทย เมื่อจบการศึกษาก็กลับไปยังประเทศของตน ประจวบกับในขณะนั้น เป็นเวลาที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองประเทศลาวพอดี บุคคลนี้เกิดความไม่พึงพอใจ ไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส จึงชักชวนผู้คนมาสร้างบ้านเมืองขึ้นที่บ้านท่ายั้งคุ และขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระประจัญจาตรุงค์” และตั้งชื่อชุมชนว่า “เมืองชานุมารมณฑล” ขึ้นตรงต่อมณฑลอุบลราชธานี ต่อมาเกิดข้าวยากหมากแพงและมีโรคระบาดอย่างร้ายแรง ผู้คนได้อพยพไปอาศัยอยู่ทางจังหวัดหนองคายเป็นจำนวนมาก ทำให้จำนวนพลเมืองน้อยลง ครั้นถึงปี พ.ศ.2453 กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ผู้สำเร็จราชการมณฑลอุบลราชธานี ได้ยุบเมืองชานุมารมณฑลลงเป็นกิ่งอำเภอ เรียกว่า “กิ่งอำเภอชานุมาร” ขึ้นตรงต่ออำเภอเขมราฐ กระทั่งปี พ.ศ.2501 จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ ชื่อว่า อำเภอชานุมาน โดยเปลี่ยนคำว่า “ชานุมาร” (ผู้เบียดเบียน) เป็น “ชานุมาน” (ผู้มีความมานะพยายาม)

3. คำขวัญ

ชายแดนแห่งเดียว ป่าเขียวแสนสวย งามห้วยแก่งหิน แผ่นดินน้ำอยู่ ชมหมู่ภูไท

4. ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของชาวชานุมานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย มีดังนี้

บุญข้าวจี

บุญข้าวจีนิยมทำกันในเดือนสาม จะมีการจีข้าว หรือปิ้งข้าว โดนใส่เกลือและทาด้วยไข่แดง เมื่อถึงกำหนดวันงานชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานมาถวายระ จะมีการแสดงธรรมศาสนา และข้าวจีที่เหลือจะนำมาแบ่งกันไปรับประทาน

ประเพณีเปิดประตูเล่า

ประตูเล่าเป็นภาษาพูด ซึ่งหมายถึง ประตูยังข้าว หรือประตูนางข้าว ประเพณีนี้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน และปฏิบัติในท้องถิ่นที่มีชาวภูไทอาศัยอยู่ วันทำพิธีตรงกับวันข้างขึ้นเดือน 3 ออกใหม่ 3 ค่ำ ผู้กระทำพิธี ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนรวมทั้งลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะต้องกลับบ้านมาร่วมพิธี จนมีคำกล่าวว่า “ใครจะไปค้า ต้องมาสู่เต้าเล่าขวัญ ยกแขนคนเฒ่าคนแก่”

การปฏิบัติในพิธี มีดังนี้

- ▶ จัดสำหรับอาหาร ซึ่งประกอบด้วย อาหารคาว หวาน ผลไม้ครบครัน ซึ่งจะทำกัน ทุกครัวเรือน
  - ▶ นำสำหรับอาหารที่จัดเตรียมไว้ยกขึ้นไปตั้งบนเล้าข้าว
  - ▶ คนเฒ่าคนแก่ของครอบครัวจะเป็นคนเรียกขวัญข้าว โดยคนเรียกขวัญจะนั่ง ตรงด้านหน้าสำหรับอาหารที่ตั้งไว้
  - ▶ หลังจากทำพิธีเรียกขวัญข้าวเรียบร้อยแล้ว ทุกคนในครอบครัวจะนำสำหรับ อาหารไปที่คอกวัว คอกควาย และคนเฒ่าคนแก่จะนำฝ้ายที่จัดเตรียมไว้ผูกวัว ผูกควาย และอุปกรณ์ ในการทำนา เช่น ไถ คราด แอก เป็นการตอบแทนบุญคุณที่ช่วยทำนาจนได้เก็บเกี่ยวข้าว
  - ▶ นำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงแขกที่มาร่วมพิธีเป็นอันเสร็จพิธี
- ชาวภูไทจะไม่ตักข้าวเปลือกออกจากเล้าเป็นอันขาด หากยังไม่ได้ทำพิธีเปิดประตูเล้าใน เดือน 3 จะไม่ไปถางป่า ทำไร่ จนกว่าจะได้ทำพิธีนี้ก่อน

บุญพระเวส

บุญพระเวสหรือบุญมหาชาตินั้น คือการฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียว ถือเป็น อานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ ในระหว่างที่พระเทศน์อยู่นั้นชาวบ้านจะทำกัณฑ์เทศน์ถวายพระผู้เทศนาอยู่ ตลอดเวลา อาจมีการเรียไรเงินบูชาภัณฑ์เทศน์กันในละแวกบ้าน แห่งกัณฑ์เข้ามาตอนเทศน์ก็จะถวาย พระรูปนั้น โดยไม่ได้เจาะจงว่าจะถวายพระนักเทศน์รูปใด

ประเพณีวันสงกรานต์

จะกำหนดจัดในวันที่ 13 – 15 เมษายน ของทุกปี ชาวบ้านจะสงฆ์น้ำพระพุทธรูปที่ หักพระที่บ้านและที่วัดจะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานและทำพิธีสงฆ์น้ำ การสงฆ์น้ำ พระพุทธรูปจะสงฆ์ด้วยน้ำหอม นอกจากนี้ยังมีการรดน้ำเพื่อขอพรจากผู้ใหญ่ด้วย

บุญข้าสະ

เป็นวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาวภูไท ข้าสະแปลว่าข้าระ จะทำกันในเดือน 7 เพื่อ เป็นการชำระจิตใจให้ผ่องใส และเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้ชาวบ้าน บุญข้าสະเป็นประเพณีที่ แปลกไปจากประเพณีอื่นคือ จะมีพิธีไล่สิ่งชั่วร้ายหรือโรคภัยไข้เจ็บที่อยู่ในหมู่บ้านให้หมดไป จะมีพิธี ทำบุญตักบาตร

และพระสงฆ์จะนั่งเกวียนโดยมีชาวบ้านเป็นผู้เข็นรอบ ๆ หมู่บ้าน ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็จะสวดมนต์ และปลุกเสก กรวด หิน และหว่านไปตามที่ต่าง ๆ จะมีการยิงปืน จากนั้นพระสงฆ์จะสวดมนต์และเสก น้ำพระพุทธรูป ชาวบ้านจะมารับศีลและนำน้ำพระพุทธรูปไปอาบเพื่อความเป็นสิริมงคลให้หาย จากโรคภัยไข้เจ็บ

บุญเข้าพรรษา

บุญเข้าพรรษาตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เข้าพรรษาเป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่สมัยพุทธกาล คือให้ภิกษุอยู่จำพรรษา หรือเข้าพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เพื่อป้องกันไม่ให้พระสงฆ์ไปเหยียบข้าวในนาของชาวบ้าน และให้พระภิกษุศึกษาพระธรรมวินัย ส่วนชาวบ้าน ก็จะทำบุญในวันเข้าพรรษา มีการจัดอาหารคาวหวาน และเครื่องใช้ถวายพระโดยเฉพาะอุปกรณ์ที่ให้แสงสว่าง เช่น เทียน ตะเกียง เพราะถือว่าการถวายทานแก่พระสงฆ์เป็นอันสงฆ์แรง ทำให้เกิดสติปัญญามองเห็นธรรม ก่อนวันออกพรรษาวัดชาวบ้านจะหล่อต้นเทียนขนาดใหญ่ มีการประดับประดาอย่างสวยงาม และพอถึงวันเข้าพรรษาจะแห่รอบหมู่บ้านและนำไปถวายพระที่วัด นอกจากนี้ยังมีการถวายผ้าอาบน้ำฝนและบริวารอื่น ๆ แก่พระสงฆ์และมีการฟังเทศน์ด้วย

บุญข้าวประดับดิน

นิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นงานบุญที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต และผีที่ไม่มีญาติ ข้าวประดับดินได้แก่ ข้าว อาหารคาวหวาน หมาก พลุ บุหรี่ห่อด้วยใบตอง จะนำไปวางตามต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่ง ตามบริเวณวัดและมีการเชิญวิญญาณญาติมิตร ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้วมารับประทานอาหารที่อุทิศไปให้ มีการนำภัตตาหารถวายแด่ภิกษุและอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายด้วยการกรวดน้ำ

บุญออกพรรษา

ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันออกพรรษา จะมีการบุญตักบาตร และจะมีพิธีการแข่งขันเรือ อำเภอขานูมานเป็นอำเภอชายแดนติดกับแม่น้ำโขง จึงจัดแข่งเรือที่แม่น้ำโขง โดยจะมีเรือจากตำบลและหมู่บ้านต่าง ๆ มาร่วมแข่ง

บุญกฐิน

บุญกฐินเริ่มตั้งแต่ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันเพ็ญ เดือน 12 การทำบุญกฐินเป็นประเพณีที่กระทำกันมาแต่โบราณ ในเขตพื้นที่อำเภอขานูมานนิยมทำบุญกฐินสามัคคี และจุลกฐินหรือกฐินเล่น คือเป็นการทำผ้ากฐินให้เสร็จภายใน 24 ชั่วโมง ในช่วงเวลาเข้าพรรษาวัดบ้านผู้มีจิตศรัทธาจะไปเลือกวัดที่จะทำบุญกฐิน เรียกว่าการปักกฐิน เป็นการจองล่วงหน้าว่าจะมีการถวายกฐินที่วัดนั้น ๆ การทอดกฐินต้องเตรียมองค์กฐินให้พร้อมซึ่งประกอบด้วย ผ้าไตรจีวร คือผ้าสามผืน มีสบง จีวร สังฆาฏิ และมีเครื่องไทยทาน อัฐฐ-บริวารสำหรับถวายพระ

5. เทศกาลสำคัญ

เทศกาลแข่งเรือออกพรรษา หน้าสำนักงานเทศบาลตำบลชานุมาน เป็นการแข่งขันพายเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งจะมีเรือจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้าร่วมแข่งขันด้วย

6. สถานที่ท่องเที่ยว

อำเภอชานุมานมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังนี้

วัดป่าภูมะโรง

ออกจากบ้านคำแก้ว หมู่ที่ 1 ตำบลคำเขื่อนแก้ว ไปทางทิศตะวันตก เป็นภูเขาติดต่อกันยาวตลอดแนว ปกคลุมด้วยป่าไม้ธรรมชาติ มีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น กระรอก ไก่ป่า เป็นต้น เหมาะสำหรับการ

ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

วัดป่าศิริงกต

ออกจากบ้านคำแก้ว หมู่ที่ 1 ตำบลคำเขื่อนแก้ว ไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 700 เมตร ถนนสาย รพช.บ้านคำแก้ว - คำเดือย ปกคลุมด้วยป่าไม้ธรรมชาติ มีหินที่มีลักษณะคล้ายรูปสัตว์หลายชนิด เช่น เต่า และมี สัตว์ป่านานาชนิด เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ภูถ้ำพระ

อยู่ห่างจากบ้านสงยาง หมู่ที่ 6 ตำบลคำเขื่อนแก้ว ประมาณ 3 กิโลเมตร จะมีภูเขาทอดยาว เป็นภูมิประเทศที่สวยงาม สภาพทั่วไปเป็นลานหินกว้างได้หน้าผามีถ้ำ ภายในมีพระพุทธรูปโบราณและพระพุทธรูปปั้น สามารถขั้บรอยนตึ้นไปจดชมวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม ร่มรื่นได้ รอบๆ เขา เป็นป่าไม้โปร่ง สวยงาม เหมาะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ

ภูคำเตื่อย

ห่างจากบ้านคำเตื่อย หมู่ที่ 2 ตำบลคำเขื่อนแก้ว
ประมาณ 3 กิโลเมตร ปกคลุมด้วยป่าไม้เต็งรังและป่าไม้เบญจพรรณ มี
สถานที่สำหรับชมทิวทัศน์ และถ้ำอันสวยงาม บรรยากาศร่มรื่น เหมาะ
กับการพักผ่อน

น้ำตกตาตใหญ่

ตั้งอยู่ที่บ้านหินกอง หมู่ที่ 5 ตำบลโคกก่ง ระยะทางห่างจาก
หมู่บ้านหินกอง ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นน้ำตกที่เกิดจากลำน้ำห้วย
ถ่ม กว้างประมาณ 30 เมตร ไหลผ่านหน้าผา มีน้ำตกตลอดปี

โดยเฉพาะในช่วงเดือนมกราคม - พฤษภาคม ของทุกปี

น้ำตกห้วยทราย

เป็นน้ำตกขนาดเล็ก มีน้ำไหลตลอดปี ตั้งอยู่หมู่ที่ 9
บ้านทองศิลา ตำบลปากอ เป็นน้ำตกที่ใสสะอาดไหลผ่านโขดหินเป็น
น้ำตกที่สวยงาม บรรยากาศร่มรื่น เหมาะสำหรับการท่องเที่ยว

แม่น้ำ ลำคลอง ตลาดน้ำ

แม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำที่กั้นระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน
ลาว มีหมู่บ้านริมฝั่งโขงเป็นต้น อย่างกันใหม่ ๆ เนื้อกรอบ หอม บรรยากาศดี สามารถนั่งดูตะวันตกดิน
ยามเย็นสวยงามมาก

แก่งต่างหล่าง ตั้งอยู่ติดเขตเทศบาลตำบลชานุมาน ด้านทิศตะวันออกริมตลิ่งแม่น้ำโขง จะมีโขดหินและหญ้าขึ้นในช่วงน้ำลดแผ่เป็นบริเวณกว้าง ประมาณ 0.1 ตารางกิโลเมตร อยู่ทางด้านทิศเหนือสำนักงานเทศบาล ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร

จุดชมวิวเขื่อนริมโขง หน้าสำนักงานเทศบาลชดริมตลิ่งแม่น้ำโขง ซึ่งมีศาลาและระเบียบยื่นริมฝั่งพร้อมทั้งเวทีกลางแจ้ง ลานเอนกประสงค์และสนามหญ้า ปรับปรุงภูมิทัศน์เป็นจุดชมวิว ลำน้ำโขง และสวนสุขภาพ

ดอนชะโนด เป็นเกาะกลางลำน้ำโขง เป็นหมู่บ้านหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หลังเกาะดอนชะโนดอยู่หน้าสำนักงานเทศบาล และปลายสุดดอนชะโนดตรงบ้านคันสูง ความยาวระยะทาง ประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นจุดที่พักท่องเที่ยว การศึกษา และการท่องเที่ยวทางน้ำ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ ไทย-ลาว

สรุปกิจกรรมประจำเดือน

สรุปประชุมประจำเดือนทีมวิจัยและแกนนำ
วันที่ 20 เมษายน 2548 เวลา 09.45- 15.13 น.
ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านดงแสนแก้ว

ผู้เข้าร่วมประชุม 52 คน

นายอนุชิต หนูนดี แจ้งในที่ประชุม เรื่องการประชุมร่วมกับ ทีมกลไก สกว. ขอนแก่น และทีมวิจัย โครงการย่อย จ.ยโสธรว่า ในที่ประชุมพูดคุยเรื่องการดำเนินงาน เพราะถึงเวลาจะต้องรายงาน ความก้าวหน้าและรายงานการเงิน ในงวดที่ 1

ในการประชุมครั้งนี้พี่เลี้ยงโครงการวิจัยจากจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดยโสธร ร่วมแลกเปลี่ยนว่า ในการดำเนินงานกิจกรรมของโครงการย่อย มีการจัดกิจกรรมมาตลอดช่วงทุกเดือนที่ผ่านมา เพียงแต่ระบบเอกสาร และการจัดทำรายงานไม่สมบูรณ์ สาเหตุอาจเนื่องมาจาก ทีมวิจัยยังไม่มีประสบการณ์ในงานวิจัย ไม่ถนัดเรื่องการเขียนรายงาน ในช่วงนี้โครงการย่อยดำเนินงานตามลำพัง ไม่มีการติดตามงานจากพี่เลี้ยง สืบเนื่องจาก ทางพี่เลี้ยงเองยังไม่ได้อนุมัติงบประมาณในการติดตามงาน การลงพื้นที่ยังต้องมีค่าใช้จ่าย ถ้าจะเบิกจากโครงการย่อยก็ไม่มีในแผนงานงบประมาณ พื้นที่ตั้งโครงการย่อยอยู่ต่างอำเภอที่การเดินทางต้องใช้เวลาพอสมควร ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจะทำอย่างไร ซึ่งทางกลไก สกว. ขอนแก่น เสนอให้พี่เลี้ยงทั้ง 2 จังหวัด จัดทำแผนงานติดตามโครงการเสนอไปที่ สกว. เพื่อพิจารณาอนุมัติงบประมาณในการติดตามงาน

ส่วนการดำเนินงานของโครงการย่อย ทางทีมวิจัยทั้ง 2 จังหวัดได้ขอขยายระยะเวลาในการดำเนินงานออกไปอีก ซึ่งมีการพิจารณาร่วมกันระหว่าง กลไก สกว. ขอนแก่น จึงมีการทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อขอขยายเวลาในการดำเนินงาน และภายในเดือนพฤษภาคมนี้ ทางโครงการย่อยจะต้องส่งรายงานความก้าวหน้า และรายงานการเงินในงวดที่ 1 เพื่อที่ทาง สกว. ภาคจะได้อนุมัติงบในงวดที่ 2 ให้มาดำเนินงานต่อ

เมื่อวันที่ 4 เมษายนที่ผ่านมา มีการจัดเวทีนำเสนอและสรุปผลการดำเนินงานในรอบ 6 เดือน ที่ผ่านมา

1. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลภาษาโบราณ
2. จัดอบรมกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณา
3. ศึกษาฐานชุมชนบนที่โบราณ นาเพียงใหม่ ต.นาเพียง อ.กุสุมาลย์ จ. สกลนคร

4. เวทีนำเสนอชี้แจงโครงการวิจัย กำหนดกรอบในการทำงาน
5. เวทีสรุปผลการดำเนินงาน

ในการจัดทำรายงานความก้าวหน้า ยังขาดรายละเอียดข้อมูลบางส่วนที่ต้องมีการเก็บเพิ่ม เช่น ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านเรื่องการคมนาคม แผนที่อำเภอชานุมาน แผนที่ตำบลคำเขื่อนแก้ว แผนที่หมู่บ้านดงแสนแก้ว บ้านดงสำราญ ซึ่งต้องมีรายละเอียดข้อมูลพวกนี้ประกอบด้วย และทางโครงการฯ จะต้องรายงานความก้าวหน้าให้ทันในเดือนพฤษภาคม 48 นี้

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

1. การสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ทำได้ช้าเนื่องจากและไม่ต่อเนื่องเพราะทีมเก็บข้อมูลในชุมชนติดภารกิจการประกอบอาชีพเกษตร เช่น ทำไร่ไถ่ ไร่ส้ม ไร่มัน ส้มป่อย
2. ไม่ได้ได้รับความร่วมมือในการสืบค้นข้อมูล พื้นฐานชุมชนจาก หน่วยงานท้องถิ่น เช่น อบต. ที่ปรับเปลี่ยนผู้บริหารใหม่ ทำให้ข้อมูลเดิมที่เคยมีถูกรื้อออก ไม่สามารถสืบค้นได้
3. การเดินทางเพื่อจัดพิมพ์เอกสาร ข้อมูล ทำได้ช้า เนื่องจากชุมชนอยู่ห่างไกลตัวเมือง ที่หมู่บ้านเองไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์ จึงทำให้การจัดทำเอกสารทำได้ช้า
4. ขาดการติดตามงานจาก ผู้ประสานงานของ สกว. ทำให้การทำงานไม่ไหลลื่นเท่าที่ควร เช่น การเขียนรายงานความก้าวหน้า การจัดทำรายงานการเงิน

ปิดประชุม 15.13 น.

ลงชื่อ ..... บัณฑิต
(นางสาววิมลลสิริ สอรัรักษ์)

สรุปประชุมประจำเดือนทีมวิจัยและแกนนำ
วันที่ 25 กรกฎาคม 2548 เวลา 09.45- 15.00 น.
ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านดงแสนแก้ว

ผู้เข้าร่วมประชุม 51 คน

นางสันทนา จันทร์หา ทีมวิจัยโครงการ ได้นำเสนอผลการดำเนินงานในเดือนที่ผ่านมา ทางโครงการได้มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในการนำภาษาบรูเข้าบรรจุในหลักสูตรและทดลองใช้ในโรงเรียน ซึ่งผู้เข้าร่วมแบ่งเป็น

- ชาวบ้านในบ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ
- คณะกรรมการจากทั้ง 2 หมู่บ้าน
- สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว
- ผู้ใหญ่บ้าน บ้านดงแสนแก้ว บ้านดงสำราญ
- ครูโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว
- เด็กและ เยาวชนในหมู่บ้านดงแสนแก้ว

ผลจากการระดมความคิด มีการแต่งตั้งผู้ที่จะทำการสอนซึ่งเป็นผู้ที่สามารถพูดภาษาบรูได้ ฟังได้ จำนวน 10 คน ดังนี้

1. นายเส็ง หมุนดี	อายุ	76	ปี
2. นายยง แรกเขียว	อายุ	75	ปี
3. นางลี หมุนดี	อายุ	62	ปี
4. นายพรมมา ราชการ	อายุ	60	ปี
5. นางพร หมุนดี	อายุ	54	ปี
6. นายสมพร ผาชัน	อายุ	55	ปี
7. นางมาลา ผาชัน	อายุ	43	ปี
8. นางบัวเสริฐ เหนือโชติ	อายุ	43	ปี
9. นางจุลยวรรณ หมุนดี	อายุ	32	ปี
10. นางโฮม จันทร์มนต์	อายุ	61	ปี

ทั้งนี้ในการเปิดสอนภาษาบรู จะมีครูในโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว นำโดย อาจารย์สัมฤทธิ์ ทองไทย เป็นผู้ช่วยสอนและจัดทำสื่อในการเรียนช่วย ซึ่งในที่ประชุม เสนอให้มีการเปิดสอนตั้งแต่วันที่ 15.00 – 16.00 น. วันจันทร์ - วันศุกร์ ซึ่งจะเริ่มทำการทดลองสอนในเดือนกรกฎาคม โดยผู้ที่ทำหน้าที่สอนผลัดกันมาสอนละ 2 คน

วันจันทร์	วันอังคาร	วันพุธ	วันพฤหัสบดี	วันศุกร์
นายเส็ง หนูนดี นายยง แรก เขียว	นางลี หนูนดี นายพรมมา ราชการ	นางพร หนูนดี นายสมพร ผา ชัน	นางมาลา ผาชัน นางบัวเสริฐ - เหนือโชติ	นางจุลยวรรณ - หมูน นายโฮม - จันทร์มนต์

ในวันที่ 18 มิถุนายน ที่ผ่านมา ทีมวิจัยได้ประชุมเพื่อหารือการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชุมชนของชุมชน และข้อมูลภาษา โดยจะเรียบเรียงจากที่ทีมเก็บข้อมูลเก็บมาได้ ในการทำหนังสือประวัติศาสตร์ชุมชนนั้นเป็นหนึ่งในกิจกรรมของแผนงาน ซึ่งต้องจัดทำจำนวน 50 เล่ม ในตอนนี้ ข้อมูลที่ได้มีบางส่วนต้องเก็บเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาและครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา อาทิ ข้อมูลภาษาที่ยังขาดตกหล่นเรื่องคำบางคำ เช่น ในหมวดพูด การสนทนา การเรียก วัน เดือน ปี เป็นต้น

รูปแบบ เนื้อหาในการจัดทำรูปเล่มประกอบด้วย

1. ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนบ้านดงแสนแก้ว บ้านดงสำราญ
2. ข้อมูลภาษาบ้าน แบ่งเป็นหมวด เช่น
  - หมวดตัวเลข
  - หมวดคำนาม
  - หมวดร่างกาย
  - หมวดของใช้ในครัวเรือน
  - หมวดผัก ผลไม้ ต้นไม้
  - หมวดสัตว์
  - คำพูด /บทสนทนา

เมื่อได้คำแต่หมวดแล้ว จะต้องมาเรียงตามตัวพยัญชนะไทย ก-ฮ เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้น และอาจจะมีภาพประกอบสถานที่สำคัญภายในหมู่บ้าน รวมทั้งภาพข่าวของเครื่องใช้ ลักษณะการแต่งกายของชาวบรูในอดีต

ปิดประชุม 15.00 น.

ลงชื่อ.....บันทึก
(นางสาววิมลสิริ สอรัักษ์)

สรุปประชุมประจำเดือนทีมวิจัยและแกนนำ
วันที่ 25 สิงหาคม 2548 เวลา 08.45- 15.45 น.
ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านดงแสนแก้ว

ผู้เข้าร่วมประชุม 53 คน

นายอนุชิต หนูนดี ทีมวิจัย แจ้งในที่ประชุมเรื่อง การดำเนินงานโครงการวิจัยที่จะสิ้นสุดระยะเวลาในการดำเนินงานในเดือนสิงหาคม 48 นี้ แต่ทางโครงการได้ทำหนังสือขอตกลงในการขอเลื่อนระยะเวลาในการดำเนินงานออกไปอีก 6 เดือน เพื่อที่จะทำกิจกรรมให้ได้ครบตามแผนงาน จัดทำรายงานความก้าวหน้า และรายงานฉบับสมบูรณ์ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นายเส็ง หนูนดี ได้นำเสนอความคืบหน้าของการจัดสอนภาษาบรูว่า ได้เริ่มมีการสอนตั้งแต่เดือนกรกฎาคม มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปทำหน้าที่สอนวันละ 2 คน จากที่เริ่มมีการสอน สังเกตว่า เด็กนักเรียนในระดับชั้น ป.4-ป.6 จากกลุ่มเป้าหมาย 55 คน โดยเป็นชาย 21 คน หญิง 34 คน เริ่มที่จะฟังภาษาบรูเรื่องบ้าง จากที่ไม่รู้เรื่องมาก่อน และพ่อแม่เองก็เริ่มที่พูดภาษาบรูกับลูกหลานมากขึ้น พยายามที่จะเป็นแบบอย่างในการพูดมากขึ้น ซึ่งผู้ที่เข้าเรียนพูดภาษาบรูนั้น ขณะนี้เริ่มจำ และพูดเป็นคำๆ ได้แต่ยังพูดประโยคยาวๆ ไม่ได้หรือสนทนาเป็นเรื่องราวไม่ได้ เพียงแต่ฟังรู้เรื่อง ถ้าหากมีการสอน และพัฒนาต่อไปคาดว่าจะสามารถพูดได้คล่องมากขึ้น แม้แต่วัยรุ่นหนุ่มสาว ยังกล้าที่จะพูดออกทางวิทยุ เช่น การโทรศัพท์ขอฟังเพลงจากสถานีวิทยุเป็นภาษาบรู ทักทายกันในหมู่บ้านเป็นภาษาบรู จึงคิดว่าถ้าหากส่งเสริมให้บุตรหลานหรือคนในชุมชนเคยชินกับการพูดภาษาบรู กล้าที่จะพูดและต่อไปในอนาคตในหมู่บ้านจะเป็นจุดเด่น หรือสามารถจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เพราะเท่าที่ผ่านมามีคนจากชุมชนภายนอกเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนบรู ศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน จึงเห็นว่ามีคนจำนวนไม่น้อยที่สนใจ เพียงแต่ไม่มีใครรู้จักว่า ชุมชนบรูยังคงมีอยู่ที่ใดบ้าง และที่สำคัญวัฒนธรรม วิถีชีวิตของเผ่าบรูเริ่มจะเลือนหายไปกับสังคมสมัยใหม่ที่เข้ามาในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมองข้ามวิถีดั้งเดิมของตนเอง ลืมไปว่าชาวบรูมีเอกลักษณ์ที่เป็นตัวของตัวเอง การที่จะให้วิถีชีวิต และ ประวัติศาสตร์ของบรูในบ้านดงแสนแก้วเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ชุมชนเองต้องร่วมมือกันอนุรักษ์ และฟื้นฟู พร้อมกับร่วมรักษาให้คงไว้ต่อไป

นางสันทนา จันทรักษา กล่าวถึงการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชุมชนและพจนานุกรมภาษามองว่า อยู่ในช่วงการเรียบเรียง และจัดหมวดหมู่ และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพราะยังขาดรายละเอียดเนื้อหาบางส่วน เช่น คำศัพท์บางคำยังไม่ครบ และที่เก็บมามีน้อยคำเกินไป จึงต้องมีการเก็บเพิ่มเติม

ในเดือนต่อไป จะจัดให้มีการประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาตลอด 6 เดือน ในช่วงเฟส 2 สถานที่กำหนดที่โรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว จุดประสงค์เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงาน ปัญหาและสิ่งที่ได้จากการดำเนินงาน เรื่องอื่นๆ

นายอนุชิต หนูนดี แจ้งให้ทราบ

1. จากที่มีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน บ้านดงแสนแก้ว และบ้านดงสำราญ เดือนที่ผ่านมา ในที่ประชุมมีมติ แต่งตั้งกฎ กติกา ของหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ คือ ผู้ใดก่อวินาศกรรมวิวัฒนาการในการแสดง หรืองานบุญประจำปีของหมู่บ้าน มีผลทำให้มหรสพที่มาแสดงไม่สามารถแสดงได้ หรือหยุดแสดงกลางคัน ผู้ที่ก่อเหตุจะต้องเสียค่าใช้จ่าย เช่น ค่าจ้างมหรสพทั้งหมด รวมทั้งค่าใช้จ่ายต่างๆ พร้อมกับให้เจ้าหน้าที่จับกุมได้ตามหน้าที่ และส่งดำเนินคดีได้ตามกฎหมาย

2. แต่งตั้งคณะกรรมการ โครงการ เอส เอ็ม แอล (SML) ในที่ประชุมมีมติแต่งตั้งคณะกรรมการดังรายชื่อต่อไปนี้

- นายอนุชิต หนูนดี	ประธาน
- นายสมหวัง หนูนดี	รองประธาน
- นางสาวนีก ฝาชัน	เลขานุการ
- นางสาวสนทนา จันทร์หา	เหรัญญิก
- นายสิงห์ เหนือโชติ	กรรมการ
- นายอนันต์ วงศ์สีแก้ว	กรรมการ
- นายทองคำ ภาสกุล	กรรมการ
- นายอดิเรก หนูนดี	กรรมการ
- นายพิทักษ์ หนูนดี	กรรมการ
- นางสาวศรัณญา หนูนดี	กรรมการ
- นายเพชร สุนา	กรรมการ
- นายประเสริฐ แก้วโกด	กรรมการ
- นายเรือง โมรา	กรรมการ
- นายจันทรดี หนูนดี	กรรมการ
- นางหนูพุด เสืออูน	กรรมการ

3. เรื่องน้ำประปาภายในหมู่บ้าน ที่ผ่านมา ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำประปาของหมู่บ้านไม่เพียงพอ จึงขอขึ้นค่าน้ำประปาเพิ่มขึ้นจากเดิม 30 บาท เป็น 50 บาท

ปิดประชุม 15.45 น.

ลงชื่อ.....บันทึก

สรุปเวทีระดมความคิดเห็นการนำภาษาบรูเข้าบรรจุในหลักสูตร

วันที่ 24 พฤษภาคม 2548 เวลา 09.20 -16.20 น.

ณ โรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว

ผู้เข้าร่วม 150 คน

นายเส็ง หนูนดี หัวหน้าโครงการวิจัย เปิดประชุมเวลา 9.35 น.

จากการดำเนินงานโครงการวิจัย ชุมชนการกับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ภาษาบรูในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านดงสำราญ และหมู่ที่ 10 บ้านดงสำราญ ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ ในช่วงที่ผ่านมา เกิดผลบ้างแล้ว จากที่สังเกตเห็นเช่น

1. ชาวบ้านพูดถึงภาษาบรูในวงกว้างมากขึ้น
  2. ในโรงเรียนมีการให้นักเรียนนำเสนอภาษาบรูวันละคำ โดยเขียนใส่บอร์ดติดไว้ที่หน้าห้องเรียน
  3. มีการพูด ประชาสัมพันธ์งานต่างๆ หรือข่าวสารเป็นภาษาบรู ออกทางหอกระจายข่าวของบ้าน ตลอดจนให้ชาวบ้านพูดหรือนำเสนอเป็นภาษาบรู วันละ 20 นาที
  4. วัยรุ่นหนุ่มสาวใช้ภาษาบรูในการทักทายและสื่อสารกับชุมชนภายนอกมากขึ้น
- ซึ่งทั้งหมดเป็นเพราะมีโครงการวิจัยเข้ามากระตุ้นให้ชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของความเป็นบรู (ข้า) ซึ่งเมื่อก่อนจะไม่กล้าที่จะแสดงออก มีความอับอายที่ถูกล้อเลียนว่า

เป็นข้า (บรู) มาจากประเทศลาว เชื้อสายลาว มักจะไม่กล้าพบปะหรือเปิดเผยตัวเองว่าเป็นบรู เพราะสังคมภายนอกรังเกียจ ทั้งที่ไม่มีเหตุผลเพียงพอ เมื่อมีงานวิจัยเข้ามา หลายๆ หน่วยงานอยากเข้ามาศึกษาและร่วมในการอนุรักษ์

จากแผนงานกิจกรรมที่ได้วางไว้ ซึ่งมีหลายคนเสนอให้มีการนำภาษาบรูเข้าบรรจุในหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน และเคยมีการพูดคุยกันว่า จะมีการสอนพูดภาษาบรู เนื่องจากเป็นภาษาที่ไม่มีตัวหนังสือ การเขียนต้องอ้างอิงตัวหนังสือหรือพยัญชนะไทย ในการจัดให้มีการเรียน การสอนภาษาบรู ต้องมีการออกแบบว่าจะสอนแบบใด ใครจะเป็นผู้สอน สอนในช่วงเวลาใด กลุ่มเป้าหมายที่จะมาเรียนควรเป็นกลุ่มใด

ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมแลกเปลี่ยนว่า ก่อนที่โครงการวิจัย ฯ จะได้รับอนุมัติ มีการพูดคุยว่า จะเปิดให้มีการสอนภาษาบรู โดยคนที่สามารถพูดภาษาบรูได้ชัดเจน นำโดยนายเส็ง หนูนดี เวลาที่เปิดสอนเป็นช่วงเวลา 15.00-16.00 น. ในวันจันทร์ – ศุกร์ ผู้เรียนเป็นนักเรียนในระดับชั้นป. 4 – ป. 6

ส่วนระดับเด็กเล็กที่อายุต่ำกว่านี้ ให้เรียนรู้จากพ่อแม่ หรือคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านไปก่อน ให้ผู้ปกครองพูดกับบุตรหลานด้วยภาษาบาลีเป็นประจำ จะเป็นการทำให้เด็กซึมซับ และจดจำได้เร็ว

นายสัมฤทธิ์ ทองไทย ครูโรงเรียนบ้านดงแสนแก้วกล่าวว่า เห็นด้วยกับการที่จะให้มีการเรียนภาษาบาลี ซึ่งยินดีอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่ให้ แต่คนที่มาสอนนั้น คงต้องให้ทางชุมชนจัดหาเอง เพราะตนไม่สามารถพูดภาษาบาลีได้ แต่จะให้ข้อแนะนำในเรื่องการวางแผนสอน จะเริ่มจากจุดไหนก่อน ในการเรียนจำเป็นหรือไม่ต้องเรียนทุกคน ให้ถือเป็นหลักสูตรบังคับหรือไม่

นายเส็ง หนูนดี กล่าวเสริมว่า ภาษาบาลีไม่มีตัวพยัญชนะ การเรียนจะเป็นการฝึกพูด ออกเสียง และจำให้ได้มากที่สุด คำในภาษาบาลีจะไม่เท่ากับคำในภาษาไทยกลาง กล่าวคือ คำพูดบางคำในภาษาไทยจะไม่มีในภาษาบาลี ในเบื้องต้นอยากให้มีการหัดพูดและท่องจำเป็นคำไปก่อน แล้วค่อยหัดพูดเป็นประโยคสั้น และยาวตามลำดับ สิ่งสำคัญเมื่อต้องกล่าวที่จะพูด และหัดพูดบ่อยๆ จึงจะเกิดความเคยชิน ในการเรียนการสอนจะมีการแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่ม โดยแยกตามหลักเกณฑ์ว่า

กลุ่มที่ 1. คนที่พูดได้บ้าง ไม่ได้บ้าง แต่ฟังรู้เรื่อง

กลุ่มที่ 2 คนที่พอจะฟังรู้เรื่อง แต่พูดไม่ได้

กลุ่มที่ 3 คนที่พูดไม่ได้เลย และฟังไม่รู้เรื่อง

ส่วนผู้ที่เป็นคนสอนนั้น ให้คัดเลือกเอา ผู้ที่พูดได้ ฟังรู้เรื่องทำหน้าที่สอน โดยจะมีครูในโรงเรียนบ้านดงแสนแก้วเป็นผู้ช่วยในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน

แต่งตั้งผู้ที่จะทำการสอนโดยหมุนเวียนกันจำนวน 10 คน

1. นายเส็ง หนูนดี	อายุ	76	ปี
2. นายยง แรกเขียว	อายุ	75	ปี
3. นางลี หนูนดี	อายุ	62	ปี
4. นายพรมมา ราชการ	อายุ	60	ปี
5. นางพร หนูนดี	อายุ	54	ปี
6. นายสมพร ผาชัน	อายุ	55	ปี
7. นางมาลา ผาชัน	อายุ	43	ปี
8. นางบัวเสร็จ เหนือโชติ	อายุ	43	ปี
9. นางจุลยวรรณ หนูนดี	อายุ	32	ปี
10. นางโฮม จันทรหา	อายุ	61	ปี

ลงชื่อ.....บันทึก

(นางสาววิมลสิริ สอรัักษ์)

สรุปประชุมทีมวิจัยและแกนนำเพื่อหาแนวความคิดเกี่ยวกับการ

จัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ และพจนานุกรม

วันที่ 18 มิถุนายน 2548

ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านดงแสนแก้ว

ผู้เข้าร่วมประชุม 52 คน

นางนุชิต ทุมดี ทีมวิจัย ได้กล่าวว่าจากประชุมเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 48 ที่ผ่านมา มีการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำภาษาบรูเข้าสอนในโรงเรียน โดยมีผู้อาสาสมัครที่จะทำหน้าที่สอน จำนวน 10 คน คือ

1. นายเส็ง ทุมดี	อายุ	76	ปี
2. นายยง แรกเขียว	อายุ	75	ปี
3. นางลี ทุมดี	อายุ	62	ปี
4. นายพรมมา ราชการ	อายุ	60	ปี
5. นางพร ทุมดี	อายุ	54	ปี
6. นายสมพร ผาชัน	อายุ	55	ปี
7. นางมาลา ผาชัน	อายุ	43	ปี
8. นางบัวเสริจ เหนือโชติ	อายุ	43	ปี
9. นางจุลยวรรณ ทุมดี	อายุ	32	ปี
10. นางโฮม จันทรหา	อายุ	61	ปี

เปิดทำการสอนในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ โดยมีครูในโรงเรียนบ้านดงแสนแก้วนำโดย อาจารย์ สัมฤทธิ์ ทองไทย เป็นผู้ช่วยสอนและช่วยออกแบบสื่อการสอน เวลาในการเรียนเริ่มวันตั้งแต่วัน จันทร์-วันศุกร์ ในช่วงทดลองนี้จะเน้นไปที่เด็กนักเรียน ชั้น ป.4 –ป.6 ก่อน แล้วค่อยมีการขยายผลต่อไป การทดลองสอนจะเริ่มในเดือนกรกฎาคม 2548 โดยจะใช้ระยะเวลาในการทดลอง 1 เดือน ไป ก่อน แล้วค่อยมาสรุปผลว่าได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

นางสันทนา จันทรหา กล่าวในที่ประชุมว่า ตามแผนกิจกรรมข้อ 3.13 ที่จะต้องมีการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชุมชน และพจนานุกรม จำนวน 50 เล่ม นั้น ตอนนี้เรามีข้อมูลประวัติชุมชน และได้รวบรวมคำภาษาบรูไว้แล้ว จะต้องมาออกแบบรูปเล่มหนังสือว่าจะเป็นในลักษณะใด ประกอบด้วยเรื่องใดบ้าง เช่น

1. การอพยพย้ายถิ่นก่อนที่จะมาตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน

2. สภาพพื้นที่ก่อนที่จะมาตั้งหมู่บ้าน
3. สาเหตุของการย้ายถิ่นฐาน
4. ที่มาของชื่อหมู่บ้าน
5. ที่ตั้ง อาณาเขต
6. ระบบประเพณี วัฒนธรรมของเผ่าบรู
7. การแต่งกาย ความเชื่อ อาหาร
8. การสร้างที่อยู่อาศัยเป็นอย่างไร
9. การเกิด เจ็บป่วย ตาย
10. โครงสร้างทางสังคมของชนเผ่าบรูเป็นอย่างไร

ซึ่งการนำเสนอให้รู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบรู จะต้องมีการผูกเรื่องราวให้น่าสนใจเป็นน่าเชื่อถือที่เนื้อหาเชื่อถือ ในรูปแบบควรมีภาพประกอบเพื่อให้น่าสนใจยิ่งขึ้น และควรจะเป็นภาพสีหรือขาวดำ ในเบื้องต้นควรคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ คนที่จะใช้ประโยชน์มากที่สุดคือคนประเภทใด ส่วนภาษาบรู ที่จะรวบรวมเป็นพจนานุกรม ได้มีการพูดคุยกันแล้วว่า จะแยกเป็นหมวด

7. หมวดอักษร
8. หมวดพืช
9. หมวดสัตว์
10. หมวดร่างกาย
11. หมวดอาหาร
12. หมวดผลไม้
13. หมวดประโยคหักทลาย

โดยจะจัดเรียงตามตัวพยัญชนะในภาษาไทย ซึ่งจะมีครูในโรงเรียนมาช่วยเรื่องการจัดเรียงด้วย

ดังนั้น ข้อมูลที่จะนำมาจัดทำเป็นรูปเล่มสำคัญ รายละเอียดที่จะนำเสนอควรมีทั้งในอดีต และปัจจุบัน ส่วนภาษานั้นจะต้องมีการรวบรวมคำให้ได้มากที่สุด และครบทุกหมวด ส่วนการจัดพิมพ์ และจะต้องมีข้อมูลตั้งแต่เนิ่น เพื่อจะนำไปจัดจ้างพิมพ์และเข้ารูปเล่มให้เสร็จทันเวลา ในการออกแบบรูปเล่มมอบหมายให้ วิมลสิริ และสันทนา เป็นผู้ออกแบบและนำมาเสนอในที่ประชุมในครั้งต่อไป

ลงชื่อ.....บันทึก

(นางสาววิมลสิริ สอรัักษ์)

สรุปเวทีนำเสนอผลการวิจัย
โครงการ ชุมชนกับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ภาษาโบราณในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านดงแสนแก้ว
และหมู่ที่ 10 บ้านดงสำราญ ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ
วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 เวลา 8.45 -15.15 น.
ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้าน บ้านดงแสนแก้ว

ผู้เข้าร่วมประชุม 102 คน

ผู้เข้าร่วมมาจากชุมชน 2 หมู่บ้าน บ้านดงแสนแก้ว บ้านดงสำราญ ครูโรงเรียนบ้านดงแสนแก้ว สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว

ชื่อโครงการ ชุมชนกับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ภาษาโบราณในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านดงแสนแก้ว และหมู่ที่ 10 บ้านดงสำราญ ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

บทวนคำถามในการวิจัย จะอนุรักษ์ภาษาโบราณไม่ให้เลือนหายไปจากชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญได้อย่างไร

สาเหตุที่ทำให้ภาษาโบราณเลือนหายไปนั้นมีด้วยกันหลายสาเหตุ เช่น

1. โรงเรียนห้ามพูด
2. สังคมภายนอกไม่ยอมรับ
3. คนในชุมชนทับถมกันเอง เนื่องจากรับค่านิยมจากภายนอกเข้ามา และรู้สึกว่าหากยังไม่เลิกพูดสังคมจะรังเกียจ เห็นเป็นเรื่องน่าอาย
4. พ่อแม่ไม่พูด และไม่สอนลูกหลาน
5. ถูกห้ามเพราะถ้าพูดคนจะรู้ว่าเป็นข่า
6. ไม่มีการส่งเสริมให้พูดและทำให้ไม่รู้จักราคูณค่าของเอกลักษณ์ท้องถิ่น

จากสาเหตุดังกล่าวจึงมีคนที่อยากจะอนุรักษ์ภาษาโบราณหรือภาษาข่าให้คงอยู่ไม่ให้เลือนหายไป เมื่ออยู่ในชุมชนอยากให้พูดภาษาท้องถิ่น และร่วมรับรู้ถึงคุณค่าที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ดังนั้นจุดประสงค์ในการอนุรักษ์ภาษาโบราณก็เพื่อต้องการให้คงอยู่คู่ชุมชนต่อไป และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยมีภาษาประเพณี และวัฒนธรรม แบบดั้งเดิมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดงานพัฒนาอย่างอื่นตามมา

ระยะเวลาในการดำเนินการ

1 กันยายน 2547 - สิงหาคม 2548

สถานที่ดำเนินการ

บ้านดงแสนแก้ว หมู่ที่ 4 และบ้านดงสำราญหมู่ที่ 10 ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชุมชนบ้านดงแสนแก้วและบ้านดงสำราญ
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ สถานการณ์การใช้ภาษาและสาเหตุของการเปลี่ยนภาษา
3. เพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนและนำการสืบทอดวัฒนธรรมและภาษาของชนชาติพันธุ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับการดำเนินการ

1. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชน รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน ข้อมูลภาษา
2. ได้แนวทางในการนำภาษาเข้าสู่บรรจุในหลักสูตรของโรงเรียน
3. ได้หนังสือเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและพจนานุกรมภาษา
4. เกิดการยอมรับจากคนภายนอก ชุมชนเกิดความหวงแหน ภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

ทีมวิจัย

1. นายเส็ง หนูนดี หัวหน้าโครงการ
2. นายอนุชิต หนูนดี ทีมวิจัย
3. นางสาววิมลสิริ สอรัทธ์ ทีมวิจัย
4. นางสาวสนทนา จันทร์หา ทีมวิจัย

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

1. นายตุลัน ราชวงศ์

แกนนำในการดำเนินงานวิจัย

1. นายด่าน ผาชัน	10. นายจ้อย พ่วงโพธิ์
2. นายเพลินจิตร ผิวทอง	11. นส.จันทร ภิญโญ
3. นายสัญญา ผางทอง	12. นส. มาลา หนูนดี
4. นายพิทักษ์ หนูนดี	13. นส. มณี หนูนดี
5. นายทองดำ ผิวทอง	14. นายสมบุญ หนูนดี
6. นายพนมพร ศรีอารักษ์	15. นายฑูรย์ พรหมรักษ์
7. นายสมชาย หนูนดี	16. นายวินัย ผาชัน

8. นางโสดา หมุนดี	17. นายถิ่น ราชการ
9. นายบุญส่ง ไกยวินิจ	18. นางธิดารัตน์ หมุนดี
19. นางซ้อย หมุนดี	38. นางสิงห์ หมุนดี
20. นายสำรวย แสงโสแก้ว	39. นางพันทอง เป้าคำ
21. นายประเสริฐ แก้วโกด	40. นายบุญทัน แสงนันท์
22. นางสมหวัง วงศ์สีแก้ว	41. นายประเสริฐ อนันต์
23. นายเพลิน ผาชัน	42. นายสิงห์ เหนือโชติ
24. นายมูล หมุนดี	43. นางสไกร หมุนดี
25. นายกว้าง สุขหวาน	44. นส. นันทิดา หมุนดี
26. นายพรชัย หมุนดี	45. นส. บุญยืน จันทรมล
27. นายสมร ศรีอารักษ์	46. นายปัญญา บุตธิจักร
28. นางดม จำปางาม	47. นายอุ้น หมุนดี
29. นายกัณหา หมุนดี	48. นายเที่ยง หมุนดี
30. นายบุญเลิศ หมุนดี	49. นางสันติ อินตะ
31. นางจร หมุนดี	50. นส.สุพิศ บำเพ็ญ
32. นส. จำปา พลอยจันทร์	
33. นายเล็ง หมุนดี	
34. นายอนุชิต หมุนดี	
35. นางสาววิมลสิริ สอรัักษ์	
36. นางสาวันทนา จันทร์หา	
37. นายตุลัน ราชวงศ์	

ทีมเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนมี และ ข้อมูลภาษา มี 10 คน คือ

1. นายเล็ง หมุนดี	ทีมวิจัย
2. นายอนุชิต หมุนดี	ทีมวิจัย
3. นางสาวันทนา จันทร์หา	ทีมวิจัย
4. นางสาววิมลสิริ สอรัักษ์	ทีมวิจัย
5. นางมโนรา ไมดา	กลุ่มแม่บ้าน
6. นายกัณหา หมุนดี	ชาวบ้าน
7. นายวุฒิกกร จันทร์หา	ชาวบ้าน
8. นายศักดิ์ดา สุวรรณศรี	เยาวชน

9. นายชิตมงคล แก้วโกด ยาวชน

10. นายสนธิ ทุมณี กรรมการหมู่บ้าน

รายชื่อผู้ที่ทำหน้าที่สอนนักเรียนเพื่อเรียนภาษาบรูมี 10 คน เป็นในหมู่บ้านที่สามารถพูดภาษาได้คล่อง เวลาที่เปิดทดลองสอนเป็นช่วงเวลา 15.00-16.00 น. ในวันจันทร์-ศุกร์ ผู้เรียนเป็นนักเรียนในระดับชั้นป. 4 – ป. 6 โดยมีครูในโรงเรียนบ้านดงแสนแก้วเป็นผู้ช่วยสอนและออกแบบสื่อในการสอนให้

1. นายเส็ง ทุมณี	อายุ	76	ปี
2. นายยง แรกเขียว	อายุ	75	ปี
3. นางลี ทุมณี	อายุ	62	ปี
4. นายพรมมา ราชการ	อายุ	60	ปี
5. นางพร ทุมณี	อายุ	54	ปี
6. นายสมพร ผาชัน	อายุ	55	ปี
7. นางมาลา ผาชัน	อายุ	43	ปี
8. นางบัวเสด็จ เหนือโชติ	อายุ	43	ปี
9. นางจุลยวรรณ ทุมณี	อายุ	32	ปี
10. นางโฮม จันทร์หา	อายุ	61	ปี

ระยะเวลาทดลองสอนตั้งแต่ กรกฎาคม - สิงหาคม 48

วิธีการสอน

เริ่มจากหัดพูด ออกเสียงเป็นคำๆ หัดท่องจำว่าคำนี้ในภาษาไทย ในภาษาบรูจะออกเสียงอย่างไร เริ่มจากคำง่ายๆ ไปหาคำยาก ยาวขึ้นเรื่อยๆ ฝึกบ่อยจะมีความชำนาญ เพราะภาษาบรูไม่มีภาษาเขียน คนบรูในสมัยก่อนสื่อสารด้วยภาษาบรู เป็นคำพูดที่คุ้นหู ฟังเป็นประจำก็ซึมซับและพัฒนาจนสามารถพูดได้

สิ่งที่ได้จากการนำภาษาบรูเข้าสอนในโรงเรียน

1. ภาษาบรูถูกนำมาพูดและใช้มากขึ้น เด็กรุ่นใหม่กล้าที่จะพูดมากขึ้น
2. การจัดให้มีการสอนภาษาบรูในหมู่บ้านเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนเกิดแนวคิดในการพัฒนาโดยใช้เอกลักษณ์ทางภาษาเป็นเครื่องมือ
3. หน่วยงานท้องถิ่น และส่วนกลางให้ความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ และมีแผนที่จะสร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. ผู้เรียนมีความสุข เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศในการเรียน ไม่สร้างเครียดในการเรียน

สรุปกิจกรรมในการดำเนินงาน

1. ประชุมชี้แจงโครงการ โดยเชิญองค์กรในท้องถิ่นมาร่วมประชุมรับฟัง ด้วย เช่น อบต. โรงเรียน และชาวบ้านรวมทั้งผู้สนใจทั่วไป

2. มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของทีมวิจัยและแกนนำประจำเดือน
3. ทีมวิจัยประชุมทีมเพื่อเตรียมทีมในการเก็บข้อมูลชุมชน
4. จัดอบรมกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณา
5. เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมาชุมชน 2 หมู่บ้าน
6. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล
7. จัดเวทีสรุปและทบทวนการดำเนินงาน
8. ศึกษาฐานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมชุมชนเผ่าบุรกับพื้นที่อื่น
9. จัดเวทีสรุปผลการศึกษาฐาน

ในการดำเนินงานช่วงที่ 2

1. จัดเวทีระดมแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำประวัติความเป็นมาของชุมชน และพจนานุกรมภาษาบุรี - ไทย
2. จัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชุมชน และทำหนังสือพจนานุกรม จำนวน 50 เล่ม
3. ประชุมสรุปผลการดำเนินงาน
4. จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยที่ผ่านมาตลอด 1 ปี

การศึกษาฐานชุมชน

ศึกษาฐานวิถีชีวิตของชาวบุรีที่บ้านนาเพียง ต. นาเพียง อ. กุสุมาลย์ จ. สกลนคร มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ 55 คน โดยจุดมุ่งหมายประสงค์ในการศึกษาฐานเพื่อ

1. เชื่อมความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบุรี ว่ายังคงมีอยู่หรือเลือนหายไปหรือยัง
2. เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจของคนในชุมชนให้รู้สึกภูมิใจในความเป็นบุรี (ข้า)

ในการไปศึกษาฐานครั้งนี้ เส้นทางที่ผ่านและแวะพัก เช่น พระธาตุพนม จ. นครพนม

หมายคือ บ้านนาเพียงใหม่ ต.นาเพียง อ. กุสุมาลย์ จ. สกลนคร ชาวบ้านพูดคุยเป็นภาษาบุรี (ข้า) มีการสืบถามประวัติความเป็นมา คนแก่และคนที่พูดภาษาบุรีได้ยังคงใช้ภาษาบุรีในการพูดคุยสภาพของบ้านเรือนในหมู่บ้านยังคงสภาพแบบดั้งเดิมของบุรีอยู่มาก กล่าวคือ บ้านมุงด้วยไม้ ฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่ เรือนครัวสร้างต่อจากตัวบ้าน แต่หลังมีขนาดกระทัดรัด เครื่องใช้ในครัวเรือนยังคงสภาพในแบบฉบับของบุรีคือ ทำด้วยไม้ไผ่ ใช้ดินเหนียวมาปั้นเป็นเตา ชาวบุรีเรียกว่า เตาฮาง มีกระถางที่ปลูกผักสวนครัววางอยู่ตามชานบ้าน เช่น ผักแป้น ว่านหอม ว่านไฟ ฯลฯ เนื่องจากคนบุรีในสมัยก่อนจะปลูกว่านชนิดต่างๆไว้เพื่อ เป็นยาสมุนไพรแก้พิษต่างๆ ไว้บนชานบ้าน

ประเพณีของชนชาวยุโรปในบ้านนาเพียงใหม่ คล้ายกับที่บ้านดงแสนแก้ว คือมีการนับถือผีบรรพบุรุษ การเลี้ยงผีนา การรักษาพยาบาลโดยใช้วิธีเหยาของคนพื้นบ้านให้ และมีการจัดงานประจำปีขึ้นทุกปีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ก่อนเดินทางกลับได้มอบหนังสือรวมคำภาษายุโรปให้กับชาวยุโรปบ้านนาเพียงใหม่ไว้เป็นที่ระลึก

สิ่งที่ได้จากการดำเนินงานโครงการวิจัย

1. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชน รวมถึงการดำเนินชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน ข้อมูลภาษา องค์ความรู้เรื่องภาษายุโรป
2. ได้แนวทางในการนำภาษายุโรปเข้าสู่หลักสูตรและทดลองใช้ในโรงเรียน
3. ได้หนังสือเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและพจนานุกรมภาษายุโรปแปลเป็นไทย
4. ชุมชนภายนอก - ในเกิดการยอมรับ และควรที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นภาษาท้องถิ่นสืบไป
5. เกิดการหวงแหน และชุมชนมีความตั้งใจที่จะสืบทอดภาษาและรักษาเอกลักษณ์ของชาวยุโรปต่อไป
6. ชุมชนมีความสัมพันธ์ ผูกพันกัน ในทางที่ดีขึ้น รักความเป็นอยู่มากขึ้น
7. ภาครัฐและหน่วยงานเอกชนให้ความสนใจเล็งเห็นความสำคัญในการที่จะอนุรักษ์ภาษายุโรปและวัฒนธรรมของชนเผ่ายุโรปเอาไว้

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิจัย

1. มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นใหม่ ปรับเปลี่ยนระบบการทำงานเอกสารเก่าถูกรื้อถอน ชุมชนไม่สามารถสืบค้นข้อมูลของหมู่บ้านจากหน่วยงานนี้ได้ เช่น แผนที่ตำบล หมู่บ้าน ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ทั้งยังไม่เข้าใจงานวิจัยที่ชุมชนทำ
2. การดำเนินงานโครงการมีการขยายระยะเวลาในการทำงาน เนื่องจากบางช่วงไปตรงกับฤดูกาลผลิตของชาวบ้าน จึงไม่ค่อยได้รับความร่วมในการเก็บข้อมูล
3. การเก็บข้อมูลเพื่อนำมาจัดทำรายงานความก้าวหน้ายังขาดความสมบูรณ์ของเนื้อหา จึงต้องมีการลงเก็บข้อมูลซ้ำ จึงทำให้ระยะเวลาในการจัดทำรายงานความก้าวหน้ายืดออกไป
4. ชุมชนและทีมวิจัยไม่เข้าใจและไม่มีความสนใจในการเขียนรายงานความก้าวหน้า และการจัดทำรายงานการเงินจึงทำให้การส่งรายงานให้ สกว.ช้ากว่ากำหนด

ปิดประชุมเวลา 15.15 น.

ลงชื่อ.....บันทึก

(นางสาววิมลสิริ สอรัรักษ์)